

АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ

Довідковий бюлетень

Випуск VI, 2017 р.

*Рекомендовано вченою радою
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
(протокол № 14 від 19.10.2017 р.)*

Засновник

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Заснований у 2015 р.
Видається двічі на рік

Головний редактор

Л. Д. Березівська,
д-р пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Редакційна колегія:

О. В. Воскобойнікова-Гузєва, д-р наук із соц.
комунікацій, ст. наук. співробітник, завідувач
кафедри бібліотекознавства та інформології
Інституту журналістики Київського університету
імені Бориса Грінченка,

С. М. Зозуля, канд. іст. наук, заступник директора
з наукової роботи ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського (*заступник головного
редактора*),

С. В. Лапаєнко, канд. пед. наук, ст. наук.
співробітник, в.о. вченого секретаря

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

А. В. Селецький, канд. іст. наук, ст. наук.
співробітник, завідувач відділу наукової
реферативної та аналітичної інформації у сфері
освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
(*відповідальний за випуск*),

Л. І. Самчук, завідувач відділу наукової
інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Самчук Л. І., Мойсеюк Ю. М.

Обдаровані діти: розвиток, навчання й виховання
(*рекомендаційний бібліографічний список*)2

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА

Селецький А. В.

Підготовка учнівської молоді до вибору й
реалізації професійної кар'єри
(*аналітичний огляд*)39

ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА

Агалець І. О.

Конфліктологічна культура освітян – складова
професійно-соціальної педагогічної
компетентності
(*реферативний огляд*)54

Горбенко Н. А.

Соціально-педагогічна та психологічна допомога
внутрішньо переміщеним особам в Україні
(*рекомендаційний бібліографічний список*)74

Адреса редакції:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна
тел. (044)467-22-14, тел./факс (044)440-35-48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>

©Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, 2017

I. Нормативно-правові документи щодо підтримки обдарованої учнівської молоді в Україні.

II. Обдарованість: історичний аспект.

III. Проблеми обдарованості в сучасній психології.

IV. Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи.

V. Підготовка фахівців до професійної діяльності з обдарованими учнями.

VI. Навчання та виховання обдарованих дітей: зарубіжний досвід.

У розділі I «Нормативно-правові документи щодо підтримки обдарованої учнівської молоді в Україні» подано бібліографічні описи чинних законів України та підзаконних нормативно-правових актів, згрупованих за принципом верховенства права й абеткою назв. Хронологічні рамки матеріалів – 1991–2016 рр.

Розділ II «Обдарованість: історичний аспект» охоплює бібліографічні записи видань видатних науковців у галузі вітчизняної психологічної науки, які стояли біля витоків розроблення проблеми людських здібностей, та праць сучасних дослідників генезису цього феномену.

Розділ III «Проблеми обдарованості в сучасній психології» вміщує бібліографічні записи публікацій, присвячених актуальним на сучасному етапі питанням: особистісний розвиток інтелектуально обдарованих учнів, переорієнтація освітніх підходів з урахуванням комплексного розуміння специфіки функціонування людської психіки, психологічні особливості обдарованих дітей, категорії та сфери обдарованості, форми роботи з обдарованими дітьми.

До розділу IV «Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи» увійшли бібліографічні записи документів, що розкривають такі питання: основні закономірності розвитку обдарованих учнів в умовах інформаційного етапу розвитку суспільства, підтримка процесу соціалізації обдарованих старшокласників за допомогою Інтернет-спільнот, інноваційні технології навчання обдарованої молоді, Мала академія наук України як середовище самоствердження обдарованої особистості.

Розділ V «Підготовка фахівців до професійної діяльності з обдарованими учнями» містить бібліографічні записи матеріалів, у яких розглянуто організаційно-педагогічні умови підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, обґрунтовано головні аспекти проблеми готовності майбутніх вчителів до роботи з інтелектуально обдарованими дітьми, запропоновано модель формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної роботи з обдарованими учнями.

У розділі VI «Навчання та виховання обдарованих дітей: зарубіжний досвід» наведено бібліографічні записи публікацій, в яких узагальнено погляди зарубіжних науковців щодо визначення феномену обдарованості особистості, розкрито особливості організації навчально-виховного процесу обдарованих дітей в окремих країнах, зокрема в США, Канаді, Великій Британії, Словаччині, Чеській Республіці, Фінляндії та ін.

Хронологічні рамки документів, що увійшли до розділів III–VI, – 2012-2017 рр.

Список адресовано науковим, науково-педагогічним працівникам, педагогам-практикам, майбутнім учителям, здобувачам освіти, для яких проблема виявлення, розвитку, навчання й виховання обдарованих дітей та молоді стала справою їх професійної діяльності.

I. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ ЩОДО ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

1. **Про загальну середню освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-XIV : [станом на 7.02.2017 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

2. **Про освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII : [станом на 26.01.2016 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page1> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

3. **Про позашкільну освіту** [Електронний ресурс] : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-III : [станом на 25.12.2015 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

4. **Про гранти Президента України для обдарованої молоді** [Електронний ресурс] : указ Президента України від 2 серп. 2000 р. № 945/2000 : [станом на 12.07.2013 р.]// Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/945/2000> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

5. **Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді**[Електронний ресурс] : указ Президента України від 30 верес. 2010 р. № 927/2010 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/927/2010> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

6. **Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року**[Електронний ресурс] : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013// Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

7. **Про положення про стипендії Президента України** для переможців Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів і Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України [Електронний ресурс] : указ Президента України від

16 трав. 2006 р. № 398/2006 // Кадровик–01. – Текст. дані. – Київ, 2006. – Режим доступу: <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8450/466699/> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

8. **Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року** [Електронний ресурс] : указ Президента України від 27 верес. 2013 р. № 532/2013 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/532/2013> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

9. **Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України** [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 2016 р. № 148 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

10. **Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року** [Електронний ресурс] : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 4 верес. 2013 р. № 686-р // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/686-2013-%D1%80> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

11. **Про утворення Інституту обдарованої дитини** [Електронний ресурс] : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2007 р. № 635-р // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2007. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/635-2007-%D1%80> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

12. **Про затвердження Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей та Положення про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 27.08.2013 р. № 1236 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1595-13/paran8#n8> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

13. **Про затвердження Положення про Всеукраїнський відкритий інтерактивний конкурс «МАН-Юніор Ерудит»** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 03.10.2016 р. № 184 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1398-16> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

14. **Про затвердження Положення про малу академію наук учнівської молоді** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 09.02.2006 р. № 90 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2006. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06> (дата звернення: 01.06.17). – Назва з екрана.

15. **Про затвердження Положення про наукові профільні школи учнівської молоді** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 08.04.2015 р. № 408 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0466-15>(дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

16. **Про затвердження Положення про наукові товариства учнів** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 10.11.2014 р. № 1287// Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1495-14>(дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

17. **Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України** [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 24.03.2014 р. № 259 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0407-14> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

18. **Положення про Експертну раду при Міністерстві молоді та спорту України з висунення претендентів на отримання грантів Президента України для обдарованої молоді** [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва молоді та спорту України від 15.10.2013 р. № 619 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1874-13> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.

II. ОБДАРОВАНИСТЬ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

19. **Балацінова, А. Д.** Роль факультативних занять у педагогічній підтримці обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл України (друга половина ХХ століття) / А. Д. Балацінова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2015. – Вип. 49. – С. 255–266. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2015_49_28 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розкрито роль факультативних занять у педагогічній підтримці обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл України в другій половині ХХ ст. Установлено, що в умовах єдиної радянської загальноосвітньої школи, де всі діти навчалися за єдиними навчальними планами, програмами й підручниками, впровадження з 1967/1968 навчального року в навчально-виховний процес факультативів для учнів 7–10-х класів відкривало широкі можливості для розвитку індивідуальних нахилів, інтересів і здібностей обдарованих учнів.

20. **Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень** : колект. монографія/ за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : [Рута], 2006. – 320 с. – Текст монографії доступний в Інтернеті: http://elibrary.kubg.edu.ua/14847/1/STO_Monographiya_KPP.pdf (дата звернення: 12.06.17).

Висвітлено проблеми розвитку здібностей та обдарованості. Використовуючи власні методика – методика вивчення ціннісної свідомості та методика вивчення динаміки здібностей та ін., автори розкрили особливості взаємодії вікових, соціально-психологічних і суб'єктно-ціннісних чинників у розвитку творчо обдарованої особистості. Розглянуто системи тренінгів ціннісної підтримки розвитку здібностей та результати біографічних досліджень життєвого шляху обдарованих людей.

21. Зорочкіна, Т. Види та типи обдарованості особистості / Тетяна Зорочкіна // Наук. зап. Серія: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2013. – Вип. 122. – С. 147–152. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_122_23 (дата звернення: 14.04.17).

У статті проаналізовано визначення видів обдарованості українських зарубіжних учених, зокрема Д. Богоявленської, О. Моляко, В. Чудновського, В. Юркевича, Г. Тарасової, В. Щорса, Д. Гілфорда, П. Торренса, Н. Лейтеса та ін.

22. Камишин, В. В. Модернізація змісту середньої освіти в Україні у 90-х роках ХХ століття, спрямована на розвиток обдарованих учнів / Володимир Вікторович Камишин, Ніна Федорівна Федорова, Богдан Олександрович Піонтковський-Вихватень // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 11. – С. 5–15. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_11_3 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розкрито докорінні зміни в змісті середньої освіти в 90-ті роки ХХ ст., коли Україна стала незалежною державою. Перед освітньою системою постала потреба в розробленні нової законодавчої бази, методичного супроводу середньої освіти та перегляду основних його компонентів (навчальних планів, програм, підручників та методичних посібників). Авторами проаналізовано одну з основних складових навчання – навчальні плани, оскільки незалежність сприяла формуванню в освітній системі умов для створення середніх навчальних закладів нового типу: ліцеїв, гімназій, навчально-виховних комплексів різних видів і форм власності.

23. Костюк, Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк. – Київ : Т-во «Знання» Укр. РСР, 1963. – 79 [1] с.

Висвітлено важливі питання про природу людських здібностей, значення суспільних умов в їх формуванні. Визначено індивідуальні відмінності в здібностях, наголошено на ролі поєднання навчання з продуктивною працею у всебічному розвитку здібностей підростаючого покоління, подано рекомендації щодо керування цим процесом у школі і сім'ї.

24. Лавріненко, Л. І. Дитяча обдарованість та її психологічні прояви: історичний аспект / Лавріненко Л. І. // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 125. Серія: Педагогічні науки. – С. 331–334. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_125_82 (дата звернення: 14.04.17).

У статті в історичному аспекті в хронологічній послідовності розглянуто питання дослідження проблеми дитячої обдарованості та її психологічних

проявів з урахуванням різних психолого-педагогічних поглядів відомих науковців світу, висвітлено питання сутності понять «обдарованість», «обдарована дитина». Акцентовано увагу на публікаціях науковців з питань вимогливості обдарованих дітей до себе, проаналізовано робочі концепції вчених щодо цілісного підходу до розуміння обдарованості та її подальшого розвитку.

25. Мазяр, О. В. Концептуалізація проблеми обдарованості у працях І. О. Сікорського : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Мазяр Олег Васильович ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2013. – 18 с. – Бібліогр.: с. 15–17. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: <http://eprints.zu.edu.ua/13120/1/Avtoreferat.pdf> (дата звернення: 12.06.17).

Дослідження містить історико-психологічний аналіз концепції І. О. Сікорського, що розкриває цілісну систему особистості, структурні зв'язки елементів індивідуальності, координації і взаємодії психобіологічних та соціокультурних чинників розвитку обдарованості.

26. Мазяр, О. В. Концептуальні паралелі вирішення проблеми обдарованості у працях І. О. Сікорського та В. О. Моляко / Мазяр О. В. // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2012. – Т. 12 : Психологія творчості, вип. 15, ч. 1. – С. 250–257. – Бібліогр.: 18 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v12/i15/i/36.pdf> (дата звернення: 12.06.17).

Проаналізовано закономірності розвитку теорії обдарованості на прикладі концептуальних положень І. О. Сікорського та В. О. Моляко. Зокрема, розглянуто погляди науковців на взаємозв'язок психофізіологічних та особистісних чинників обдарованості, роль зовнішніх перешкод і розвиток вольових здібностей.

27. Мазяр, О. В. Психофізіологічні чинники обдарованості у працях І. О. Сікорського / Мазяр Олег Васильович // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2015. – Т. 2 : Психологія творчості, вип. 21. – С. 211–218. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsub_2015_12_21_23 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено й проаналізовано науково-психологічні погляди І. О. Сікорського на психофізіологічні аспекти розвитку обдарованості, що були ним сформульовані на початку ХХ ст. у контексті полеміки щодо психофізіологічних і соціокультурних елементів у розвитку особистості.

28. Мазяр, О. В. Сікорський в історії психології та історія психології про Сікорського / Мазяр О. В. // Практ. психологія та соц. робота. – 2014. – № 2. – С. 75–78. – Бібліогр.: 34 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://eprints.zu.edu.ua/13117/1/Sikorsky.pdf> (дата звернення: 12.06.17).

У статті наведено факти й проаналізовано причини неадекватної представленості І. О. Сікорського в історії вітчизняної психології. Розглянуто його прогресивні та помилкові концептуальні погляди на проблему розвитку

особистості й обдарованості, перспективи використання його науково-психологічної спадщини в сучасних умовах.

29. **Моляко, В. О.** Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдар. дитина. – 1998. – № 1. – С. 3–5 ; № 2. – С. 2–6 ; № 3. – С. 2–5.

У статті з'ясовано сутність обдарованості. Розроблено схему здійснення добору дітей з високим рівнем здібностей до спеціалізованих навчальних закладів. Запропоновано гіпотетичну структуру творчої обдарованості.

30. **Моляко В. А.** Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопр. психологии. – 1994. – № 5. – С. 86–95. – Текст статті доступен в Інтернеті: <http://www.voppsy.ru/issues/1994/945/945086.htm> (дата обращения: 29.06.17).

Зроблено спробу побудови деяких нових теоретичних положень щодо динаміки та організації творчого процесу, сутності творчості. Проаналізовано результати досліджень в інших сферах наукової теорії, зокрема з синергетики.

31. **Моляко, В. О.** Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – Київ : [Т-во «Знання» Укр. РСР], 1989. – 48 с. – (Серія 7, Педагогічна ; № 9) (Темат. цикл «Сім'я – школа – вуз»).

Розглянуто структуру психологічної готовності учнів до творчої діяльності. Особливу увагу приділено аналізу творчої праці та формуванню готовності до її виховання в учнів загальноосвітньої школи.

32. **Піонтковський-Вихватень, Б.** Дидактична сутність змісту середньої освіти з обдарованими учнями України у складі СРСР / Богдан Піонтковський-Вихватень // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 2. – С. 17–22. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2014_2_5 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто дидактичну сутність змісту освіти в Україні, його місце і значення в педагогічній практиці з обдарованими учнями, проаналізовано цілі та завдання освіти й виховання.

33. **Процик, Л. С.** Обдарованість особистості: історичний аспект розуміння проблеми / Л. С. Процик // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Вип. 44. – С. 56–62. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2014_44_11 (дата звернення: 14.04.17).

Проаналізовано основні підходи до розуміння проблеми феномену обдарованості особистості, які представлено в гуманітарних науках з часу виникнення досліджень в цьому напрямі і до теперішнього часу.

34. **Саприкіна, О.** Ретроспективний аналіз проблеми навчання та розвитку обдарованих дітей / Ольга Саприкіна // Нова пед. думка. – 2015. – № 4. – С. 61–64. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_4_17 (дата звернення: 14.04.17).

У статті проаналізовано й систематизовано різні погляди науковців щодо проблеми навчання обдарованих дітей в історичній ретроспективі.

35. **Сикорский, И. А.** Даровитость и талантливость в свете объективного исследования по данным психофизиологических корреляторов / И. А. Сикорский. – Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1912. – 30 с.

36. **Сикорский, И. А.** Об умственном и нравственном развитии и воспитании детей / И. А. Сикорский // Энциклопедия семейного воспитания и обучения / «Родительский кружок» при Пед. музее В.-уч. зав. в СПб.; ред. П. Каптерев. – СПб., 1902. – Вып. 44/46. – С. 3–84.

Розкрито типологію особистості, періодизацію психічного розвитку та класифікацію розумових типів дітей. Розглянуто період раннього дитинства як фундамент подальшого психічного розвитку людини.

37. **Ушмарова, В. В.** Історична ретроспектива теоретичних поглядів на проблему здібностей / В. В. Ушмарова // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 2. – С. 173–181. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_2_25 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено історію становлення теорії здібностей від витоків до сучасного стану. Розглянуто розвиток уявлень про сутність здібностей, їх природу, чинники розвитку зарубіжних і вітчизняних дослідженнях. Описано одновимірні, багатофакторні, ієрархічні та системні моделі здібностей. Здійснено аналіз біологічного й когнітивного, особистісно-діяльнісного й функціонально-генетичного, феноменологічного й онтологічного підходів до вивчення здібностей. Виокремлено перспективи розвитку теорії здібностей у контексті меритократичної освіти.

ІІІ. ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

38. **Бандура, Г.** Обдарованість як об'єкт психологічного аналізу / Галина Бандура // Зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2012. – Вип. 1. – С. 194–198. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2012_1_32 (дата звернення: 14.04.17).

У статті висвітлено проблему обдарованості дитини. Проаналізовано наукові праці з досліджень проблеми обдарованості та наголошено на необхідності її подальшого вивчення.

39. **Вінницька, Н. Д.** Психологічні особливості особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників: (аналіз експериментального дослідження) / Наталія Дмитрівна Вінницька // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 12. – С. 73–77. – Бібліогр.: 7 назв.

Розкрито психологічні особливості особистісного розвитку старшокласників. Особистісний розвиток інтелектуально обдарованих старшокласників охоплює особистісну зрілість (зрілість інтегральних особистісних характеристик) та інтелектуальні досягнення (високий психометричний інтелект). Запропоновано кількісний і якісний аналіз експериментальних результатів цього феномену.

40. **Вінницька, Н. Д.** Психолого-педагогічні умови особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників / Наталія Дмитрівна Вінницька // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 7. – С. 23–26 : рис. – Бібліогр.: 5 назв.

У статті презентовано модель і методику особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників. Наголошено, що особистісний підхід є пріоритетним у вивченні цієї проблеми. Розглянуто умови особистісного розвитку інтелектуально обдарованих учнів старших класів.

41. **Давиденко, А. А.** Поняття обдарованості дитини / Давиденко А. А. // Практ. психологія та соц. робота. – 2013. – № 7. – С. 34–37. – Бібліогр.: 8 назв.

У статті розкрито поняття обдарованості дитини. Розглянуто конкретні приклади різних видів обдарованості, зокрема музичної, технічної, математичної.

42. **Камишин, В. В.** Антропологія інтелекту – шлях до розуміння феномена обдарованості / В. В. Камишин, М. М. Міленіна // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України = Pedagogicsandpsychology. NewsletteroftheNAPSofofUkraine. – 2016. – № 1. – С. 15–24. – Бібліогр.: 31 назва.

Обґрунтовано потребу в переорієнтації освітніх підходів з урахуванням комплексного розуміння специфіки функціонування людської психіки, що сформувалася еволюційним шляхом становлення людського виду і продовжує шлях формування. Запропоновано застосування підходу до розуміння механізмів культурної еволюції та природного добору в методиці виявлення та підтримки особливостей індивідуальної особистості.

43. **Карпенко, Н. А.** Психологія обдарованості: підходи до розуміння / Н. А. Карпенко // Наук. вісн. Серія психологічна / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів. 2013. – Вип. 1. – С. 52–64. – Бібліогр.: 26 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2013_1_8 (дата звернення: 14.04.17).

Проаналізовано класичні та новітні концепції й теорії обдарованості, виокремлено розуміння змісту та структури обдарованості. Наголошено на відсутності єдиної концепції обдарованості й необхідності її створення.

44. **Корольов, Д. К.** Напрями дослідження ціннісної сфери обдарованої особистості / Корольов Д. К. // Укр. психол. журн. – 2016. – № 1. – С. 63–76. – Бібліогр.: 31 назва. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2016_1_8 (дата звернення: 14.04.17).

Виокремлено та проаналізовано напрями вивчення зв'язку обдарованості та ціннісної сфери особистості: моральна відповідальність обдарованих дорослих, морально-ціннісне виховання обдарованих дітей, етична обдарованість та етичне лідерство, емоційні, ціннісні особливості та особистісні якості, що пов'язані з обдарованістю, зв'язок обдарованості та моральності в дорослих і дітей.

45. **Луценко, Г. Л.** Психологічні особливості обдарованих дітей молодшого шкільного віку / Г. Л. Луценко // Таврійський вісн. освіти. – 2014. – № 2. – С. 148–155. – Бібліогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_2_24 (дата звернення: 14.04.17).

У статті висвітлено психологічні особливості обдарованих дітей, категорії та сфери обдарованості, форми роботи з обдарованими дітьми, поради щодо розвитку творчих здібностей учнів 1–4 класів.

46. Макаренко, С. Обдарованість як біопсихологічна ознака людини / Світлана Макаренко // Вища освіта України. – 2011. – № 4. – С. 56–61. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2011_4_12 (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто обдарованість як цілісну індивідуальну характеристику пізнавальних можливостей і здібностей особистості, що є одночасно як біологічною, так і психологічною характеристикою індивіда. Наголошено, що основою обдарованості є здібності до конкретної професії в поєднанні із загальними психічними якостями високого рівня розвитку – сенсорними, вольовими. Зазначено, що обов'язковою умовою обдарованості є доброзичливе ставлення оточення до обдарованої дитини, у першу чергу батьків. Констатовано, що обдаровані діти часто мають проблеми в спілкуванні, демонструють неадекватну поведінку, мають в школі значні труднощі. Важливою особливістю обдарованості є те, що вона розглядається не як статична, а як динамічна характеристика. Наведено теоретичні моделі обдарованості.

47. Павлик, Н. Психологічні закономірності гармонізації характеру обдарованої особистості в юнацькому віці / Павлик Наталія // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 1. – С. 88–100. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2014_1_12 (дата звернення: 14.04.17).

З'ясовано психологічні закономірності гармонізації характеру обдарованої особистості в юнацькому віці. На основі експериментального дослідження духовної сфери та рівня гармонійності характеру сучасних старшокласників і студентів виокремлено психологічні закономірності впливу духовності на процес характерологічного розвитку обдарованої молоді.

48. Ренжин, П. П. Дослідження властивостей обдарованої особистості / Ренжин П. П. // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2015. – Вип. 2, т. 2. – С. 41–45. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://www.pj.kherson.ua/file/2015/psychology_02/ukr/part_2/10.pdf (дата звернення: 14.04.17).

У статті проаналізовано особистісно-диференційний підхід до дослідження властивостей обдарованої особистості. На основі теоретичного аналізу психологічної літератури доведено, що обдарованість трактується як інтегральне психічне утворення, в якому тісно переплітаються пізнавальна, емоційна, вольова, мотиваційна психофізіологічна та інші сфери психіки людини. З'ясовано ступінь і характер прояву вікових особливостей підлітків.

49. **Рибалка, В. В.** Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості : термінол. слов. / Валентин Рибалка ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 423 с. – Текст словника доступний в Інтернеті: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2017/05/СЛОВНИК-ІЗ-ПСИХОЛОГІЇ-ТА-ПЕДАГОГІКИ-ОБДАРОВАНОСТІ.pdf> (дата звернення: 14.04.17).

У словнику розкрито зміст понад 200 основних категорій і понять із сфери психології та педагогіки обдарованості й таланту особистості. Презентовано низку психолого-педагогічних концепцій обдарованості та інших референтних до проблеми понять, у контексті яких означена проблема набуває смислової цілісності, комплексності та системності.

50. **Шандрук, С.** Творчість як уповноваження здібностей особистості / Сергій Шандрук // Психологія і сусп-во. – 2015. – № 3. – С. 86–91. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2015_3_11 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення творчості у філософії, психології та педагогіці.

51. **Шульга, В.** Феноменологія обдарованості у суб'єктно-вчинковому вимірі / Вікторія Шульга // Психологія і сусп-во. – 2014. – № 3. – С. 109–118. – Бібліогр.: 17 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2014_3_10 (дата звернення: 14.04.17).

У дослідженні проаналізовано феноменологію обдарованості у форматі суб'єктивно-вчинкових пояснень сутності явищ людської психіки. Узагальнено, що обдарованість у соціально-психологічному аналітичному часопросторі є тією психогенетичною здатністю, яка уособлює в собі життєво-енергетичний, суб'єктно-вчинковий ресурс особистості і продукує її творчу спроможність змінювати світ і себе в ньому у вчинків спосіб.

IV. ОБДАРОВАНА ДИТИНА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

52. **Андросович, К. А.** Інтернет-ресурс як спосіб організації роботи з обдарованими старшокласниками / Ксенія Анатоліївна Андросович // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 5. – С. 9–12. – Бібліогр.: 17 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_5_4 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено основні ідеї автора щодо підтримки процесу соціалізації обдарованих старшокласників за допомогою Інтернет-спільнот. Розглянуто концептуальні підходи до проектування мережевого освітнього співтовариства засобами Інтернет-технологій для соціалізації обдарованих школярів і задоволення їхніх освітніх потреб. Акцентовано увагу на значенні для особистості супроводу в мережевому освітньому співтоваристві, а також виокремлено необхідні компетенції, якими вона повинна володіти. Описано технологічний і організаційний компоненти – складові структури мережевого

освітнього співтовариства, що сприяє самоосвіті та самореалізації особистості обдарованого старшокласника.

53. **Бухлова, Н. В.** Обдарована дитина : психолого-педагогічний супровід / Н. Бухлова. – Київ : Шк. світ, 2013. – 101 [1] с. – (Б-ка «Шкільного світу» : заснована у 2003 р.). – Бібліогр.: с. 78–80.

Подано матеріали щодо формування цілісної, саморегульованої системи психолого-педагогічного супроводу розвитку обдарованих дітей, реалізації їхніх здібностей, стимулювання творчої роботи учнів і вчителів.

54. **Виховання і розвиток обдарованої дитини** : наук.-метод. посіб. - Вип. 4 / НАПН України, Ін-т обдар. дитини, Дніпропетров. регіон. центр обдар. дитини [та ін. ; за наук. ред. Н. Б. Гонтаровської]. – Дніпропетровськ : [Інновація], 2015. – 190 с. – Бібліогр. у кінці ст.

У науково-методичному щорічнику розглянуто теоретичні й практичні питання щодо розв'язання проблем виховання, навчання й розвитку обдарованих учнів. Висвітлено досвід діяльності кращих педагогічних колективів, які створюють необхідні умови для розвитку дитячої обдарованості.

55. **Горенко, О. М.** Розвиток наукового світогляду та критичного мислення інтелектуально обдарованих гімназистів в умовах сучасного інформаційного простору / Ольга Миколаївна Горенко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 10. – С. 34–36. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_10_9 (дата звернення: 14.04.17).

Визначено основні закономірності розвитку обдарованих учнів в умовах інформаційного етапу розвитку суспільства. Подано характеристики «критичного мислення» і «наукового світогляду», наголошено на важливості формування критичного мислення сучасних учнів. Розкрито методи й прийоми роботи з обдарованими учнями засобами інформаційно-комунікативних технологій під час науково-дослідної роботи в гімназії.

56. **Гоцуляк, Ю. В.** Законодавчі підстави для впровадження системи освіти обдарованих дітей в Україні / Юрій Вікторович Гоцуляк // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 6. – С. 11–15. – Бібліогр.: 8 назв.

Проаналізовано норми українського освітнього законодавства, що є підставою для впровадження освіти обдарованих дітей в Україні.

57. **Гоцуляк, Ю. В.** Законопроект «Про освіту обдарованих дітей» / Юрій Вікторович Гоцуляк // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 3. – С. 5–15. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_3_3 (дата звернення: 14.04.17).

Запропоновано авторський варіант проекту закону «Про освіту обдарованих дітей», у якому окреслено систему освіти обдарованих дітей, правовий статус обдарованого учня, соціальний захист обдарованих учнів та інші ключові проблеми.

58. **Гоцуляк, Ю. В.** Проект системи освіти обдарованих дітей в Україні: адміністративний та правовий аспекти / Юрій Вікторович Гоцуляк // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2013. – № 8/9. – С. 24–28. – Бібліогр.: 5 назв. –

Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_8-9_7 (дата звернення: 14.04.17).

У статті автор пропонує свій проект системи освіти обдарованих дітей в Україні, її правовий, адміністративний та процесуальний аспекти.

59. Завітренко, Д. Особливості виховання обдарованих дітей у технічній сфері / Долорес Завітренко // Наук. зап. Серія: Педагогічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2015. – Вип. 140. – С. 55–58. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_140_16 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто особливості виховання особистості обдарованої дитини та проаналізовано пов'язані з цим процесом проблеми.

60. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10 груд. 2013 р. / Ін-т обдар. дитини НАПН України [та ін.]. – Київ : [Ін-т обдар. дитини], 2013. – 203 с. – Бібліогр. у кінці ст.

У збірнику вміщено статті й тези учасників міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді», у яких розглянуто низку актуальних питань: інноваційні моделі підтримки процесів розвитку особистості дитини, психологія обдарованості, розвиток інтелектуальної сфери в контексті інформатизації навчання, трансдисциплінарність – парадигма сучасної освіти тощо.

61. Киричук, В. О. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі взаємодії учасників навчально-виховного процесу / Валерій Олександрович Киричук // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 6. – С. 68–72. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_6_17 (дата звернення: 18.04.17).

Проаналізовано результати наукової експериментально-дослідної роботи, що проводиться протягом останніх двох років відділом проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України за темою «Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості в системі взаємодії всіх учасників НВП». Звернуто увагу на актуальність використання діагностично-проектуючого комплексу «Універсал 4 online» в навчально-виховному процесі, наголошується на ролі проектування розвитку обдарованості учнів у системі навчально-виховного процесу.

62. Киричук, В. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня у ДПК «Універсал 4 OnLine» (з авторського досвіду) / Валерій Киричук // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 2. – С. 80–86. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2015_2_10 (дата звернення: 14.04.17).

Проаналізовано результати наукової експериментально-дослідної роботи, що проводиться відділом проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України за темою «Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості в системі взаємодії всіх учасників УВП».

63. **Корінна, Л. В.** Формування та цілеспрямований розвиток обдарованої особистості: аспекти професійного самовизначення / Л. В. Корінна // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 2. – С. 161–170 : табл., рис. – Бібліогр.: 7 назв.

Обґрунтовано проблему обдарованості як ключову в психолого-педагогічних та соціальних дослідженнях науковців і практиків, визначено її нормативно-правову базу. Розкрито змістове наповнення провідних понять проблеми, висвітлено її ознаки та основні види. З'ясовано психолого-педагогічні аспекти та особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Обґрунтовано технології соціальної роботи з обдарованою особистістю. Визначено методичні прийоми соціально-педагогічної діяльності із забезпечення соціального захисту, підтримки обдарованих дітей та молоді з метою зменшення негативних наслідків мікросоціуму.

64. **Кухар, О.** Мала академія наук у системі багатоступеневої освіти в Україні / Олег Кухар // Нова пед. думка. – 2013. – № 1.2. – С. 202–204. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1 (дата звернення: 01.06.17).

Проаналізовано розвиток відносно нової форми позашкільної освіти – Малої академії наук, що почала свою діяльність у 2004 р. Зазначено, що стрімкий розвиток малої академії зумовлює необхідність постійного перегляду окремих її функцій і завдань, вдосконалення методичного забезпечення тощо. Зроблено висновок, що академія може і має стати важливою ланкою між системами загальної і вищої освіти, сприяти формуванню цілісної, багаторівневої системи виявлення та добору обдарованих дітей, забезпечення їх духовного, інтелектуального, творчого розвитку, створення умов для соціального та професійного самовизначення особистості.

65. **Мадзігон, В. М.** Роздуми над проектуванням освітньо-інформаційного середовища майбутнього для обдарованих дітей / Василь Миколайович Мадзігон // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 4. – С. 54–58.

У статті розкрито сучасні тенденції проектування інноваційного освітньо-інформаційного середовища, що сприяє підвищенню якості навчання й розвитку обдарованих і талановитих дітей.

66. **Марущак, В.** Саморозвиток як фактор становлення інтелектуально обдарованої особистості / Валентина Марущак // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2016. – № 4. – С. 136–140. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_4_25 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто поняття соціальної і загальної обдарованості. Констатовано, що саморозвиток особистості пов'язаний з реальною діяльністю людини. Проаналізовано ідею рефлексії як інструмента саморозвитку особистості. Зазначено, що підлітковий вік – найбільш сензитивний період для саморозвитку, що має певні особливості. Наголошено на необхідності активізації саморозвитку здібних вихованців.

67. **Михайленко, О. В.** Соціально-педагогічні аспекти навчання та виховання обдарованих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах / Михайленко О. В. // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 4. – С. 49–54. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp 2014 4 11> (дата звернення: 14.04.17).

Проаналізовано соціально-педагогічні проблеми обдарованих дітей у процесі навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, обумовлені складністю й багатогранністю цього феномену, та обґрунтовано доцільність упровадження в загальноосвітні навчальні заклади соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей як системної діяльності, спрямованої на створення умов для всебічного та гармонійного розвитку талановитих дітей.

68. **Моделювання інноваційних систем навчання й виховання обдарованих дітей: теорія і практика** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24 берез. 2015 р. / НАПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України, Ін-т педагогіки НАПН України [та ін.]. – Харків : Опер. поліграфія, 2015. – 254 с. – Бібліогр. у кінці ст.

У матеріалах конференції висвітлено сучасні проблеми навчання й виховання обдарованих учнів, зокрема, розробка та впровадження інноваційних технологій у практику роботи з обдарованими учнями, збагачення змісту освіти, формування духовно-моральних та етичних основ особистісного розвитку обдарованої дитини, підготовка вчителів до роботи з обдарованою молоддю.

69. **Паламарчук, Л. Б.** Особливості навчання обдарованих дітей / Л. Б. Паламарчук, С. М. Бабійчук // Пед. освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2016. – № 25. – С. 75–80. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip 2016 25 15> (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено особливості організації навчальної діяльності обдарованих дітей. Розглянуто деякі компоненти моделі навчання обдарованої молоді відомого вченого Джозефа Рензуллі – «три види збагачення навчальних програм». Розкрито форми і методи активізації дослідницької діяльності обдарованих дітей, зокрема, теорія розв'язку винахідницьких задач, ейдетика, проблемні запитання, побудова гіпотез. Акцентовано увагу на психологічних і фізіологічних проблемах, що виникають у обдарованих дітей як у шкільній, так і в позашкільній діяльності.

70. **Пещеріна, Т.** Мала академія наук України, як середовище самоствердження обдарованої особистості / Тетяна Пещеріна // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 1. – С. 87–95. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo 2015 1 12> (дата звернення: 14.04.17).

У статті розкрито роль Національного центру «Мала академія наук України» в створенні системи пошуку, розвитку й підтримки обдарованих,

здібних до наукової діяльності дітей і молоді. Наведено приклади успішного досвіду в діяльності академії та звернуто увагу на важливість створення профорієнтаційного середовища, в якому здійснюється утвердження власного «Я» учня як умова його самореалізації.

71. Пікуль, Т. В. Діяльність з обдарованими учнями в умовах профілізації середньої освіти / Тетяна Василівна Пікуль // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 10. – С. 65–69. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_10_17 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено досвід діяльності педагогів щодо впровадження інноваційних технологій у роботу з обдарованими дітьми в загальноосвітньому навчальному закладі. Матеріали можуть бути використані для організації роботи з талановитими учнями, спрямованої на прогнозоване оновлення школи, системність її розвитку, практичне й ефективне використання інноваційних технологій, які б сприяли особистісному розвитку дитини.

72. Піонтковський-Вихватень, Б. Інформаційно-технологічний супровід навчання обдарованих учнів / Богдан Піонтковський-Вихватень // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. № 1. – С. 26–31. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2016_1_5 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто економічні передумови, завдання, етапи розвитку, комп'ютерні навчальні програми інформаційно-технологічного супроводу. Проаналізовано дидактичне значення мультимедіа, гіпермедіа, інтермедіа та мережесевих технологій.

73. Поліщук, В. М. Створення дієвої моделі супроводу обдарованих учнів як одне з пріоритетних завдань сучасної системи освіти / Поліщук В. М. // Наук. зап. Серія: Педагогічні та історичні науки / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – Вип. 109. – С. 174–180. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2013_109_27 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено основні питання змісту й організації роботи з обдарованими учнями в сучасному навчальному закладі. Розглянуто поняття «обдарованість», особливості обдарованих дітей, які важливо враховувати у складанні індивідуальних освітніх програм. Подано модель психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів, що ґрунтується на трьох складових – роботі навчального закладу, підтримці батьків та діяльності позашкільних навчальних закладів. Модель супроводу складається з чотирьох блоків і реалізується в комплексі, що сприяє підвищенню ефективності роботи з обдарованими дітьми.

74. Робота з обдарованими дітьми : найкращий досвід // Сучас. шк. України. – 2016. – Груд. (№ 12). – 3–63.

Подано авторські матеріали з питань розвитку творчих обдарувань, соціальних здібностей та художньо-естетичної культури особистості школярів.

75. **Роїк, В. І.** Освітня система Малої академії наук як простір для самореалізації інтелектуально обдарованих старшокласників / В. І. Роїк // Пед. пошук. – 2016. – № 4. – С. 78–80. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_4_23 (дата звернення: 14.04.17).

Розкрито зміст поняття «самореалізація», висвітлено досвід діяльності Волинської обласної Малої академії наук щодо створення широкого простору можливостей для саморозвитку та самореалізації учнів старших класів.

76. **Тесленко, В. В.** Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі / Валентин Вікторович Тесленко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 3. – С. 5–9. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_3_3 (дата звернення: 14.04.17).

Розкрито сутність педагогічного супроводу обдарованих учнів, визначено головну мету, обґрунтовано можливі варіанти його впровадження в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. Акцентовано увагу на системності й комплексності педагогічного супроводу, основними напрямками якого є діагностичний, консультаційний, освітньо-просвітницький, створення та аналіз відповідних освітніх програм. Проаналізовано педагогічні, загальнодидактичні та евристичні принципи, яких необхідно дотримуватись педагогічним працівникам у цій діяльності. Визначено особливу роль вчителя в здійсненні педагогічного супроводу обдарованих учнів, зроблено висновки.

77. **Чаура, І. А.** Управління процесом розвитку талановитих та обдарованих учнів / Чаура І. А. // Таврійський вісн. освіти. – 2015. – № 2, ч. 1. – С. 190–194. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_2\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_2(1)_36) (дата звернення: 14.04.17).

У статті розкрито та проаналізовано основні аспекти системи управління процесом розвитку талановитих учнів, визначено напрями розвитку дитячої обдарованості, форми і методи роботи, що застосовуються в школі.

78. **Чернецька, Н.** Розвиток обдарованості вихованців позашкільного закладу освіти: умови, програма та моніторинг творчої самореалізації / Наталія Чернецька, Вікторія Поплавська // Рідна шк. – 2015. – № 7/8. – С. 73–76 : фот. – Бібліогр.: 4 назви.

У статті висвітлено основні питання змісту й організації роботи з обдарованими вихованцями в позашкільному навчальному закладі. Висвітлено досвід роботи щодо створення в такому закладі цілісної системи пошуку, добору та розвитку обдарованих дітей.

79. **Шевчишена, О. В.** Особливості психолого-педагогічного супроводу особистості обдарованої дитини у системі сучасної шкільної освіти / О. В. Шевчишена // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2015. – Вип. 5. – С. 125–128. – Бібліогр.: 20 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2015_5_26 (дата звернення: 14.04.17).

Проаналізовано наукові підходи у дослідженні особливостей і проблем особистості обдарованої дитини в сучасному освітньому просторі.

Запропоновано й обґрунтовано модель психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини на різних етапах онтогенезу, визначено критерії його ефективності в контексті навчально-виховного процесу.

V. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

80. **Борин, Г.** Обдарована дитина: психолого-педагогічний аспект підготовки майбутнього педагога / Галина Борин // Освіт. простір України. – 2016. – Вип. 8. – С. 46–52. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2016_8_10 (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто прикладний аспект міждисциплінарної інтеграції у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з художньо обдарованими дітьми шляхом інтегрування змісту нормативних навчальних дисциплін. Основну увагу звернуто на комбінування нових способів навчальної діяльності студентів з уже відомими перенесенням знань і вмінь у нову ситуацію на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, визначено психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу до роботи з обдарованими дітьми в умовах вищого навчального закладу.

81. **Грисюк, О. М.** Організаційно–педагогічні умови підготовки сімейного вихователя до роботи з обдарованими дітьми / О. М. Грисюк // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 125. Серія: Педагогічні науки. – С. 135–138. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_125_33 (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто організаційно-педагогічні умови підготовки сімейного вихователя до роботи з обдарованими дітьми. Звернуто увагу на достатню розробленість проблеми обдарованості й відсутність єдиного підходу до розуміння цього феномену, усвідомлення важливості спеціальної підготовки педагогічних працівників і відсутність єдиних вимог до особистості вчителя в роботі з обдарованою дитиною. Окреслено проблеми фахової підготовки, що спонукають до доцільної організації педагогічного процесу, оптимізації змісту навчальних курсів професійного спрямування та технологізації форм подання навчального матеріалу, встановлення ефективних міждисциплінарних зв'язків та створення атмосфери творчого спілкування.

82. **Давиденко, А. А.** Підготовка фахівців до професійної діяльності з обдарованими учнями в системі післядипломної педагогічної освіти / Андрій Андрійович Давиденко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 9. – С. 52–57. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_9_13 (дата звернення: 14.04.17).

Статтю присвячено проблемі підготовки фахівців до роботи з обдарованими учнями. Розкрито поняття обдарованості, зміст, засоби і методи роботи з цією категорією учнів. У статті використано власний педагогічний досвід автора та результати його наукових досліджень.

83. **Ілійчук, Л.** Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з обдарованими дітьми / Любомира Ілійчук // Гірська шк. Укр. Карпат. – 2016. – № 14. – С. 173–176. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuc_2016_14_43 (дата звернення: 14.04.17).

Розкрито організаційно-методичні аспекти підготовки вчителя початкових класів до роботи з обдарованими дітьми, який у майбутній педагогічній діяльності моделюватиме освітній процес, добиратиме ефективні форми і методи роботи з обдарованими учнями. Обґрунтовано структуру підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку обдарованості учнів, акцентується увага на оптимальному виборі форм, методів і засобів підготовки вчителя до розвитку обдарованості молодших школярів в умовах вищого навчального закладу та в процесі практичної підготовки під час педагогічної практики. Зроблено висновки, що підготовка майбутнього вчителя до розвитку обдарованості учнів передбачає засвоєння ним системи професійно значущих знань, умінь і навичок, набуття досвіду та особистісних якостей, що забезпечать його ефективну взаємодію з обдарованими дітьми.

84. **Ілляхова, М.** Андрагогічні принципи підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми / Марина Ілляхова // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2014. – № 10, ч. 2. – С. 156–165. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2014_10\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2014_10(2)_26) (дата звернення: 14.04.17).

Досліджено андрагогічні принципи підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, що сприяє формуванню когерентного креативного освітнього середовища. Визначається, що готовність вчителя до роботи з обдарованими учнями є результатом його цілеспрямованої системної підготовки, яка ґрунтується на основних андрагогічних принципах: самоосвіти, самодетермінації, самокорекції, актуалізації результатів навчання, інтерсуб'єктивності, організації життєвого часу, розвитку креативного мислення та творчого потенціалу. Проаналізовано перспективу синергетичного підходу в розв'язанні головних андрагогічних проблем. Такий підхід дає можливість представити андрагогіку як модель інноваційної освіти, що формує в особи креативну компетентність, здатність до інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності.

85. **Корпан, І. В.** Обґрунтування та змістова характеристика готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з інтелектуально обдарованими учнями / І. В. Корпан // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2015. – Вип. 1. – С. 241–247. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2015_1_31 (дата звернення: 14.04.17).

У статті визначено найважливіші аспекти проблеми готовності майбутніх вчителів до роботи з інтелектуально обдарованими дітьми, яку розглянуто як теоретичну, так і практичну проблему. Виокремлено основні підходи до розуміння готовності майбутніх учителів школи до роботи з обдарованими учнями початкових класів. Наголошується на тому, що професійна

готовність до педагогічної діяльності з позиції особистісного підходу визначається як нове утворення – фундамент професійної компетентності вчителя.

86. **Лук'янчук, Н. В.** Рекомендації вчителю для професійної діяльності з обдарованими учнями / Наталія Вадимівна Лук'янчук // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 2. – С. 37–39. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_2_9 (дата звернення: 14.04.17).

У статті представлено узагальнені рекомендації для вчителів, які працюють з обдарованими учнями. Подано вправи для ефективної комунікації між дорослими і дітьми.

87. **Макаренко, Н. М.** Підготовка майбутніх практичних психологів до роботи з обдарованими дітьми / Наталія Миколаївна Макаренко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2013. – № 8/9. – С. 29–32. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_8-9_8 (дата звернення: 14.04.17).

У статті йдеться про необхідність цільової підготовки майбутніх практичних психологів до роботи з обдарованими дітьми. Така робота передбачає системний характер і структурні складові: виявлення та всебічна діагностика обдарованих дітей, створення портфоліо для кожного, просвітницька робота серед учителів і батьків. Розроблено рекомендації з планування роботи з обдарованими дітьми для вчителів, які працюють з учнями різних вікових категорій.

88. **Мельничук, Л. Б.** Теоретичні аспекти підготовки вчителя до організації навчально-виховного процесу з обдарованими учнями / Мельничук Л. Б., Саприкіна О. П. // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. / Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. – Рівне, 2014. – Вип. 2. – С. 131–137. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppog_2014_2_20 (дата звернення: 14.04.17).

Обґрунтовано основні теоретичні підходи до визначення сутності феномену обдарованості, проаналізовано особливості організації навчально-виховного процесу з обдарованими учнями в сучасних умовах. Розкрито теоретичні аспекти підготовки вчителя до роботи з обдарованими школярами. Схарактеризовано знання й уміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми.

89. **Молнар, Т. І.** Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів / Молнар Тетяна Іванівна // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія «Педагогіка та психологія» / МОН України. – Мукачево, 2016. – Вип. 2. – С. 28–31. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://msu.edu.ua/visn1/wp-content/uploads/full/sp_16_2.pdf (дата звернення: 27.06.17).

У статті розглянуто проблему професійної підготовки вчителя початкової школи до організації роботи з інтелектуально обдарованими учнями.

Проаналізовано підходи до розуміння сутності поняття «інтелектуальна обдарованість», розглянуто особливості інтелектуально обдарованих молодших школярів. Визначено основні компоненти структури готовності майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів, окреслено перспективи подальшої розробки означеної проблеми.

90. Петрович, О. Модель формування готовності майбутніх учителів-словесників до позакласної роботи з обдарованими учнями / Ольга Петрович // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 1. – С. 87–93. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2016_1_11 (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто модель формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до організації позакласної роботи з обдарованими учнями, яка містить такі складові блоки: цільовий, організаційно-педагогічний (методологічні підходи, загальнодидактичні й специфічні принципи, педагогічні умови), змістово-діяльнісний (взаємодія викладача і студента-філолога, зміст підготовки, технології, форми і методи) та результативно-оцінний (компоненти готовності, критерії та рівні її сформованості, результат).

91. Петрович, О. Б. Стан сформованості готовності майбутніх учителів-словесників до організації позакласної роботи з обдарованими учнями / О. Б. Петрович // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 41. – С. 244–249 : рис., табл. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2014_41_59 (дата звернення: 14.04.17).

У статті висвітлено результати констатувального етапу експериментального дослідження стану сформованості готовності майбутніх учителів до організації позакласної роботи з обдарованими учнями в системі літературної освіти.

92. Полетай, О. М. Підготовка майбутнього вчителя до взаємодії з обдарованими дітьми / О. М. Полетай // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту/ Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 129: Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, т. 2. – С. 238–241. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)_53) (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто психолого-педагогічні праці з питань дослідження впливу роботи вчителя на формування творчої особистості дитини в її навчально-виховній взаємодії з педагогом. Проаналізовано погляди науковців щодо первинних ознак обдарованості, складових портрету обдарованої дитини та трьох підструктур розвиненої обдарованості. Вміщено відомості про результати діагностики обдарованості та наголошено на важливості їх врахування вчителем у своїй роботі, що сприятиме гармонійному розвитку учнів відповідно до своїх індивідуальних особливостей, нахилів та інтересів.

93. **Полицяк, Н.** Формування психолого-педагогічної компетентності педагогів, які працюють з академічно обдарованими учнями / Наталія Полицяк // Нова пед. думка. – 2015. – № 3. – С. 66–68. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_3_19 (дата звернення: 14.04.17).

У статті проаналізовано сутність психолого-педагогічної компетентності педагога та основні її компоненти. Обґрунтовано необхідність формування означеної компетентності педагогами, які працюють з академічно обдарованими учнями.

94. **Сніжна, М. А.** Психологічні особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями / Сніжна М. А. // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2015. – Т. 6 : Психологія обдарованості, вип. 10. – С. 216–223. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_6_10_25 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто психологічні особливості підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями, найважливіші особистісні й професійні властивості вчителів. Визначено напрями підготовки вчителів: повна професійна освіта, курси підвищення кваліфікації й короткотермінове навчання, практичні заняття, тренінги, майстер-класи для педагогів за окремими напрямками, використання наставницьких (менторських) програм.

95. **Сокурєнко, О.** Підготовка педагогів до роботи з обдарованими учнями / Олена Сокурєнко // Нова пед. думка. – 2015. – № 1. – С. 48–51. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_1_14 (дата звернення: 14.04.17).

У статті проаналізовано поняття готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями та професійно-педагогічної компетентності. Визначено мету, завдання, зміст, очікувані результати, форми та методи підготовки вчителів до роботи з означеною категорією учнів.

96. **Ушмарова, В.** Наступність як принцип формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в системі неперервної освіти / Вікторія Ушмарова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2015. – Вип. 19. – С. 187–191. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddyisk_2015_19_37 (дата звернення: 14.04.17).

Розглянуто основні аспекти феномену наступності в межах філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних наук. У результаті наукового пошуку встановлено, що наступність розглядається як методологічний, загальнопедагогічний та дидактичний принципи. Обґрунтовано сутність принципу наступності як методологічного принципу дослідження проблеми формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в умовах неперервної педагогічної освіти. Зазначено, що наступність забезпечується за рахунок узгодженості та взаємозв'язку цілей,

змісту, методів формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями та завдяки дотриманню таких умов: рівень готовності до роботи з обдарованими дітьми та послідовне його підвищення, опора на досвід, цілісний характер процесу формування готовності до роботи з обдарованими учнями.

97. **Ушмарова, В. В.** Науково-методична система неперервного формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями / В. В. Ушмарова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – Вип. 53. – С. 241–250. – Бібліогр.: с. 249–250. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2016_53_30 (дата звернення: 01.06.17).

Визначено актуальність формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в умовах неперервної педагогічної освіти. Проаналізовано структуру готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. З'ясовано методологічне підґрунтя, стратегічну мету, провідну ідею формування досліджуваного феномену. Висвітлено сутність розробленої й впровадженої в практику освітньої діяльності закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти науково-методичної системи формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. Виокремлено основні новоутворення особистості вчителя початкової школи на кожній ланці (бакалаврат-спеціалітет, післядипломна педагогічна освіта, самоосвіта) неперервної педагогічної освіти. Схарактеризовано сутність цільового, концептуального, змістовно-контекстного, контрольнокоригувального, результативного компонентів науково-методичної системи формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в процесі неперервної педагогічної освіти.

98. **Ушмарова, В. В.** Обґрунтування закономірностей і принципів формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями в системі неперервної педагогічної освіти / В. В. Ушмарова // Наук. зап. Бердян. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки / Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2016. – Вип. 1. – С. 279–285. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2016_1_48 (дата звернення: 14.04.17).

У статті розглянуто детермінантні закономірності, що розкривають причинно-наслідкові зв'язки у формуванні готовності вчителів початкової школи в системі неперервної педагогічної освіти до роботи з обдарованими учнями з зовнішніми чинниками, які безпосередньо впливають на цей процес.

99. **Ушмарова, В. В.** Практика реалізації коуч-технології в процесі формування готовності вчителів початкових класів до роботи з обдарованими учнями / В. В. Ушмарова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2016. – Вип. 48. – С. 241–247. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_48_34 (дата звернення: 14.04.17).

Висвітлено практичні результати апробації технології коучингу в процесі формування готовності вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. Подано методичку повного циклу коучингу, схарактеризовано його етапи (коуч-пропедевтика, активна реалізація коуч-технології на курсах підвищення кваліфікації вчителів і в міжкурсовому супроводі вчителів упродовж навчального року). Наведено розгорнутий приклад групової коуч-сесії.

VI. НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

100. **Алфімов, В. М.** Феномен обдарованості особистості у наукових дослідженнях зарубіжжя / В. М. Алфімов // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля [та ін.]. – Северодонецьк, 2015. – Вип. 3. – С. 13–20. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_3_4 (дата звернення: 21.04.17).

У статті узагальнено погляди зарубіжних науковців (США, Польща, Іспанія) щодо визначення феномену обдарованості особистості, зокрема, З. Петрасинського, Б. Дирди, Т. Гізи, А. Горальського, Ф. Монкса, В. Лімонта, Дж. Гілфорда, Дж. Рензулі та ін.

101. **Антоненко, В. В.** Поняття «обдарованість» у наукових дослідженнях США / Владислав Володимирович Антоненко // *Освіта та розвиток обдар. особистості.* – 2016. – № 7. – С. 15–17. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_7_5 (дата звернення: 21.08.17).

У статті досліджено процеси розвитку поняття «обдарованість» у США протягом ХХ–ХХІ ст. Представлено історію появи цього поняття в американській науці. Узагальнено теоретичні погляди і практичний досвід досліджень обдарованості в працях американських вчених. З'ясовано вплив результатів цих наукових досліджень на організацію навчання обдарованих дітей в США. На підставі проаналізованого матеріалу визначено особливості ідентифікації обдарованих дітей в США.

102. **Біда, А.** Особливості форм організації навчання обдарованих дітей у США / Антоніна Біда // *Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки»* : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-ті ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2013. – Вип. 11. – С. 62–65. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2013_11_16 (дата звернення: 25.05.17).

У статті розкрито особливості організації навчання обдарованих дітей у США. Розглянуто історію проблеми групування учнів за здібностями та практику початкової та середньої школи щодо поділу учнів на групи на основі рівня їхніх здібностей. Проаналізовано наукові праці, збагачені провідними стратегіями в організації навчання обдарованих учнів. З'ясовано, що важливе значення в розв'язанні проблеми навчання інтелектуально обдарованих дітей мають форми організації навчання.

103. **Бойченко, М. А.** Вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими учнями у загальноосвітніх школах США, Канади та Великої Британії / М. А. Бойченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 45. – С. 313–321. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_45_42 (дата звернення: 25.05.17).

У статті схарактеризовано вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими школярами в загальноосвітніх навчальних закладах США, Канади та Великої Британії. З'ясовано спільні риси й відмінності у формулюванні вимог до освітньої кваліфікації вчителів, які працюють із обдарованими учнями у США, Канаді та Великій Британії на національному й регіональному рівнях. Проаналізовано стандарти професійної підготовки вчителів, що розроблені Національною асоціацією обдарованих дітей. Висвітлено складові професійної компетентності вчителя, який працює з обдарованими учнями, зокрема, особистісні характеристики, професійна компетентність, знання у сфері освіти обдарованих і талановитих учнів, управлінська компетентність.

104. **Бойченко, М. А.** Діяльність міжнародних організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих школярів / М. А. Бойченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 5. – С. 33–40. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_5_6 (дата звернення: 25.05.17).

Висвітлено цільові пріоритети та змістово-процесуальні аспекти діяльності міжнародних організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих школярів. Доведено, що розглянуті у статті міжнародні організації є інноваційними освітніми мережами, оскільки характеризуються складною розгалуженою структурою партнерства. Встановлено, що зазначені організації мають спільну місію – розвиток потенціалу обдарованих і талановитих дітей через організацію співпраці всіх учасників цього процесу – учителів, батьків, науковців, громадськості, освітніх політиків і власне обдарованих осіб. З'ясовано, що найпоширенішими формами обміну досвідом є регулярні міжнародні, національні та регіональні конференції, які також передбачають залучення всіх учасників зазначеного процесу, та випуск спеціалізованих наукових видань з питань освіти обдарованих і талановитих школярів.

105. **Бойченко, М.** Зарубіжні психолого-педагогічні концепції обдарованості: сучасний стан / Марина Бойченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2016. – № 4. – С. 33–42. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_4_7 (дата звернення: 25.05.17).

У статті висвітлено сучасні теоретичні концепції розвитку обдарованості й таланту в зарубіжному психолого-педагогічному дискурсі, зокрема, «Три види збагачення навчальних програм» Дж. Рензулі, «Піраміда розвитку таланту» Дж. Пірто, «Диференційована модель обдарованості й таланту» Ф. Ганью, «Модель пошуку таланту» Дж. Стейнлі, «Мюнхенська модель обдарованості й таланту» К. Хеллера. Доведено, що системний характер

більшості з розглянутих у межах розвідки концепції забезпечує цілісність навчально-виховного процесу обдарованих дітей та молоді на різних етапах розвитку обдарованості, починаючи з процесу ідентифікації.

106. **Бойченко, М.** Літні навчальні програми як форма педагогічної підтримки обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії / Марина Бойченко // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2016. – № 1. – С. 312–316. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_1_63 (дата звернення: 25.05.17).

У статті висвітлено змістово-процесуальні особливості надання педагогічної підтримки обдарованим школярам у межах літніх навчальних програм у США, Канаді та Великій Британії. Зазначено обсяги надання педагогічної підтримки обдарованим школярам у розвинених англomовних країнах. Доведено, що літні навчальні програми для обдарованих школярів сприяють кращому розкриттю їхнього потенціалу, оскільки головною метою таких програм є визначення освітніх потреб обдарованих дітей та молоді, які часто залишаються непоміченими в умовах традиційних шкіл, розширення їхніх освітніх можливостей, стимулювання інтересу учнів до пізнання нового, який досить часто згасає в загальноосвітніх школах, де темпи навчання й обсяг навчального матеріалу є значно нижчими.

107. **Бойченко, М. А.** Менторство як форма підтримки обдарованих і талановитих в країнах ЄС та США / М. А. Бойченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 7. – С. 3–9. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_7_3 (дата звернення: 25.05.17).

У статті з'ясовано сутність менторства як форми підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США. Проаналізовано генезу поняття «ментор» у науково-педагогічній літературі. Окреслено функції ментора, який працює з обдарованими й талановитими, та види менторства (допомога старшого товариша, академічне менторство, професійне менторство тощо). Розкрито особливості телементорства – наставництва за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет. Встановлено, що спільною метою всіх програм телементорства є надання індивідуальної академічної, мотиваційної та емоційної підтримки учням засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

108. **Бойченко, М. А.** Організація навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії / М. А. Бойченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 10. – С. 166–173. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_10_22 (дата звернення: 25.05.17).

Висвітлено особливості організації навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії. Встановлено, що розширені школи являють собою інноваційний тип навчальних закладів, що, поряд із освітніми, надають широкий спектр соціальних і здоров'язбережувальних послуг. На основі аналізу

пропозиції послуг з'ясовано, що розширені школи найбільш повно задовольняють потреби обдарованих і талановитих школярів, оскільки забезпечують можливості для всебічного розвитку особистості, що є надзвичайно важливим для художньо, технічно, спортивно обдарованих учнів, а також двічі виняткових – обдарованих учнів зі спеціальними освітніми потребами.

109. Бойченко, М. Організація програм телементорства для обдарованих і талановитих у розвинених англомовних країнах / Марина Бойченко // Людинознавчі студії. Педагогіка : зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобиц, 2015. – Вип. 31. – С. 48–57. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_31_7 (дата звернення: 25.05.17).

У статті висвітлено сутність телементорства як інноваційної форми взаємодії наставника та учня, що полягає в наданні йому індивідуальної академічної, мотиваційної й емоційної підтримки засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянуто програми телементорства для обдарованих і талановитих, що запроваджені в розвинених англомовних країнах.

110. Бойченко, М. А. Програми професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими і талановитими школярами в університетах США, Канади та Великобританії / М. А. Бойченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 1. – С. 10–17. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_1_4 (дата звернення: 25.05.17).

У статті проаналізовано програми професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими й талановитими школярами в університетах США, Канади та Великобританії. З'ясовано, що підготовці майбутніх учителів до роботи з обдарованими й талановитими у США, Канаді та Великобританії приділяється різна увага, попри той факт, що така необхідність є національно визнаним пріоритетом освітньої політики всіх країн.

111. Бойченко, М. Розвиток мотивації до навчання обдарованих учнів у США, Канаді та Великій Британії: теоретичний та практичний аспекти / Марина Бойченко // Навчання і виховання обдарованої дитини : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2015. – Вип. 2. – С. 35–41. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_2_6 (дата звернення: 25.05.17).

У статті висвітлено теоретичний і практичний аспекти розвитку мотивації до навчання обдарованих учнів у США, Канаді та Великій Британії. Проаналізовано взаємозв'язки між мотивацією і можливостями для розвитку талантів обдарованих школярів. Висвітлено особливості використання TARGET-моделі для розвитку навчальної мотивації обдарованих школярів в досліджуваних країнах. Охарактеризовано компоненти даної моделі і визначено роль учителя в розвитку навчальної мотивації обдарованих школярів.

112. Бойченко, М. А. Розвиток обдарованих учнів засобами STEM-освіти у США / М. А. Бойченко // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2016. – Вип. 31. – С. 151–159. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті

доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2016_31_23 (дата звернення: 25.05.17).

Висвітлено змістово-процесуальні особливості розвитку обдарованих учнів засобами STEM-освіти у США. З'ясовано сутність STEM-освіти та історичні аспекти її розвитку у США. Розглянуто особливості діяльності найбільш успішних STEM-орієнтованих державних шкіл: чартерної школи High Tech High, школи-інтернату Illinois Mathematics and Science Academy та школи Thomas Jefferson High School for Science and Technology.

113. **Бочарова, О. А.** Обдарований учень у Словаччині / О. А. Бочарова // Імідж сучас. педагога. – 2016. – № 4. – С. 42–45. – Бібліогр.: 8 назв.

У статті висвітлено особливості навчання та підтримки художньо обдарованих учнів у Словаччині. Встановлено, що країна приділяє значну увагу розвитку здібних дітей, вважаючи пріоритетом, що всі діти є обдаровані, тому вже з молодшого віку створюються умови для оптимального їх розвитку.

114. **Бочарова, О. А.** Особливості роботи з обдарованими учнями в Чеській Республіці / О. А. Бочарова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 32. – С. 140–148. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_32_22 (дата звернення: 25.05.17).

Висвітлено особливості шкільної освіти у Чеській Республіці, питання розвитку й підтримки здібностей обдарованих учнів у загальноосвітніх школах та позашкільних установах, підготовки педагогів до роботи з обдарованими учнями. Особливу увагу сконцентровано на діяльності державних і приватних установ, що підтримують обдарованих дітей і допомагають їм розвинути свої здібності й інтереси у вільний час.

115. **Бочарова, О. А.** Система роботи з обдарованими учнями в Фінляндії / Бочарова О. А. // Наук. скарбниця освіти Донеччини. – 2014. – № 1. – С. 115–119. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsod_2014_1_26 (дата звернення: 29.05.17).

Розглянуто особливості шкільної освіти у Фінляндії, питання розвитку та підтримки здібностей обдарованих учнів, підготовки педагогів до роботи з обдарованими учнями. Встановлено, що запорукою успіху фінської системи освіти є рівні можливості учнів до освіти, доступність навчання та високий професіоналізм учителів, налагоджена система роботи з психолого-педагогічної допомоги.

116. **Будз, І. Ф.** Британська модель освіти обдарованих школярів як частина загальнонаціональної політики / Ірина Будз // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2015. – № 32. – С. 25–31. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/issue/viewIssue/42/10> (дата звернення: 26.06.17).

У статті проаналізовано модель освіти обдарованих школярів у Великій Британії. З'ясовано, що система освіти для обдарованих і талановитих школярів у Великій Британії – це абсолютно новий підхід до освіти обдарованих і талановитих, який полягає у розв'язанні традиційних проблем навчання, особливо

у контексті стійкості й задоволення потреб усіх категорій обдарованих і талановитих школярів. Доведено, що дослідження практичного досвіду Великої Британії в організації та імплементації моделі освіти для обдарованих і талановитих школярів є корисним для загального розуміння закономірностей розвитку змісту освіти для обдарованих і талановитих школярів Великої Британії, а також є актуальним для запровадження сучасних практичних підходів в освітній політиці для обдарованих і талановитих школярів України.

117. Будз, І. Ф. Розвиток освіти обдарованих школярів у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Будз Ірина Федорівна ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2016. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: http://kgpa.km.ua/sites/default/files/Budz_aref.pdf (дата звернення: 27.06.17).

У дослідженні проаналізовано стан розробленості наукової проблеми та розкрито концепції обдарованості у світовій педагогічній науці. Схарактеризовано систему освіти обдарованих школярів у Великій Британії та висвітлено політику британського уряду щодо ідентифікації обдарованості. Виокремлено напрями модернізації освіти обдарованих школярів у Великій Британії. Вивчено стан освіти обдарованих школярів в Україні та розроблено практичні рекомендації щодо врахування практичного досвіду Великої Британії у вітчизняній освітній практиці.

118. Власюк, А. В. Становлення талантів в Японії / Анна Віталіївна Власюк // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 12. – С. 62–67. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_12_14 (дата звернення: 29.05.17).

У статті розглянуто особливості раннього розвитку дітей в Японії як передумови формування здібностей. Визначено важливі чинники раннього розвитку, зокрема, створення сприятливих умов для розвитку дитини з перших днів народження, стимулювання психічних процесів, функцій головного мозку, рухової активності, заохочення пізнавальних інтересів малюка, забезпечення зразків творчої, культурної поведінки, педагогічного професіоналізму вихователів та батьків, використання ефективних педагогічних прийомів, створення розвивального середовища, ранній розвиток здібностей, у першу чергу, соціальної взаємодії.

119. Волик, В. В. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Австрійській Республіці / Володимир Володимирович Волик, Олег Володимирович Панкевич // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 2. – С. 61–66. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_2_11 (дата звернення: 29.05.17).

У статті розглянуто питання освіти обдарованих дітей в Австрії, зокрема, обдарована дитина в системі загальної освіти, форми освіти, педагогічні та психологічні методи роботи з обдарованими дітьми, державні й приватні позакласні організації та їх робота з обдарованими дітьми, державна підтримка.

120. **Гальченко, М. С.** Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки / Максим Сергійович Гальченко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 3. – С. 77–81. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_3_14 (дата звернення: 29.05.17).

Висвітлено особливості педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Сполучених Штатах Америки. Розглянуто співпрацю навчальних закладів з організаціями різних напрямів і сфер діяльності, а також результати наукових досліджень відомих дослідників з виявлення дитячої обдарованості.

121. **Голубєва, І.** Організаційно-педагогічні умови навчання обдарованих учнів – представників різних культур та мовного розмаїття у США / Ірина Голубєва // Нова пед. думка. – 2015. – № 2. – С. 55–58. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_2_14 (дата звернення: 29.05.17).

У статті визначено організаційно-педагогічні умови навчання обдарованих учнів – представників різних культур та мовного розмаїття у США. Схарактеризовано педагогічну діяльність низки організацій у різних штатах країни, зокрема Асоціації вивчаючих англійську мову, Національної асоціації раннього навчання при Університеті штату Арізона, Асоціації виняткових дітей та ін., які займаються організацією освіти лінгвістично обдарованих білінгвальних і полілінгвальних учнів.

122. **Горбильова, О. В.** Диференціація навчання обдарованих дітей у загальноосвітніх школах Індії / О. В. Горбильова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2014. – Вип. 38. – С. 16–21. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_38_5 (дата звернення: 29.05.17).

У статті проаналізовано підходи, форми і методи навчання обдарованих дітей та особливості моделей навчання обдарованих дітей у загальноосвітніх школах Індії. Виявлено, що в сучасній індійській школі є два підходи до навчання обдарованих дітей – інтегрований (дитина адаптується до навчального середовища у загальній масі учнів) та інклюзивний (шкільне середовище адаптоване під потреби дитини). З'ясовано, що в Індії використовуються як традиційні східні моделі навчання обдарованих дітей, так і елементи західних моделей навчання, що сприяють розвитку міжнародної співпраці шкіл з іншими країнами і є ефективними у забезпеченні всебічного розвитку обдарованих дітей.

123. **Гоцуляк, Ю. В.** Правове регулювання діяльності навчального закладу та спеціалістів у сфері освіти обдарованих дітей у США та Канаді / Юрій Вікторович Гоцуляк // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 6. – С. 9–13. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_6_4 (дата звернення: 29.05.17).

У статті розглянуто особливості правового статусу навчального закладу в сфері освіти обдарованих учнів та обов'язки фахівців у сфері надання

спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям за законодавством США й Канади. Проаналізовано різні підходи до правового регулювання зазначених питань у цих країнах.

124. **Дунець, В. Б.** Інституційна підтримка обдарованих дітей у Польщі / Василь Богданович Дунець // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2014. – № 12. – С. 66–69. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_16 (дата звернення: 29.05.17).

У статті представлено мережу інститутів – державних і громадських організацій, що працюють у сфері підтримки обдарованих дітей у Польщі. Проаналізовано цілі й завдання їх діяльності. Особливу увагу звернуто на програми й проекти, які ці організації реалізують у підтримку розвитку обдарованості. Розглянуто заходи, які польська влада проводить на державному й місцевому рівнях з метою стимулювання місцевих органів влади, університетів, шкіл, неурядових організацій та батьків спільно працювати над створенням умов для розвитку обдарованих дітей. Зазначено, що багато позитивних елементів польського досвіду можна застосувати і в українському середовищі.

125. **Ємець, В.** Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей в Італії / Ємець Вікторія, Слинькова Тетяна // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 1. – С. 16–23. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2016_1_5 (дата звернення: 29.05.17).

У статті висвітлено систему освіти Італії, проаналізовано досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у країні. Розглянуто методичний супровід виявлення обдарованих дітей (критерії їх ідентифікації) та умови їх.

126. **Золотарьова, О. В.** Практика виявлення обдарованих школярів в Ізраїлі / О. В. Золотарьова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля [та ін.]. – Северодонецьк, 2016. – Вип. 2. – С. 67–76. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_2_9 (дата звернення: 30.05.17).

Проаналізовано практику виявлення обдарованих школярів у державі Ізраїль у різному шкільному віці. Розглянуто загальний склад тестів, створених для виявлення інтелектуальної обдарованості. Визначено установи, що відповідають за розробку тестів, організацію й проведення тестувань, обробку результатів.

127. **Золотарьова, О. В.** Форми роботи з обдарованими школярами в Ізраїлі / О. В. Золотарьова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2014. – Вип. 37. – С. 227–231. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_37_42 (дата звернення: 30.05.17).

У статті проаналізовано досвід організації педагогічної підтримки обдарованих школярів у Ізраїлі, розглянуто основні форми роботи з обдарованими учнями в країні.

128. **Кириченко, С. В.** Аналіз освіти обдарованих учнів у штаті Новий Південний Уельс (Австралія) / С. В. Кириченко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 3. – С. 154–159. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_3_32 (дата звернення: 31.05.17).

Розглянуто навчальну програму, що пропонувалась обдарованим учням протягом останніх трьох десятиліть у штаті Новий Південний Уельс (Австралія). Висвітлено політику і практику Департаменту освіти штату стосовно навчання таких учнів та програм і заходів для учнів державних шкіл. Схарактеризовано структуру системи освіти в Новому Південному Уельсі, проаналізовано доповідь Е. Браггетта в 1985 р. в шкільній комісії Австралійської Співдружності стосовно освіти обдарованих та визначено шляхи подальшого її розвитку у цьому штаті.

129. **Кириченко, С. В.** Історичні та педагогічні умови розвитку освіти обдарованих дітей в Австралії / Кириченко С. В. // Наук. зап. Серія: Педагогічні та історичні науки / Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – Вип. 111. – С. 58–63. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2013_111_11 (дата звернення: 31.05.17).

Висвітлено історію становлення системи освіти Австралії. Досліджено передумови, що зумовили розробку проблеми освіти обдарованих дітей в Австралії на початку ХХІ ст. Проаналізовано фактори, що сприяли розвитку обдарованості й талантів у різних сферах діяльності.

130. **Кириченко, С. В.** Організаційно-педагогічні засади роботи з обдарованими дітьми в системі освіти Австралії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Кириченко Світлана Володимирівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 20 с. – Текст автореферату доступний в Інтернеті: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D26.053.01/aref_Kyrychenko.pdf (дата звернення: 26.06.17).

У дослідженні проаналізовано теоретико-методологічні засади, стан, тенденції розвитку роботи з обдарованими дітьми в системі освіти Австралії та визначено шляхи використання цього досвіду в системі національної освіти України.

131. **Лавриченко, Н.** Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера / Наталія Лавриченко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2016. – № 4. – С. 11–20. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_4_4 (дата звернення: 31.05.17).

Розглянуто теорію множинного інтелекту в педагогічному контексті, осмислено головні теоретичні положення цієї теорії з точки зору можливостей її використання з метою сприяння розвитку обдарованих дітей та молоді. Схарактеризовано виокремлені американським психологом, відомим як автор поняття «множинний інтелект», фахівцем у галузі клінічної психології і нейропсихології Р. Гарднером види інтелекту – лінгвістичний, просторовий,

логіко-математичний, музичний, тілесно-кінестетичний, особистісний та міжособистісний. Наголошено, що визначені види інтелекту не слід сприймати як даність, оскільки вони не існують як фізичні об'єкти, а лише як потенційно корисні наукові поняття.

132. **Лавриченко, Н. М.** Теоретична модель розвитку обдарованості й таланту за авторством Ф. Гане / Н. М. Лавриченко // Вісн. Глухів. нац. пед. ун-ту ім. Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки / Глухів. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів, 2016. – Вип. 32. – С. 69–76. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2016_32_10 (дата звернення: 31.05.17).

У статті проаналізовано диференційну модель обдарованості й таланту за авторством сучасного канадського вченого Франсуа Гане. Висвітлено авторські наукові ідеї щодо можливостей ідентифікації та розвитку природних здібностей, обдарованостей і талантів упродовж життя людини, узагальнено розуміння вченим ролі й значущості внутрішніх (особистісних) і зовнішніх (середовище) чинників і обставин, що впливають на розвиток обдарованої дитини.

133. **Ласкова, А. О.** Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Португалії / Анастасія Олександрівна Ласкова, Вікторія Василівна Ємець // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 9. – С. 53–58. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_9_13 (дата звернення: 31.05.17).

У статті висвітлено досвід Португалії в сфері роботи з обдарованими дітьми, специфіку індивідуальних навчальних програм, а також роль держави в створенні законодавчої та нормативної баз у сфері освіти. Розглянуто зміни, що відбулися в системі освіти Португалії в зв'язку з її приєднанням до Європейського Союзу.

134. **Мадзігон, В. М.** Сучасні тенденції розвитку обдарованих і талановитих дітей в Англії / Василь Миколайович Мадзігон // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 4. – С. 61–63. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_4_16 (дата звернення: 31.05.17).

Проаналізовано сучасні тенденції розвитку освіти обдарованих і талановитих дітей в Англії, що свідчить про підвищення якості навчання через впровадження в практику інноваційних технологій. При цьому враховано індивідуальні чинники розвитку кожної дитини. Наведено нормативні акти країни у цій сфері.

135. **Марушкевич, А. А.** Розвиток обдарованої особистості: досвід країн світу / Марушкевич А. А. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – Вип. 3. – С. 164–169. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2014_3_25 (дата звернення: 31.05.17).

У статті розглянуто досвід країн світу з підтримки розвитку та забезпечення потреб в освіті, навчанні, вихованні обдарованих дітей і молоді, що

є необхідним у підготовці їх до майбутньої життєдіяльності й реалізації своїх можливостей.

136. **Міленіна, М. М.** *Форми роботи з обдарованими дітьми в Австралії / Мілена Михайлівна Міленіна // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2015. – № 5. – С. 68–73. – Бібліогр.: 23 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_5_18 (дата звернення: 31.05.17).*

У статті розглянуто становлення системи освіти обдарованих і талановитих дітей в Австралії, проаналізовано фактори, що впливають на розвиток здібностей, представлено асоціації та заклади, що опікуються обдарованими дітьми.

137. **Охріменко, О. С.** *Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей у Німеччині / О. С. Охріменко // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 10. – С. 57–59. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_10_15 (дата звернення: 31.05.17).*

У статті представлено основні принципи, методи форми підтримки обдарованих дітей у Німеччині. Особливу увагу приділено позашкільним формам роботи в лабораторіях і музеях. Враховуючи досвід Німеччини, розглянуто основні завдання вітчизняної системи освіти та виховання щодо розвитку обдарованих дітей.

138. **Пивовар, Ю. О.** *Особливості сучасної національної політики ФРН щодо розвитку обдарованості: гендерний аспект / Ю. О. Пивовар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 42. – С. 233–238. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2015_42_33 (дата звернення: 01.06.17).*

У статті висвітлено особливості сприяння розвитку обдарованості в сучасній Німеччині в гендерному контексті, зокрема проаналізовано психологічні відмінності між обдарованими хлопцями та дівчатами.

139. **Сапрунова, О. Г.** *Генеза концепцій інтелектуальної обдарованості у світовій психолого-педагогічній думці / О. Г. Сапрунова // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благод. фонд ім. Антона Макаренка. – Київ, 2015. – Вип. 5/6. – С. 26–31. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2015_5-6_7 (дата звернення: 01.06.17).*

У статті проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід у галузі дослідження дитячої обдарованості й інтелекту, розкрито структуру та головні складові понять «обдарованість», «інтелект», «інтелектуальна обдарованість»: ментальні здібності людини, адаптація, здатність розв'язувати проблеми, креативність, творчість, конвергентне мислення, відзначено взаємозв'язок особистості та інтелектуального розвитку. Визначено основні характеристики концепції «інтелектуально обдаровані учні початкової школи».

140. **Стрижалківська, В. В.** *Досвід підтримки та розвитку обдарованих у Чеській Республіці / Вікторія Владиславівна Стрижалківська // Освіта та розвиток*

обдар. особистості. – 2015. – № 8. – С. 60–66. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_8_13 (дата звернення: 01.06.17).

Проаналізовано виявлення, підтримку та розвиток обдарованих дітей в Чеській Республіці. Увагу акцентовано на розробленій нормативно-правовій базі держави, а також на створенні навчально-методичного супроводу та матеріально-технічних умов для навчання обдарованих учнів. Описано допомогу громадянського суспільства Чехії науковій громадськості і міжнародні зв'язки з проблеми обдарованості.

141. Супруненко, І. В. Організаційно-педагогічні умови реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Супруненко Інна Віталіївна ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини. – Київ, 2013. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17–18.

У дослідженні обґрунтовано організаційно-педагогічні умови реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів у США та їх використання у вітчизняній освітній системі.

142. Тесленко, В. Робота з обдарованими дітьми у системі середньої освіти США / Валентина Тесленко // Навчання і виховання обдарованої дитини : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т одар. дитини НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2013. – Вип. 1. – С. 31–45. – Бібліогр.: 19 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2013_1_6 (дата звернення: 01.06.17).

Проаналізовано роботу з обдарованими учнями в американській шкільній освіті. Окреслено загальну стратегію і головну мету їх навчання й розвитку. Констатовано, що є інноваційними підходи американських педагогів щодо комплексної діагностики обдарованості, впровадження ефективних шляхів диференціації змісту, форм і методів навчання обдарованих учнів, розробки та реалізації різноманітних гнучких й особистісно орієнтованих програм, системи підготовки кваліфікованих учителів до роботи з цією категорією дітей, використання спеціалізованих програм педагогічного наставництва, створення відповідного позитивного навчального середовища.

143. Федорова, Н. Ф. Обдаровані діти в Угорщині / Ніна Федорівна Федорова // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 3. – С. 55–60 : табл. – Бібліогр.: 18 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2017_3_13 (дата звернення: 25.09.17).

У статті висвітлено питання розвитку сфери освіти обдарованих дітей в Угорщині. Розглянуто Угорську національну програму підтримки талантів, мережеву модель Угорської програми для геніїв. Презентовано діяльність організацій, що роблять значний внесок у розвиток сфери освіти обдарованих дітей в Угорщині.

144. Федорова, Н. Ф. Обдаровані діти Німеччини / Ніна Федорівна Федорова // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 2. – С. 54–57. –

Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2017_2_13 (дата звернення: 25.09.17).

У статті представлено загальну структуру системи освіти в Німеччині. Висвітлено питання державної підтримки обдарованих дітей у країні.

145. **Холод, І.** Змістове наповнення поняття «обдарованість» у працях британських учених / Ірига Холод // Порівнял.-пед. студії. – 2014. – № 4. – С. 26–31. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppstud_2014_4_6 (дата звернення: 30.05.17).

У статті розглянуто визначення поняття «обдарованість» у педагогічній та психологічній літературі Великобританії. Проаналізовано поняття «обдарованість» у довідниковій літературі – Енциклопедії талановитості, креативності і таланту та Енциклопедії Британіка. Подано концептуальні моделі «обдарованості», які є актуальними для Великобританії, зокрема моделі Г. Гарднера, Дж. Рензуллі, Ф. Монкса, Д. Ейр. Здійснено диференційований огляд таких понять, як «обдарований», «талановитий», «здібний», «дуже здібний». Схарактеризовано основні тенденції дослідження «обдарованості» протягом ХХ ст. Диференційовано дослідження «обдарованості» за спадковим і соціальним факторами.

146. **Яковенко, Н. Б.** Поняття та основні теорії обдарованості у США / Н. Б. Яковенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2016. – Вип. 46. – С. 230–236. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2016_46_33 (дата звернення: 01.06.17).

Статтю присвячено питанню обдарованості. Зокрема, зосереджено увагу на понятті та основних теоріях обдарованості у США. Зазначено, що кожний штат має своє визначення поняття «обдарований», проте з-поміж загальних критеріїв виділяють: високі результати в одній або кількох сферах, можливість для досягнення високих результатів, необхідність спеціальних навчальних програм і освітніх послуг для таких дітей.

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА

ПІДГОТОВКА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

(аналітичний огляд, частина I)

Упорядник:

Селецький А. В.,

канд. іст. наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу наукової реферативної та
аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Під професійною кар'єрою сучасні психологічна й педагогічна науки розуміють процес просування працівника ланками службової ієрархії або послідовну зміну занять як у рамках окремої організації, так і впродовж усього життя, а також сприйняття людиною цих етапів. Професійна кар'єра зазвичай супроводжується особистісним професійним розвитком людини та її самореалізацією. Зміст цієї дефініції включає процес досягнення успіху не тільки в професійному розвитку, а й в усій життєдіяльності.

Період трансформаційних змін та переходу до ринкової економіки в нашій державі актуалізував проблему вибору і побудови професійної кар'єри кожним індивідом. Труднощі адаптації до нових соціально-економічних умов та реалізації індивідуальних можливостей при цьому зазнають всі вікові категорії населення, але особливо ця проблема є актуальною для молоді. Посилення уваги до побудови молоддю траєкторії свого кар'єрного розвитку також зумовлюється нині необхідністю інтеграції України в глобалізований світовий ринок, конкурентні виклики якого, своєю чергою, детермінують потребу формування й розвитку в учнівської молоді принципово нових особистісних новоутворень, спрямованих на розв'язання низки проблем, пов'язаних із входженням у світ праці й реалізацією нею власної професійної кар'єри.

Слід зауважити, що характер, тип професійної кар'єри, її темп визначаються як суспільними відносинами, об'єктивними можливостями, створеними суспільством для її здійснення, так і особливостями життєдіяльності конкретного індивіда, його здібностями, освіченістю, цілеспрямованістю, волею, станом здоров'я, сімейним станом, соціальним походженням, родинними традиціями, впливами оточення тощо.

У контексті підготовки учнів середніх загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів до вибору й реалізації професійної кар'єри актуальними є такі проблеми: теоретичні основи підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри; концептуальні засади формування в учнів уявлень

про професійний успіх; формування готовності учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри; технології педагогічної підтримки в процесі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри; соціально-професійна компетентність майбутніх фахівців як критерій їхньої конкурентоздатності в ринкових умовах; культура здоров'я як основа професійного здоров'я і професійної кар'єри працівників; формування в учнівської молоді здорового способу життя як фактора вибору й реалізації професійної кар'єри; форми і методи консультування майбутніх фахівців з питань професійного самовизначення та розвитку професійної кар'єри тощо.

Якщо в зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях термін «кар'єра» використовується з другої половини минулого століття, то у вітчизняній педагогічній літературі він донедавна практично не вживався. Тільки із середини 1990-х років у публікаціях з питань управління організаціями й менеджменту персоналу з'являються визначення кар'єри в педагогічному й психологічному контексті. Лише наприкінці минулого століття оприлюднено праці, присвячені різним аспектам комплексу психолого-педагогічної проблематики, пов'язаної з підготовкою учнів загальноосвітніх і професійних закладів до вибору та реалізації професійної кар'єри.

Слід зазначити, що наукова проблема побудови професійної кар'єри є об'єктом досліджень різних наукових напрямів. Її вивчають філософи, соціологи, політологи, економісти, дослідники праці й управління персоналом. Але зараз не викликає заперечень факт того, що недостатній рівень готовності, у тому числі психологічної, до професійної діяльності у підлітковому віці багато в чому обмежує можливості молоді приймати оптимальні рішення щодо розвитку своєї подальшої трудової діяльності, планування професійної кар'єри й успішної адаптації до динамічного ринкового середовища. До того ж підвищення рівня адаптованості молоді до ринку праці та перебіг інтеграції до нього значною мірою впливає на економічний і технічний потенціал самої держави. Оскільки проблеми життєвого й професійного самовизначення учнівської молоді посилюються особливостями її особистісного розвитку на етапі навчання, передусім у системах загальноосвітньої та професійної школи, необхідність психолого-педагогічного супроводу процесу підготовки учнів до вибору й реалізації професійної кар'єри нині є вкрай важливим науковим і практичним завданням психолого-педагогічної науки й освітньої практики.

З огляду на багатоаспектність та багатокомпонентність процесу побудови професійної кар'єри учнівською молоддю до предметного поля огляду, на нашу думку, слід долучити з'ясування змістового навантаження дефініцій «професійне самовизначення», «кар'єрний розвиток», «профорієнтаційна компетентність учнів» як співвідносних та таких, що характеризують різні складові означеного психолого-педагогічного й освітнього феномену. У цьому сенсі професійна орієнтація, наприклад, завжди розглядалася вітчизняною наукою і практикою як засіб здійснення педагогічної допомоги особистості в процесі вибору майбутньої професії та побудови освітньо-професійної траєкторії. Тому цей напрям

психолого-педагогічного супроводу процесу самопізнання й самовизначення молодих людей вартій розгляду в контексті зазначеної проблеми.

Нині психолого-педагогічна наука має у своєму доказовому арсеналі низку обґрунтованих теорій щодо професійного і кар'єрного розвитку особистості. Переважна більшість концептуально значущих праць належить представникам зарубіжних наукових шкіл, оскільки із зрозумілих історичних обставин вони торували цей шлях першими. Найбільш вагомими концепціями побудови кар'єри або ґрунтовними проблемами, які так чи інакше пов'язані з розв'язанням завдань професійної самореалізації особистості, є такі: психодинамічна модель вибору кар'єри (З. Фрейд, У. Мозер, Є. Бородін, А. Маслоу); теорія походження професійних інтересів (Є. Рое); теорія розвитку (Є. Шпрангер, Є. Гінцберг, У. Джейд, Д. Сьюпер); теорія вибору кар'єри (Дж. Голанд); теорія особистісних рис (М. Холбрук, Е. Уіклі, Х. Кехель, М. Ламбінг, Д. Хант, Р. Осборн); теорія соціального навчання (Дж. Роттер); теорії мотивації кар'єри (Д. Вінтер, Д. Макклеланд). Становлення й розвиток особистості в процесі кар'єрного просування вивчали А. Деркач, С. Джанерзян, П. Єрмаков, А. Маркова, Є. Молл, Т. Скрипкіна, Д. Сьюпер. Питання взаємозв'язку професійного та особистісного розвитку висвітлено у працях К. Абульханової-Славської, Н. Пряжникова, Є. Климова, Є. Зеєра, Є. Молл та ін.

Певні аспекти розвитку професіоналізму, що ґрунтується на компетентнісному підході, проаналізовано в працях Є. Зеєра, А. Маркової, Л. Мітіної, С. Сисоєвої, А. Хуторського, В. Ягупова. У розвідках Р. Коллінза, В. Ланшера, Л. Спенсера, С. Спенсера наведено класифікації компетенцій, висвітлено їх психологічну структуру, обґрунтовано використання компетенцій як критерію оцінювання розвитку професіоналізації людини. Розгляд деяких питань профорієнтаційної компетентності учнів та профорієнтологічної компетентності педагогів міститься у розробленнях Т. Борисової, З. Єфремова, С. Лернера, Н. Родичева, О. Садон, С. Чистякової.

Після здобуття Україною незалежності проблеми професійного самовизначення особистості, і особливо учнівської молоді, вибору і побудови нею траєкторій професійної кар'єри потрапляють до кола наукових інтересів вітчизняних вчених. У створення теоретичних передумов психолого-педагогічного дослідження кар'єрного зростання молоді та різних аспектів забезпечення цього процесу освітньою практикою нашої держави суттєвий внесок зробили відомі науковці Національної академії педагогічних наук України. В їхніх працях започатковано розв'язання означеної проблеми та закладено підвалини теоретико-методологічної бази, на яку спираються в своїх дослідженнях представники різних наукових шкіл і напрямів. У цьому зв'язку важливо згадати творчий доробок таких українських учених, як Г. Балл, О. Бондаренко, Є. Єгорова, І. Зязюн, Д. Закатнов, О. Ігнатович, З. Кісарчук, О. Киричук, Г. Костюк, В. Кремень, О. Кульчицька, Н. Литвинова, В. Лозовецька, С. Максименко, І. Маноха, О. Мельник, В. Моргун, Н. Ничкало, В. Орлов, О. Отич, В. Панок, П. Перепелиця, Н. Побірченко, Е. Помиткін, В. Радкевич,

В. Рибалака, О. Самойлов, В. Семиченко, В. Синявський, О. Сухомлинська, Л. Хомич, Б. Федоришин та ін.

Певний науковий інтерес для досягнення проблеми побудови професійної кар'єри становить науковий доробок колективу науковців лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України під керівництвом Д. Закатнова. Передусім йдеться про переконливу систему наукових аргументів і висновків учених, викладених у колективній монографії «Підготовка учнів ПТНЗ до планування й реалізації професійної кар'єри: теорія і практика» [36]. У монографії здійснено теоретичний аналіз проблеми підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до планування й реалізації професійної кар'єри. Проаналізовано теоретичні основи підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри, розкрито концептуальні засади формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх, висвітлено особливості формування готовності учнів ПТНЗ до вибору та реалізації професійної кар'єри, окреслено напрями розвитку й саморозвитку майбутніх кваліфікованих робітників у трансформаційних соціоекономічних умовах, схарактеризовано засоби розвитку соціально-професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, проаналізовано вплив культури здоров'я на перспективи професійної кар'єри майбутніх фахівців, визначено особливості формування в учнівської молоді здорового способу життя як фактора вибору й реалізації професійної кар'єри.

Зокрема, авторами цієї ґрунтовної праці розширено змістову сутність поняття «професійна кар'єра», проаналізовано існуючі теорії розвитку кар'єри, висвітлено її типи та запропоновано уточнення до існуючих типізацій. Обґрунтовуючи концептуальні засади формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх, дослідники зупиняються на аналізі його чинників в індивідуальній і груповій свідомості. Розгляд особливостей формування готовності учнів до вибору та реалізації кар'єрного зростання органічно доповнений обґрунтуванням основних її складових компонентів, запропоновано модель та сформульовано низку необхідних педагогічних умов формування готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри. Аналізуючи педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри, науковці особливо наголошують на акмеологічному аспекті та арт-терапевтичному підході як можливих засобах соціально-педагогічного проектування професійної кар'єри учнів. Розмірковуючи стосовно мотивів розвитку й саморозвитку майбутніх кваліфікованих робітників у трансформаційних соціоекономічних обставинах, автори видання зосереджуються на проблемі формування потреби саморозвитку в ринковому середовищі та психолого-педагогічних умовах розвитку й саморозвитку майбутніх кваліфікованих робітників.

Розділ монографії, присвячений проблемі соціально-професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників як критерію їхньої конкурентоздатності в ринкових умовах, містить визначення загальнотеоретичних засад і потенціалу компетентнісного підходу в освіті як альтернативи

традиційному та обґрунтуванню компетентності як базового підґрунтя для моделювання стратегій успіху.

Теоретичному аналізу проблем підготовки учнів середніх загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів до професійного самовизначення в сучасних соціально-економічних умовах присвячено монографію Д. Закатнова [15]. Професійна орієнтація розглядається автором як засіб здійснення педагогічної допомоги особистості в процесі вибору майбутньої професії та побудови освітньо-професійної траєкторії. Особливу увагу приділено визначенню ефективності різних педагогічних технологій підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, зокрема особливостям використання технологій Д. Голланда та С. Фукуями в процесі підготовки учнівської молоді до вибору професії. У першому розділі цього видання науковець пропонує авторські уточнення до поняття «учнівська молодь», розширює відомі характеристики особливостей розвитку особистості в юнацькому віці. Аналізуючи окремі складові «Я-концепції» як фактора особистісного та професійного самовизначення особистості, Д. Закатнов доходить такого висновку: «Я-концепція» є сукупністю уявлень людини про себе і включає переконання, оцінки й тенденції поведінки, через це її можна розглядати як властивий кожній людині набір установок, спрямованих на саму себе. «Я-концепція» утворює важливий компонент самосвідомості людини, вона є визначальною в процесах саморегуляції й самоорганізації особистості, оскільки визначає інтерпретацію досвіду та слугує джерелом очікувань людини.

Розмірковуючи стосовно перебігу процесу професійного самовизначення, автор наголошує на таких його істотних характеристиках: під професійним самовизначенням ми розуміємо процес самореалізації особистості в професійній діяльності на основі найбільш повного використання своїх здібностей й індивідуально-психофізіологічних можливостей. Цей процес не може бути обмежений лише окремим виробничим етапом, він охоплює весь період активної трудової діяльності людини й підготовки до неї. У лонгітудному процесі професійного самовизначення виділяються певні фази (стадії): формування психологічної готовності до вибору професії, здійснення цього вибору, професійне навчання, оволодіння професійною майстерністю, професійним досвідом інших людей тощо. Зазначені фази не є суворо розведеними в часі, значною мірою вони залежать від змісту професії, індивідуальних якостей людини (задатки, інтереси, мотиви, здібності тощо), зовнішніх, насамперед соціально-економічних, обставин тощо. На кожній стадії професійного самовизначення особистістю усвідомлюються й формулюються визначені цілі та завдання, що співвідносяться із суспільно виробленими вимогами, нормативами й реалізуються відповідно до них та власних ресурсів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій тощо. Кожна з цих фаз може мати циклічний характер і періодично повторюватися, набуваючи тих чи інших якостей.

Крім цього, монографія містить критичний аналіз проблеми готовності особистості до професійного самовизначення, авторське визначення структури і показників цього процесу. Розглядаючи сутність і структуру професійно-орієнтаційної

діяльності як засобу підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення, автор наукової розвідки здійснює переконливий аспектно-історичний аналіз генезису професійної орієнтації в Україні, наполягаючи на розгляді профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в контексті особливостей професійного розвитку особистості. На завершення цього фрагмента праці науковець формулює основні напрями здійснення профорієнтаційної роботи та обґрунтовує концептуальні засади професійної орієнтації молоді на робітничі професії.

Практичну значущість дослідження, на наш погляд, підсилюють наукові сюжети, які ознайомлюють із сутністю різних профорієнтаційних педагогічних технологій та створюють комплексне уявлення щодо особливостей форм і методів активізації професійного самовизначення учнівської молоді. У цьому сенсі, за автором, певного значення набувають проектування та побудова адекватного організаційно-виховного середовища реалізації технологій професійного самовизначення. Продуктивними з огляду на потреби освітньої практики є сформульовані науковцями та висновки, що випливають з аналізу технології вибору професії Д. Голланда та технології професійного самовизначення С. Фукуями, а також пропозиції дослідників щодо можливих перспектив використання цих новацій в Україні.

Однією з умов визначення ефективності процесу професійного самовизначення особистості є розроблення педагогічного інструментарію для діагностування означеного феномену. Відповідно до пропонованих структури, показників та критеріїв готовності особистості до професійного самовизначення автор наводить систему оригінальних засобів, спроможних визначити рівень сформованості в учнів готовності до професійного самовизначення.

Прикладні аспекти висвітлених у зазначених монографіях проблем підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення та побудови нею кар'єрної траєкторії розвинуто в низці підручників [35, 37, 39], які протягом останніх років підготовлено авторським колективом наукових співробітників лабораторії професійної кар'єри ІПТО НАПН України.

Особливостям професійного самовизначення учнів ПТНЗ присвячено ще одну публікацію Д. Закатнова [15]. На думку науковця, професійне самовизначення особистості є багатоетапним, багатокомпонентним і багатофакторним процесом. Для вітчизняної і зарубіжної психології й педагогіки проблематика професійного самовизначення молодого покоління не є новою, але окремі аспекти його здійснення на різних етапах розвитку особистості вивчено недостатньо. Автор наголошує, що аналіз особливостей професійного самовизначення особистості необхідно здійснювати не лише з позицій особистісного, а й професійного розвитку людини. У контексті зазначеної статті найбільший інтерес становлять два перші етапи професійного зростання. Перший етап (оптація) зумовлений особливостями загального розвитку особистості при переході від підліткового до молодшого юнацького віку і передбачає формування професійних намірів та здатність до орієнтації в різних сферах професійної діяльності; другий етап – це професійна підготовка, уточнення професійного

вибору та формування професійної перспективи. Вивчення особливостей професійного самовизначення на етапі професійної підготовки у професійно-технічних навчальних закладах уможливило виділити низку особливостей, які істотно вирізняють його результати порівняно з етапом оптації. По-перше, на відміну від старшокласників, для яких професійна підготовка у ВНЗ доволі часто є засобом досягнення соціального статусу, випускники професійно-технічних навчальних закладів розглядають її переважно як засіб професійного і кар'єрного розвитку. По-друге, престижність майбутньої професії, яка на етапі оптації входить до числа провідних факторів, що детермінують її вибір, вже на етапі професійної підготовки істотно втрачає вплив на вибір подальшої освітньо-професійної траєкторії. На другому році навчання у більш, ніж 27% учнів ПТНЗ значно знижується впевненість у правильності вибору професії, що є наслідком однієї з нормативних криз, характерних для цього етапу професійного розвитку особистості. У публікації зазначається, що на час закінчення навчального закладу більш ніж 81% учнів зробили вибір майбутньої професії ще під час навчання в школі, закріплюючи таким чином власні аргументи у побудові ближньої та середньострокової професійної перспективи.

У заключному фрагменті дослідження науковець формулює такі висновки: невизначеність професійного майбутнього, детермінованого нестабільністю ринку праці, зумовлює формування в учнів ПТНЗ готовності до професійного розвитку й підвищення освітнього рівня; оскільки попит на робочі професії досить стабільний (близько 50% вакансій), а в кількісному відношенні випускників навчальних закладів ПТНЗ у 2,5 рази менше, ніж випускників ВНЗ, то випускники професійно-технічних навчальних закладів мають кращі перспективи працевлаштування; серед мотиваційних детермінант професійного самовизначення, при провідній ролі утилітарних мотивів, досить високе рангове місце посідають мотиви, пов'язані з професійним розвитком і кар'єрним зростанням; порівняно з детермінантами професійного самовизначення на етапі оптації на етапі професійної підготовки значно знижується мотиваційна значущість престижності професії (зниження з 4-го до 9-го рангового місця в системі факторів вибору професії); здобуття вищої освіти на етапі набуття професійно-технічної розглядається значною частиною учнів не як самоціль, як це буває на етапі оптації, а як засіб подальшого професійного розвитку; більшість випускників ПТНЗ (понад 80%) планують працювати за здобутою спеціальністю, що свідчить про закріплення професійного самовизначення, здійсненого в школі, та його пролонгації за обраним напрямом трудової діяльності. Ідею профорієнтаційних засад кар'єрного розвитку учнівської молоді Д. Закатнов обґрунтовує й в інших своїх дослідженнях [12].

Проблема підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до побудови траєкторії свого кар'єрного розвитку зумовлена розвитком в Україні ринкової економіки та її орієнтацією на глобалізований світовий ринок. Підвищення рівня конкуренції на ринку праці детермінують необхідність формування й розвитку в учнівської молоді принципово нових особистісних

новоутворень, пов'язаних з її входженням у світ праці й реалізацією професійної кар'єри.

Однією з педагогічних дефініцій, що характеризує особистісне новоутворення, пов'язане з ринковими реаліями часу, на думку Д. Закатнова, є профорієнтаційна компетентність. Нині, вважає науковець, ця дефініція перебуває у стадії свого понятійного становлення і її характеристики мають переважно описовий характер. Аналізуючи особливості професійного розвитку учнів ПТНЗ, він доходить висновку, що смислове наповнення дефініцій «професійне самовизначення» й «професійна кар'єра» (а точніше – «кар'єрний розвиток») є співвідносними. Це, на його думку, утворює підстави для розгляду проблеми формування профорієнтаційної компетентності учнів ПТНЗ через призму їхнього професійного самовизначення. Причому психолого-педагогічне забезпечення процесу формування в учнів профорієнтаційної компетентності передбачає сформованість у педагогів професійно-технічних закладів відповідної компетентності вищого порядку. Вона є складовою їхньої професійної компетентності й, за логікою автора, її доцільно характеризувати як профорієнтологічну компетентність, оскільки метою профорієнтології є забезпечення психологічно компетентного супроводу професійного життя людини з початку професійної диференціації інтересів і схильностей аж до завершення професійної біографії. Автор наголошує, що у низці праць подібну компетентність педагогів розглядають як професіознавчу, що, на його думку, значно звужує її предметне поле діяльності, оскільки завданням професіографії є опис (складання професіограм) і класифікація існуючих професій за різними (технологічними, економічними, педагогічними, медичними, психологічними тощо) критеріями. Автор підсумовує, що з позицій компетентнісного підходу, сформованість профорієнтаційної компетентності повинна забезпечувати здійснення учнем професійного самовизначення і кар'єрного розвитку. Водночас профорієнтаційна компетентність є складовою профорієнтологічної компетентності педагога, що забезпечує психолого-педагогічний супровід професійного і кар'єрного розвитку учнів.

Розгляд та уточнення поняттєвого апарату проблеми побудови кар'єри Д. Закатнов продовжує у своїй статті «Становлення дефініцій «професійна кар'єра» і «консультування для кар'єри» в контексті професійного самовизначення молоді, яка навчається» [13]. Автор зазначає, що перед людиною постійно виникають завдання, які потребують від неї визначення ставлення до професій, аналізу й рефлексії власних професійних досягнень, корекції професійних планів, ухвалення рішення щодо вибору або зміни професії, розв'язання інших професійно зумовлених питань, які охоплюють поняття «професійне самовизначення». Ефективне розв'язання зазначених проблем потребує створення системи психолого-педагогічного супроводу процесу професійного самовизначення особистості. В економічно розвинених країнах специфічна допомога надається у навчальних закладах у рамках системи заходів, що характеризуються як «консультування для кар'єри». Консультації для кар'єри науковець визначає як систему психолого-педагогічної діяльності,

спрямованої на формування у молодій людині адаптаційних здатностей і навичок, що дають йому змогу з урахуванням конкуренції на ринку праці ефективно використати свій особистісний і професійний потенціал. Дефініції «професійна кар'єра» й «консультування для кар'єри» є відносно новими для вітчизняної педагогіки. Проте порівняльний аналіз понять «професійна кар'єра» й «професійне самовизначення» дає підставу вважати їх близькими, оскільки в їхній основі лежить розвиток «Я-концепції» особистості. Таким чином, за висновками автора, засобом підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення можна розглядати не професійну орієнтацію, а більш широкий комплекс психолого-педагогічних заходів, які в зарубіжній педагогіці визначаються як «консультування для кар'єри».

Крім цього, Д. Закатновим зроблено певний теоретичний внесок у наукове обґрунтування питань організаційно-педагогічного забезпечення підготовки учнівської молоді до побудови кар'єри [9], визначення місця й ролі професійної орієнтації у підготовці учнівської молоді до зайнятості [11], вивчення динаміки кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ [7], розроблення педагогічних технологій і методики конструювання професійної перспективи учнівською молоддю [8], висвітлення генезису професійної орієнтації в Україні у 20–80-х роках ХХ століття [6], популяризації досвіду вітчизняної психолого-педагогічної науки з означеної проблематики у зарубіжних виданнях [43, 44].

Отже, розглянуті праці психолого-педагогічного напрямку містять ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до планування й реалізації професійної кар'єри. У них проаналізовано теоретичні основи підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри, розкрито концептуальні засади формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх, висвітлено особливості формування готовності учнів ПТНЗ до вибору та реалізації професійної кар'єри, окреслено напрями розвитку й саморозвитку майбутніх кваліфікованих робітників у трансформаційних соціоекономічних умовах, схарактеризовано засоби розвитку соціально-професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників, запропоновано шляхи, методи, педагогічні технології та методики реалізації певних освітньо-педагогічних завдань або їх окремих етапів.

Список використаних джерел:

1. **Алексеева, С.** Аналіз проблеми формування готовності учнів ПТНЗ до вибору і реалізації професійної кар'єри в педагогічній практиці / Світлана Алексеева // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. 3. – С. 66–76. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/11294/1/алексеева.pdf> (дата звернення: 29.08.17).
2. **Алексеева, С.** Форми та методи он-лайн консультування майбутніх фахівців з розвитку професійної кар'єри / Світлана Алексеева // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т

ім. М. Коцюбинського, Ін-т магістратури, аспірантури, докторантури, Ін-т математики, фізики і технол. освіти. – Київ ; Вінниця, 2016. – Вип. 44. – С. 194–198. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/166116/1/Алексеева.pdf> (дата звернення: 29.08.17).

3. **Алексеева, С.** Формування готовності учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри: від теорії до практики / Світлана Алексеева // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 80–85. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/11303/1/Алексеева2.pdf> (дата звернення: 29.08.17).

4. **Байдулін, В.** Особливості інформаційного забезпечення консультування з професійної кар'єри учнів ПТНЗ / Валерій Байдулін // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 8. – С. 147–159.

5. **Вовковінський, М.** Самопізнання – важливий чинник саморозвитку і кар'єрного зростання учнів [Електронний ресурс] / Микола Вовковінський // Теорія і методика професійної освіти : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Вип. № 8. – Режим доступу: <http://tmpe.eor.by/images/docs/8/16vovkovinskiy.pdf> (дата звернення: 29.08.17). – Назва з екрана.

6. **Закатнов, Д.** Генезис професійної орієнтації в Україні у 20–80-х роках ХХ століття / Дмитро Закатнов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 8. – С. 160–171.

7. **Закатнов, Д.** Динаміка кар'єрних орієнтації учнів ПТНЗ / Дмитро Закатнов // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (28 жовт. 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. / [уклад.: Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін.]. – Київ, 2014. – Ч. 1. – С. 47–52. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/6690/1/Закатнов_1.pdf (дата звернення: 29.08.17).

8. **Закатнов, Д.** Конструювання професійної перспективи учнівською молоддю / Дмитро Закатнов // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення у контексті кризи ринку праці : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (1 груд. 2015 р., м. Київ) / [уклад.: Л. М. Капченко та ін.]. – Київ, 2015. – С. 118–123. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/11289/1/Zbirnic_2015%281%29.pdf (дата звернення: 29.08.17).

9. **Закатнов, Д.** Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до побудови кар'єри / Д. О. Закатнов // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10, кн. 2. – С. 373–381.

10. **Закатнов, Д.** Особливості професійного самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів / Дмитро Закатнов // Наук. вісн. Ін-ту

проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 10. – С. 29–38. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2015_10_6 (дата звернення: 29.08.17).

11. **Закатнов, Д.** Професійна орієнтація у підготовці учнівської молоді до зайнятості / Дмитро Закатнов // Проф.-техн. освіта. – 2014. – № 2. – С. 58–60. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/5911/1/ПРОФЕСІЙНА_ОРІЄНТАЦІЯ_У_ПІДГОТОВЦІ_УЧНІВСЬКОЇ_МОЛОДІ_ДО_ЗАЙНЯТОСТІ.pdf (дата звернення: 29.08.17).

12. **Закатнов, Д. О.** Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді / Д. О. Закатнов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 86–94. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2015_9_15 (дата звернення: 29.08.17).

13. **Закатнов, Д. О.** Становление дефиниций «профессиональная карьера» и «консультирование для карьеры» в контексте профессионального самоопределения учащейся молодежи / Закатнов Д. О. // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 7. – С. 13–18. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/7904/1/Закатнов.pdf> (дата звернення: 29.08.17).

14. **Закатнов, Д.** Теоретичні засади проектування системами консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів / Дмитро Закатнов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 12. – С. 40–48. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://lib.iitta.gov.ua/707240/1/ЗДА_НВ\(1\).pdf](http://lib.iitta.gov.ua/707240/1/ЗДА_НВ(1).pdf) (дата звернення: 29.08.17).

15. **Закатнов, Д.** Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія / Дмитро Закатнов. – Київ : Пед. думка, 2012. – 160 с. – Текст монографії доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/2192/1/монографія_Технології_професійного_самовизначення_.pdf (дата звернення: 29.08.17).

16. **Злочевська, Л.** Кар'єрне консультування учнівської молоді / Людмила Злочевська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 8. – С. 172–183.

17. **Злочевська, Л.** Орієнтовно-розвивальна програма «Сходінки до професії» у виборі й реалізації професійної кар'єри / Людмила Злочевська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 6. – С. 117–129.

18. **Злочевська, Л.** Педагогічні технології у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді [Електронний ресурс] / Людмила Злочевська // Теорія і методика професійної освіти : електрон. наук.

фах. вид. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Вип. № 7. – Режим доступу: <http://tmpe.eor.by/images/docs/7/15zlochevska.pdf> (дата звернення: 29.08.17). – Назва з екрана.

19. **Калошин, В.** Особливості професійного самовизначення учнів ПТНЗ / Володимир Калошин // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 1. – С. 164–177.

20. **Карп'юк, М.** Комунікативна досконалість студентів ПТНЗ: діагностування й психокорекційні заходи розвитку професійної самосвідомості / Марія Карп'юк // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 12. – С. 82–92. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2013_12_11 (дата звернення: 29.08.17).

21. **Карп'юк, М.** Комунікативна компетентність і ділова контактність як умова професійної самореалізації майбутніх кваліфікованих робітників / Марія Карп'юк // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 13. – С. 186–203. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2013_13_14 (дата звернення: 29.08.17).

22. **Карп'юк, М.** Комунікативна компетентність кваліфікованих фахівців / Марія Карп'юк // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 110–123.

23. **Карп'юк, М.** Розвиток духовної свідомості кваліфікованих фахівців як чинник поглиблення їх соціально-професійної компетентності / Марія Карп'юк // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 16. – С. 92–104. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2014_16_9 (дата звернення: 29.08.17).

24. **Карп'юк, М.** Світоглядна компетентність випускників ПТНЗ як основа для нейтралізації соціально-психологічних механізмів маніпуляції їх свідомістю / Марія Карп'юк // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 14. – С. 284–301. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2013_14_24 (дата звернення: 29.08.17).

25. **Карп'юк, М.** Ціннісна складова соціально-професійної компетентності кваліфікованих робітників / Марія Карп'юк // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 8. – С. 58–64. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2014_8_12 (дата звернення: 29.08.17).

26. **Кузьмінська, Л.** Психологічне забезпечення кар'єрного консультування учнів професійно-технічних навчальних закладів: сутність, завдання, підходи [Електронний ресурс] / Лариса Кузьмінська // Теорія і методика професійної освіти : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Вип. № 10. – Режим доступу: http://tmpe.eor.by/images/Vol_10/16_tmpe_10_kuzminska.pdf (дата звернення: 29.08.17). – Назва з екрана.

27. **Лозовецька, В.** Методологічні підходи до визначення форм підтримки особистості у професійному самовизначенні / Валентина Лозовецька // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 11–18. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/2954/1/Стаття_2.pdf (дата звернення: 29.08.17).

28. **Лозовецька, В.** Методологічні підходи до формування кар'єри майбутніх фахівців / Валентина Лозовецька // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 8. – С. 21–27. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2014_8_5 (дата звернення: 29.08.17).

29. **Лозовецька, В.** Професійне становлення особистості в сучасних умовах праці / Валентина Лозовецька // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С. 20–24.

30. **Орлов, В.** Аксіогенез уявлень учнів ПТНЗ про професійний успіх / Валерій Орлов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 9. – С. 27–34. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2015_9_6 (дата звернення: 29.08.17).

31. **Орлов, В.** Формування уявлень учнівської молоді про життєвий і професійний успіх / Валерій Орлов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 16–27.

32. **Павлов, Ю.** Здоров'я з позиції загальнолюдських цінностей особистості в сучасних соціально-економічних умовах / Юрій Павлов // Молодь і ринок. – 2013. – № 11. – С. 23–28.

33. **Павлов, Ю.** Принципи і підходи до формування професійного здоров'я учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладах / Юрій Павлов // Наук. вісн. Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. 6. – С. 78–83.

34. **Павлов, Ю.** Психолого-педагогічний аспект формування професійного здоров'я майбутніх фахівців / Ю. О. Павлов // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – Вип. 38. – С. 158–164.

35. **Педагогічні** технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: метод. посіб. / [Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Злочевська Л. С., Павлов Ю. О., Локшин В. С.]. – Київ : ІПТО НАПН України, 2015. – 221 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/106916/1/МПП_Пед_технологій_підготовки_.pdf (дата звернення: 29.08.17).

36. **Підготовка** учнів ПТНЗ до планування й реалізації професійної кар'єри: теорія і практика : [монографія] / НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти ; [Алексєєва С. В., Закатнов Д. О., Орлов В. Ф. та ін. ; за заг. ред. Д. О. Закатнова]. – Київ : Пед. думка, 2014. – 196 с. – Текст монографії доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/7880/1/MONOGRAF%202014%20OPUBL.pdf> (дата звернення: 29.08.17).

37. **Професійне** навчання майбутніх кваліфікованих робітників : метод. посіб. / [С. В. Алексєєва, Д. О. Закатнов, А. В. Селецький та ін. ; за заг. ред. Д. О. Закатнова]. – Київ : Вид-во ІПТО НАПН України, 2012. – 242 с.

38. **Торчевська Н.** Етико-моральні аспекти підготовки учнівської молоді до вибору і побудови професійної кар'єри / Н. Торчевська // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 121–130.

39. **Формування** готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри : метод. посіб. / НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти ; [Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Вовковінський М. І. та ін. ; за ред. Д. О. Закатнова]. – Київ : [ІПТО НАПН України], 2015. – 188 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/705416/7/Формування_готовности_до_вибору_карьери.pdf (дата звернення: 29.08.17).

40. **Łozowiecka, W.** Adaptacja zawodowa jako czynnik efektywnej pracy człowieka / Walentyna Łozowiecka // Edukacja a rynek pracy: Kształcenie społeczno-zawodowe determinantem gotowości człowieka do efektywnej adaptacji zawodowej. – Płock, 2013. – S. 28–37.

41. **Łozowiecka, W.** Uwarunkowania sukcesu i kariery zawodowej jednostki / Walentyna Łozowiecka // Edukacja a rynek pracy: Kształcenie a kariera zawodowa. – Płock, 2014. – S. 1–19.

42. **Orlov, V.** The formation of student's civic consciousness and ideas about career at vocational schools / Valeriy Orlov // Наук. вісн. Ін-тпроф.-техн. Освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Ін-тпроф.-техн. Освіти НАПН України. – Київ, 2016. – Вип. 11. – С. 23–28. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2016_11_4 (дата звернення: 29.08.17).

43. **Zakatnov, D.** Kariery zawodowe mlodziezy szkolnej= Кар'єрні орієнтації учнівської молоді / Dmitrij Zakatnov // Społeczeństwo. Edukacja. Język / [red. naczelny Anna Nowacka]. – Płock, 2015. – T. 3. – S. 235–241. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://www.wydawnictwo.pwszplock.Pl/Spoleczenstwo/SPOLECZENSTWO.pdf> (дата звернення: 29.08.17).

44. **Zakatnov, D.** Społeczno-ekonomiczne aspekty orientacji zawodowej młodzieży w kontekście wyboru zawodów robotniczych = Професійна орієнтація молоді на робітничі професії / Dmitro Zakatnov // Edukacja a rynek pracy : od procesów do efektów kształcenia : praca zbiorowa. – Płock, 2012. – S. 43–53.

ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСВІТЯН – СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

(реферативний огляд)

Упорядник:

Агалець І.О.,

канд. пед. наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Складні й суперечливі процеси, що відбуваються в Україні на початку третього тисячоліття, потребують підвищення рівня професіоналізму освітян. В умовах трансформації українського суспільства спостерігається зростання рівня конфліктності у суспільстві, що ускладнює життєдіяльність будь-якої особистості, порушує гармонійність і комфортність її існування. Далеко не кожна людина може ефективно здійснювати свою професійну діяльність і виконувати соціальну роль, а тому зростає ймовірність розвитку несприятливих емоційних станів та конфліктних ситуацій.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що останнім часом конфліктологічна проблематика набула великої значущості в усіх галузях професійної підготовки, особливо в педагогічній освіті. Певні фахові вимоги, декларовані нормативно-правовою базою держави (Закони України «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Державна програма «Вчитель», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті тощо), висуваються до компетентності педагога, освітянина, освітянина-керівника.

Саме тому виникає проблема браку кваліфікованих фахівців, які володіють навичками конструктивної педагогіки, ефективного спілкування та вміють вчасно розпізнавати, запобігати та розв'язувати конфліктні ситуації.

Однією із складових професійно-соціальної педагогічної культури є конфліктологічна компетентність, яка передбачає здатність освітянина ефективно взаємодіяти з іншими людьми, досягати консенсусу, запобігати, локалізувати і розв'язувати проблемні й конфліктні ситуації на засадах гуманності,

толерантності, відповідальності, співпраці. У наш час здійснюються численні дослідження проблеми конфліктологічної компетентності фахівця. Вони набувають окремого науково-практичного статусу, зокрема тоді, коли йдеться про виникнення конфліктів у підсистемах «вчитель – учень», «освітянин – освітянин», «вчитель – адміністрація».

У психолого-педагогічній сфері питанням цієї проблематики присвячено праці, в яких запропоновано різні тлумачення загальних положень компетентності, наведено низку визначень конфліктологічної компетентності, обґрунтовано семантичні та смислові відмінності цієї компетентності від компетенцій, наведено складові конфліктологічної компетентності, суттєво розширено характеристики конфліктологічної компетентності.

Науковці розглядають конфліктологічну компетентність різноаспектно, наприклад як когнітивно-регулятивну підсистему професійно значущої сторони особистості викладача, що охоплює відповідні спеціальні знання й вміння, як спеціальні знання, вміння та навички управління конфліктними явищами й усунення негативних наслідків конфліктів, як розкриття особливостей педагогічних конфліктів, як невід'ємну складову загальної комунікативної компетентності, що передбачає рівень обізнаності про діапазон можливих стратегій поведінки в конкретній життєвій ситуації тощо.

Отже, багато досліджень присвячено вивченню психологічних детермінант конфліктної поведінки, різновидів таких девіацій, типології конфліктів, закономірностей їх виникнення та локалізації.

Метою огляду є висвітлення результатів численних досліджень з проблематики розвитку конфліктологічної культури освітян та вдосконалення їхньої міжособистісної взаємодії, що може посприяти більш глибокому розумінню природи психолого-педагогічних процесів і явищ, нормалізації психологічного клімату в навчально-педагогічних колективах та соціумі в цілому.

I. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ОСВІТЯН З ПОДОЛАННЯ ВЕРБАЛЬНО-КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ

1. Підготовка майбутніх учителів до запобігання і вирішення конфліктів у професійній діяльності як педагогічна проблема / Т. Ю. Осипова, К. В. Розум // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / МОН України.– Київ, 2012. – Вип. 15. – С. 149–155. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2012_15_34 (дата звернення: 09.05.17).

Висвітлено проблему формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання конфліктам та їх розв'язання у процесі професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі. Акцентовано увагу на важливості набуття вміння долати конфлікти й запобігати їх виникненню як необхідної якості вчителів, діяльність яких насичена різноманітними конфліктними ситуаціями, що виникають у процесі спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією навчального закладу.

Представлено аналіз підходів сучасних науковців з питань конфліктів у педагогічних системах. Зауважено, що у вищих педагогічних навчальних закладах недостатньо часу відводиться на вивчення конфліктології. Наголошено, що під час навчання майбутніх учителів гуманітарного профілю увагу слід приділити здобуттю студентами знань і вмінь виявлення причин конфліктів, недопущенню переходу педагогічних ситуацій, що виникають у конфлікті. Виокремлено основні типи конфліктних ситуацій, що вимагають розв'язання у процесі педагогічної діяльності та причини конфліктів. Описано етапи запобігання конфліктам, раннього запобігання й випереджувального їх розв'язання. Зазначено, що запобігання виникненню конфлікту – це комплекс заходів, спрямованих на відтягування чи недопущення його виникнення та на зниження деструктивного впливу наслідків конфлікту на різні сфери соціальної системи. Наголошено, що стратегія запобігання конфліктам передбачає систему конкретних дій, сукупність етапів і методів управління конкретними процесами суперечливих взаємин суспільних суб'єктів. Зазначено, що поняття «конфліктологічна компетентність» і «конфліктологічна готовність» науковцями розглядаються як складові конфліктологічної культури особистості. Узагальнено, що конфліктологічна культура майбутніх учителів є важливою складовою їхньої професійної культури, від сформованості якої залежить успішність навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу.

2. Особливості вияву організаційних конфліктів у професійно-технічних навчальних закладах / Л. М. Карамушка, О. Б. Радченко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2012. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія, вип. 35. – С. 78–82. – Бібліогр.: 8 назв.–
Текст статті доступний в Інтернеті:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2012_1_35_19 (дата звернення: 11.07.17).

Розглянуто проблему підготовки інженерно-педагогічних працівників для системи професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). Висвітлено особливості вияву організаційних конфліктів у професійно-технічних навчальних закладах. Представлено методiku та результати дослідження, що проводилися на основі анкетування майстрів виробничого навчання, викладачів загальноосвітніх та спеціальних дисциплін ПТНЗ м. Донецька та м. Шахтарська Донецької області. Схарактеризовано види, особливості перебігу та підходи до управління організаційними конфліктами у ПТНЗ. Проаналізовано вплив організаційно-професійних та соціально-демографічних чинників на організаційні конфлікти. Констатовано: більшість організаційних конфліктів у ПТНЗ виявилися горизонтальними та короткостроковими, конструктивні й деструктивні конфлікти трапляються з однаковою кількістю; в більшості конфліктів лежать суперечності у питаннях роботи; недостатньою є інформованість працівників щодо проблеми управління конфліктами, конфлікту взагалі, закономірностей його виникнення та перебігу; на вияви організаційних конфліктів впливають організаційно-професійні та соціально-демографічні

чинники (посада, освіта, вік членів колективу); ступінь конфліктності вищий у взаємодії між професійними групами майстрів виробничого навчання і викладачів, ніж у середині цих груп чи у вертикальній взаємодії між керівниками та підлеглими; у працівників з вищою освітою відсутні конфлікти з викладачами (організаційні конфлікти розв'язуються конструктивно, на відміну від членів колективу з середньо-спеціальною освітою; найбільше конфліктів спостерігається в середній віковій групі (41-50 років), з віком розв'язання конфліктів є більш деструктивним.

3. Психологічні особливості конфліктної поведінки студентів вищих навчальних закладів / О. П. Грибок // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2012. – Вип. 14. – С. 112–119. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_14_17 (дата звернення: 11.07.17).

Розглянуто основні тенденції конфліктності, що виникають у студентському середовищі. Здійснено теоретичний аналіз наукових праць з означеного питання. Розкрито причини конфліктних ситуацій серед студентів. Наголошено, що період навчання у вищому навчальному закладі – це період здобуття знань, умінь, навичок, освіти, професійної кваліфікації, етап узгодження бажань, можливостей, активної суспільної діяльності, що характеризується різноманітними видами активності, більш розвинутою системою соціальних зв'язків і відносин. На основі результатів емпіричних досліджень виявлено типові стереотипні образи студентської молоді, які відрізняються конфліктною поведінкою. Встановлено, що більшість студентів схильні до вербальної агресії, яка є вираженням негативних відчуттів як через форму (суперечка, крик), так і через зміст словесних відповідей (погроза, прокляття). Сформовано та запропоновано шляхи психологічної корекції конфліктної поведінки студентів та оптимізації міжособистісних їх стосунків за умови негативного впливу деструктивно-конфліктних студентів. Зроблено висновок, що уникнути конфліктів неможливо, але є спосіб уникнути їх руйнівного впливу на взаємодію людей – навчитися обирати ефективні стратегії врегулювання конфліктних ситуацій, що уможливають конструктивне розв'язання ситуативних проблем, сприяють формуванню позитивних міжособистісних відносин.

4. Формування конфліктологічних компетенцій у студентів вищих навчальних закладів / О. Цісецький // Регіон. аспекти розвитку продукт. сил України. – 2012. – Вип. 17. – С. 56–59. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rarpsu_2012_17_12 (дата звернення: 11.07.17).

Висвітлено питання теоретичного обґрунтування суті, структури, функцій конфліктологічних компетенцій студента та розробки системи їх формування й розвитку. Визначено низку педагогічних умов з формування конфліктологічних компетенцій в управлінні конфліктами у студентів вищих навчальних закладів: формування ціннісних орієнтацій гуманістичного

спілкування й комунікативних якостей у процесі розв'язання виробничих завдань, інтеграція знань, здобутих під час професійної підготовки, впровадження й вивчення спецкурсу «Управління конфліктами в організації», закріплення досвіду ділового спілкування шляхом застосування інтерактивних методів навчання під час вивчення економічних дисциплін. Зазначено, що впровадження спеціального курсу «Управління конфліктами в організації» сприятиме формуванню знань про конфлікти та інтеграції знань, здобутих у ході професійної підготовки під час вивчення інших дисциплін. Подано методику реалізації педагогічних умов, відповідно до якої, з одного боку, вони є відносно самостійними, а з іншого – взаємопов'язаними, взаємообумовленими і впливають на результат в цьому поєднанні, оскільки становлять єдиний комплекс. Виявлено, що інтерактивні методи навчання, засновані на груповій і суб'єкт-суб'єктній взаємодії, зворотному зв'язку між її учасниками, досвіді взаємодії в конфлікті, на грі або аналізі ситуацій, сприяють активізації навчального процесу та закріпленню здобутих знань з управління конфліктами. З'ясовано, що конфліктологічна компетентність студента являє собою структуровану систему знань про конфлікти та вміння управляти ними, що визначають успішність регуляції його діяльності та поведінки.

5. Роль конфліктологічної компетентності керівника у створенні безпечних психологічних умов праці у педагогічному колективі / І. М. Матійків // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Серія психологічна / Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2012. – Вип. 2 (1). – С. 434–444. – Бібліогр.: 17 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2\(1\)_53](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2(1)_53) (дата звернення: 09.05.17).

Розглянуто питання теоретичного обґрунтування поняття «конфліктологічна компетентність керівника навчального закладу» та шляхів її формування. Уточнено поняття конфліктологічної компетентності керівника навчального закладу в контексті компетентісного підходу. Виокремлено функціонально пов'язані між собою та взаємообумовлені компоненти конфліктологічної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, рефлексивний, емоційно-вольовий. Визначено структуру та психологічні характеристики конфліктологічної компетентності. Розроблено орієнтовний перелік основних конфліктологічних компетенцій керівника освітнього закладу. У вигляді таблиці наведено короткий сценарій тренінгу «Переговори та посередництво в організаційних конфліктах» як засобу формування конфліктологічної компетентності керівників і профілактики конфліктів у педагогічному колективі. Наголошено, що включення тренінгу в програму курсів підвищення кваліфікації для керівників сприятиме формуванню їхньої конфліктологічної компетентності та створенню здорового й безпечного соціально-психологічного клімату в колективі.

6. Педагогічний конфлікт та методи його подолання / О. В. Мельнікова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, НДІ духов. розвитку людини, каф.

«ЮНЕСКО» «Духовно-культурні цінності виховання та освіти». – Сєвєродонецьк, 2012. – Вип. 1. – С. 119–126. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2012_1_13 (дата звернення: 14.07.2017).

Висвітлено проблему конфлікту між педагогом та учнем як спосіб навчання розв'язування конфліктних ситуацій. Акцентовано увагу на прикладах конфліктів вчинків, що пов'язані з особливостями поведінки окремих учнів як у навчальних, так і в позанавчальних ситуаціях. Проаналізовано основні поняття педагогічного конфлікту та ситуації, що потребують від викладача вміння приймати складні педагогічні рішення. Виокремлено специфічні характеристики педагогічних конфліктів у сфері соціальної взаємодії. Розглянуто характеристику, типологію й методологію розв'язання конфліктних ситуацій. Зазначено, що конфлікти в середовищі учнів обумовлені особливістю віку і соціального статусу: учні вважають себе дорослими і намагаються поводитися відповідним чином, перебувають у повній або частковій матеріальній залежності від своїх батьків. Це не дає їм можливості бути на однаковому рівні з дорослими, тому в середовищі однолітків вони намагаються компенсувати свою незадоволеність агресивною поведінкою, демонструючи свою дорослість перед тими, хто у фізично або особистісно слабший від них. Зроблено висновок, що великий вплив на конфліктну поведінку учнів має особистість педагога, зокрема: стиль взаємодії педагога з іншими учнями є прикладом для відтворення у взаєминах з однолітками; педагог зобов'язаний втручатися в конфлікти учнів та врегульовувати їх.

7. Соціально-педагогічні конфлікти у вищому навчальному закладі – причини виникнення та шляхи розв'язання / О. Б. Біленька, Т. В. Чайківський // Наук. вісн. НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. / Нац. лісотехн. ун-т України. – Львів, 2013. – Вип. 23.12. – С. 385–389. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2013_23 (дата звернення: 11.07.17).

Висвітлено проблему підвищення ефективності освітнього процесу на основі запобігання та урегулювання проблемних ситуацій у професійній діяльності педагогічних колективів вищих навчальних закладів (ВНЗ). З урахуванням аналізу наукових джерел визначено сутність конфлікту та проблемних ситуацій. Прослідковано, що за своєю природою і професійна освітня (викладацька) діяльність як одна із сфер взаємодії у суспільстві значною мірою підпадає конфліктному протистоянню. Доведено, що індивідуально-психологічні особливості учасників освітнього процесу створюють причини конфліктних ситуацій (об'єктивні й суб'єктивні) у навчальному процесі. Акцентовано увагу на методиці врегулювання конфлікту. Констатовано, що впродовж тривалого часу не було єдиного погляду на природу та причини виникнення конфліктів, не визнавався сам факт існування суперечностей, а сама наявність конфліктів сприймалася як негативне явище, що заважало нормальному функціонуванню педагогічної системи та спричинило її структурні порушення. Виокремлено типи педагогічних конфліктів за спрямованістю та фактори, що впливають на

конфлікт. Сформульовано висновок, що процес управління конфліктами залежить від багатьох чинників, значна кількість яких погано піддається керуючому впливу; Проблема соціально-педагогічних конфліктів у ВНЗ ґрунтується на потребах і мотиваціях поведінки студентського середовища. Розкриваючи сучасні соціальні студентські якості, потрібно враховувати зміни, що відбуваються в самому суспільстві - трансформацію його основних інститутів та головних цінностей.

8. Формування конфліктологічної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики / О. Бартків // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Педагогічні науки. – 2013. - № 7. – С. 165–170. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnur_2013_7_38 (дата звернення: 09.05.17).

Розглянуто можливості соціально-педагогічної практики для формування конфліктологічної культури студента. Зазначено, що конфліктологічна культура соціального педагога займає ключову позицію в ієрархії структури професійної культури, синтезуючи всі її складники. Розкрито особливості формування конфліктологічної культури студентів – майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики. Акцентовано увагу на тому, що кожен вид соціально-педагогічної практики передбачає формування певного складника конфліктологічної культури соціальних педагогів, серед яких – конфліктологічна компетенція, конфліктологічна готовність та конфліктологічна компетентність. Наголошено на тому, що вищий рівень сформованості конфліктологічної компетентності і є конфліктологічною культурою особистості. На основі аналізу наукових праць визначено сутність конфліктологічної культури соціальних педагогів. Звернуто увагу на значення сформованості конфліктологічної культури як складника педагогічної майстерності майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, що дає можливість долучитися до активного пошуку власних професійних знахідок в організації соціально-педагогічної взаємодії на високому рівні. Кожен вид соціально-педагогічної практики сприяє цілісному формуванню конфліктологічної культури майбутнього соціального педагога. Сформульовано висновок про те, що фахівець, який володіє конфліктологічною культурою, підготовлений до професійної діяльності на всіх рівнях ускладнень: від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти із суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньоособистісних (подолання внутрішньоособистісних рольових, когнітивних, мотиваційних конфліктів).

9. Компетентнісний підхід доконфліктологічної підготовки педагогів / І. Л. Холковська // Наук. зап. каф. педагогіки: зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2013. – Вип. 31. – С. 323–330. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2013_31_48 (дата звернення: 09.05.17).

Розкрито сутність компетентнісного підходу у контексті підготовки майбутніх учителів до запобігання конфліктам та їх розв'язання. Зазначено, що формування конфліктологічної компетентності не обмежується набуттям

навичок, а й передбачає створення певних світоглядних та ціннісних установок. Визначено конфліктологічну компетентність як інтегративну якість особистості педагога, що містить систему знань про конфлікт, способи взаємодії і стратегії поведінки у конфлікті та способи його розв'язання, вміння й навички взаємодії у конфлікті на засадах діалогу, співпраці, взаємодії, здатність до реалізації діалогових моделей взаємодії для конструктивного розв'язання конфлікту на основі співпраці, ціннісні та світоглядні установки, що спрямовані на гармонізацію відносин, співпрацю, діалог, толерантність, терпляче ставлення до іншої точки зору, творчість і самовдосконалення. Виокремлено компоненти та функції конфліктологічної готовності вчителя. Констатовано, що інтегративним показником сформованості конфліктологічної компетентності є ступінь усвідомленості використання діалогічних моделей взаємодії в умовах конфлікту, вибір конструктивних стратегій поведінки в конфлікті й конструктивних способів розв'язання конфліктів на основі діалогу та співпраці.

10. Емпатія як ефективний інструмент управління конфліктами в системі інноваційного розвитку закладів освіти/ А. І. Бережний // Економіка буд-ва і міськ. госп-ва. – 2013. – Т. 9, № 3. – С. 229–234. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebimg_2013_9_3_11 (дата звернення: 11.07.17).

Висвітлено проблему визначення перспективних методів та інструментів мінімізації конфліктних ситуацій у процесі впровадження інновацій між органами законодавчої влади і суб'єктами економічних відносин – керівниками вищих навчальних закладів (ВНЗ). Розглянуто погляди філософів, психологів, соціологів та інших дослідників щодо дослідження феномену конфлікту. Висунуто методологічну точку зору про те, що соціальний конфлікт можна представити як єдину квінтохотомічну систему – «влада – суб'єкти економічних відносин – інтереси – дії – реакція». Наголошено, що ефективно управління розв'язанням конфлікту потребує аналізу умов і причин, вивчення учасників протистояння, що дає можливість визначити мету діагностичної роботи, розробити комплекс завдань, дібрати й вивчити персонал, зосередити засоби, вибрати ефективні методи роботи, використовувати відповідні ситуації техніку й методику діагностики. Зазначено, що в процесі впровадження інновацій між суб'єктами економічних відносин виникають суперечності, переростають у конфлікти із зміною принципів стабільного функціонування системи. Обґрунтовано необхідність перегляду методів та інструментів прийняття управлінських рішень з метою мінімізації конфліктних ситуацій у процесі впровадження інновацій між органами законодавчої влади та суб'єктами економічних відносин. Акцентовано увагу на тому, що для забезпечення ефективного механізму управління конфліктами, досягнення успіху в їх розв'язанні - слід використовувати комплекс як загальнонаукових, так і соціологічних методів і інструментів. Запропоновано використовувати в роботі трирівневу модель механізму емпатії, в основу якого покладено методику діагностики емпатії – тест А. Мехрабієна і Н. Епштейна. Обстоюється позиція про те, що емпатія є ефективним механізмом підвищення ефективності

розв'язання конфліктів між органами державної влади та керівниками ВНЗ у процесі інноваційного розвитку освітніх закладів.

11. Структурно-функціональна модель конфліктологічної підготовки майбутніх учителів/ І. Л. Холковська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр./ Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 35. – С. 507–513. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_35_108 (дата звернення: 09.05.17).

Висвітлено проблему побудови структурно-функціональної моделі процесу формування готовності майбутніх педагогів до запобігання конфліктам та їх розв'язання. Проаналізовано наукові джерела з теми дослідження. Наголошено, що конфліктологічна компетентність учителів розглядається як комплексна якість особистості, внутрішня єдність структури і функцій, що має інтегральний характер, складну структурну організацію і визначає здатність педагога оперативно, гнучко, адекватно й конструктивно запобігати конфліктам, що виникають у навчально-виховному процесі. Виокремлено етапи формування когнітивного та операційно-дійового компонентів готовності майбутніх педагогів до запобігання конфліктам та їх розв'язання.. Охарактеризовано наукові підходи дослідження: системний (загальнонауковий), особистісно-діяльнісний (теоретико-стратегічний), компетентнісний і рефлексивно-творчий (практико-орієнтовані), що становлять теоретичне підґрунтя для створення структурно-функціональної моделі конфліктологічної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Розкрито зміст взаємопов'язаних блоків - мотиваційно-цільового, змістового, процесуального, оцінювально-результативного. Акцентовано увагу на тому, що головною метою моделі є формування системи конфліктологічних знань і умінь, ціннісних орієнтацій і базових основ індивідуального педагогічного стилю, культури педагогічного мислення як особистісного чинника конструктивного розв'язання педагогічних конфліктів. Констатовано, що розроблена модель розвитку готовності майбутніх учителів до запобігання педагогічним конфліктам та їх розв'язання націлює викладачів педагогічних закладів на постановку педагогічних завдань. Наголошено на важливості відбору адекватних засобів формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів, що може використовуватися студентами з метою самодіагностики та самовдосконалення в галузі педагогічної конфліктології, формування готовності до конструктивного розв'язання педагогічних конфліктів.

12. Соціальне партнерство в освіті: конфліктний підхід як методологічна орієнтація / Н. В. Шевченко // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – № 3. – С. 160–168. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_3_20 (дата звернення: 14.07.2017).

Висвітлено проблему виявлення методологічного потенціалу конфліктного підходу до вивчення особливостей соціального партнерства в освітній сфері. Здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з означеної проблеми. З'ясовано, що особливу проблему становить дефіцит праць методологічного характеру, на основі яких можна було б осмислювати питання налагодження соціального партнерства в освітній сфері; недостатньо обгрунтовано механізми організаційної взаємодії різних суб'єктів ринку праці та вищої освіти. Охарактеризовано основні напрями теорії конфлікту. Зазначено, що в рамках розроблення теорій конфлікту широко використовуються марксистські концепти, аналізуються класові суперечності на основі економіки. Розглянуто шляхи розвитку критичної педагогіки на основі проблемного навчання. Сформульовано наукове бачення: по-перше, ідеї, що розробляються в рамках теорії конфлікту, орієнтують дослідників на розуміння соціального партнерства як такої взаємовигідної кооперації, в якій освітній заклад виступає повноправним партнером; по-друге, соціальне партнерство – це тип соціальної взаємодії, що орієнтує учасників на рівноправне співробітництво, пошук узгодженостей і досягнення консенсусу, оптимізацію відносин; по-третє, соціальне партнерство дає можливість діяти ефективно й успішно, маючи на увазі пріоритетну перспективу, загальну для всіх партнерів, ефективно координувати спільну діяльність з повним визнанням своєї відповідальності.

13. Педагогічна спадщина А. Макаренка: метод «вибуху» як засіб розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій в учнівському середовищі / Л. А. Порохня // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 29. – С. 73–76. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_14 (дата звернення: 14.07.2017).

Висвітлено проблему використання методу «вибуху» – засобу розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій і виховання особистості в сучасному учнівському колективі, що є втіленням соціально-педагогічної ідеї видатного педагога А. Макаренка. Наголошено, що спадщина педагога поєднує теорію і методики навчання й виховання, проблеми педагогічної майстерності та практичні здобутки. Акцентовано увагу на специфіцісутності методу «вибуху», зокрема зазначається, що він здійснюється в реальних умовах, впливаючи на самопочуття особистості, загострює позитивні й негативні переживання. Відмічено, що частота використання методу залежить від професіоналізму вихователя, оскільки «вибухає» не внутрішній світ особистості в цілому, а її зіпсовані відносини із суспільством і колективом. Зазначено, що метод «вибуху» надзвичайно ефективний за умови вмілого педагогічного керівництва, коли поведінка вихованця настільки хибна, що в його вчинках негативне явно переважає, а сам «вибух» позбавляє вихованця можливості чинити опір вимогам, які встановлює колектив. Наведено приклади застосування прийомів впливу методу «вибуху». Розглянуто доцільність використання методу «вибуху» як можливість розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій і виховання

особистості. Обумовлено, що метод «вибуху» варто використовувати з урахуванням індивідуального підходу до особистості й в поєднанні з іншими методами виховання, які забезпечують розвиток і становлення особистості в колективі. Зроблено висновок про доцільність і необхідність застосування методу «вибуху», оскільки він дає змогу довести розв'язання конфліктних ситуацій до логічного завершення, сприяє мінімізації емоційного напруження, збереженню позитивного соціально-психологічного клімату, нормалізації відносин та забезпечує виховання особистості в колективі.

14. Педагогічні прийоми формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів / І. Л. Холковська, Л. В. Тимошенко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 36. – С. 449–455. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_94 (дата звернення: 09.05.17).

Розглянуто питання організації навчання, зокрема використання прийомів педагогічної взаємодії викладача і студентів, що сприяють ефективності підготовки майбутніх учителів до розв'язання педагогічних конфліктів. Проаналізовано сучасний стан теорії і практики конфліктологічної підготовки майбутніх учителів. Виявлено ряд недоліків, а саме: у цілях професійної підготовки педагогів загальноосвітньої школи конфліктологічний компонент представлений контекстно; зміст навчання має фрагментарний, дифузний характер (окремі теми в соціально-гуманітарному циклі та дисциплінах професійної і практичної підготовки), що не забезпечує відповідного рівня підготовленості педагогів до роботи з конфліктними ситуаціями в школі. Представлено конструктивні способи використання прийомів, що виникають у навчально-виховному процесі під час розв'язання конфліктів. Акцентовано увагу на прийомах стимулювання професійної рефлексії та творчого мислення студентів. Описано низку етапів взаємодії викладача й студентів під час заняття. Сформульовано висновок, що результативність використання комплексу розглянутих прийомів конфліктологічної підготовки залежить від майстерності викладача, такту, винахідливості, уміння стимулювати творче мислення студентів і сприяє формуванню індивідуальних стратегій поведінки в конфлікті, створює сприятливі умови для професійного самопізнання конфліктної взаємодії.

15. Стиль поведінки у конфлікті керівника загальноосвітнього навчального закладу як чинник конфліктності вчителів / Т. В. Дуткевич // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 23. – С. 170–182. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_23_17 (дата звернення: 11.07.17).

Висвітлено результати дослідження особливостей рівня конфліктності вчителів залежно від стилю поведінки в конфлікті керівника в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ). На основі аналізу наукових джерел розглянуто значення поняття «конфліктність» та доповнено тлумаченням автора, згідно з яким це наявність соціально-психологічних факторів – конфліктогенів, що спроможні викликати в особистості конфлікт. Зазначено, що кожен учитель впливає на рівень конфліктності свого педагогічного колективу, а зовнішні впливи на особистість вчителя можуть провокувати його конфліктні прояви. Наголошено, що стиль поведінки керівника ЗНЗ в конфлікті може бути певним конфліктогеном, що провокує появу у його підлеглих враження про відсутність взаєморозуміння, породжує комунікативну рефлексію з негативним змістом, викликає емоційне напруження, несприятливий прогноз щодо успішності їх співпраці. Висловлено міркування щодо реакції оточуючих на конфліктну поведінку керівника навчального закладу. Запропоновано розглядати конфліктність учителя як різнорівневе та інтегральне об'єктивно-суб'єктивне утворення, що зумовлено особистісними властивостями вчителя та емоційно гострим типом реагування на конфліктогени. Висунуто припущення про те, що стиль поведінки керівника в конфлікті впливає на стан конфліктності вчителів у підпорядкованому йому колективі, є концентрованим відображенням його конфліктологічної компетентності й культури. Наголошено на відмінності між поняттями стратегії і стилю поведінки у конфліктній ситуації, що пов'язані загальним джерелом будь-якого конфлікту – розбіжністю інтересів сторін. Обстоюється позиція про доцільність позначення стратегії поведінки особистості, що використовується у конфліктних ситуаціях найчастіше і є пріоритетною як стиль. Наведено у вигляді таблиці результати обчислення та узагальнення відсоткових співвідношень кількості вчителів за рівнями їх конфліктності у школах, де керівники представляють основні стилі поведінки у конфлікті. Представлено дані емпіричного дослідження, що засвідчили вплив стилю поведінки керівника в конфлікті на рівень конфліктності вчителів, зокрема, стиль співпраці, стиль боротьби, стиль пристосування, стиль ігнорування, стиль компромісу.

16. Асертивна поведінка як новоутворення процесу формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога вищої школи / І. В. Козич // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Педагогічні науки: [зб. наук. пр.] / Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – № 1. – С. 135–143. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2014_1_20 (дата звернення: 09.05.17).

Висвітлено зміст поняття «асертивність» як одне з новоутворень процесу формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога вищої школи. Здійснено теоретичний аналіз понять «конфліктологічна компетентність», «асертивність» і «асертивна поведінка». Показано, що існує незаперечний зв'язок асертивності з конфліктологічною компетентністю. Акцентовано увагу на асертивності як компонента конфліктологічної

компетентності майбутнього педагога вищої школи. Розглянуто асертивні техніки, що розрізняються переважно дидактичними ознаками. Зазначено, що джерелом асертивності майбутнього педагога вищої школи має бути почуття професіоналізму, компетентності, тобто, як, якими засобами, методами, техніками здійснити позитивні зміни у спілкуванні з клієнтами, вихованцями, запобігти конфлікту, зняти напруження. Виокремлено права майбутнього асертивного педагога вищої школи та зазначено, що вони визначаються етичними нормами, кримінальним кодексом, службовими нормативами. Наголошено, що асертивний педагог чітко знає свої цілі, свої завдання, план своєї діяльності, свої сильні якості, свої обмеження. Констатовано, що асертивна поведінка у комунікативному соціально-педагогічному процесі – це оптимальний варіант спілкування майбутнього педагога вищої школи зі студентами, вихованцями, колегами, що сприятиме формуванню самостійної, відповідальної особистості, здатної успішно розв'язувати виховні, освітні, психолого-педагогічні проблеми. Зроблено висновок, що асервативна поведінка – це метод поведінки людей, заснований на повазі до себе та інших, який уможливорює досягнення поставленої мети; асертивна поведінка майбутнього викладача вищої школи в конфліктній ситуації сприятиме позитивному розв'язанню будь-якого конфлікту або його запобіганню. Рекомендовано асертивну поведінку майбутнього викладача вищої школи формувати на заняттях з педагогіки, психології, конфліктології, шляхом дискусій, рольових ігор, розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій та розробкою рекомендацій щодо їх профілактики, попередження, розв'язання і подолання.

17. Конфлікт як шлях вирішення проблем у сфері міжособистісного спілкування / Т. В. Модестова, О. В. Нещерет // Збірник. Серія: Психологічні науки: проблеми і здобутки / Київ. міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політичної психології НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 8. – С. 130–143. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2015_8_10 (дата звернення: 14.07.2017).

Розглянуто зміст феномену конфлікту як природний і динамічний процес розвитку людських відносин, що характеризується конфронтацією інтересів й поглядів сторін. Зазначено, що конфлікт не завжди є негативним явищем, а є складовою формування й розвитку відносин. Показано, що конфлікт у приватній чи професійній сфері, який є відкрито встановлений і прийнятий сторонами, має такі переваги: 1) дає можливість учасникам набутти досвід переживання конфліктної ситуації та навички її подолання; 2) підвищити рівень компетентності в зазначеній сфері відносин. Визначено основні типи потенційної поведінки в конфліктній ситуації: уникання, згладжування, компроміс, примус та розв'язування проблеми. Розглянуто типові причини виникнення конфліктів у різних сферах життя. Схарактеризовано підходи до вибору доцільної стратегії поведінки. Визначено етапи розв'язування конфліктної ситуації: характеристика сторін конфлікту та їх попередніх відносин, визначення підґрунтя конфлікту та середовища, у якому він виник, визначення стратегії й тактики сторін, урахування часових обмежень.

Обстоюється позиція про те, що перевагою в процесі розв'язання конфлікту є здатність сторін вибачатися за помилкові припущення. Зауважено, що набагато легше розв'язувати конфлікт, коли людина усвідомлює власні цілі (особистісні та як частини колективу). Визначено потенціал залучення посередника як незалежної сторони, що є одним з перспективних методів конструктивного опрацювання конфліктної ситуації.

18. Теоретико-методологічні підходи до розгляду поняття конфліктологічної компетентності як складової професійної компетентності викладача/ Л. М. Мухіна // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2015. – Т. 7 : Екологічна психологія, вип. 38. – С. 328–339. – Бібліогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsub_2015_7_38_30 (дата звернення: 09.05.17).

Здійснено теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з проблематики конфліктологічної компетентності викладача. Обґрунтовано актуальність дослідження проблеми конфліктологічної компетентності. Визначено, що конфліктологічна проблематика набула актуальності в усіх галузях професійної підготовки, особливо в педагогічній освіті. Встановлено, що конфліктологічна компетентність є складовою професійної компетентності викладача. Сформовано структуру професійної компетентності викладача, основними компонентами якої є методологічна, особистісна, емоційно-мотиваційна і практична. Відмічено, що конфліктологічна компетентність структури виконує функцію з'єднуючої ланки між компонентами. З'ясовано, що конфліктологічна компетентність викладача визначається як здатність педагога використовувати спеціальні психологічні знання, уміння й навички поводження в конфліктних ситуаціях та здатність запобігати таким ситуаціям. Виділено загальні характеристики конфліктологічної компетентності викладача та її основні компоненти.

19. Значення стилів поведінки у формуванні конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ / О. В. Гречановська // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 124. – С. 144–147. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_124_38 (дата звернення: 09.05.17).

Висвітлено питання ролі стилів поведінки під час конфліктних ситуацій у формуванні конфліктологічної культури майбутніх випускників технічних вищих навчальних закладів (ВНЗ). Здійснено аналіз наукових праць щодо означеного питання. Розглянуто сутність понять «культура», «конфлікт», «конфліктологічна культура». Зазначено, що культура і конфлікт - це два фактори, які тісно пов'язані між собою: культура допомагає розв'язувати конфлікти, застерігати від їх створення, оскільки конфлікт є невід'ємною складовою людського життя. Акцентовано увагу на тому, що фахівець, який володіє конфліктологічною культурою, підготовлений до професійної діяльності

на всіх рівнях ускладнень - від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти з суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньоособистісних (подолання внутрішньоособистісних рольових, когнітивних, мотиваційних конфліктів). Висловлено критичні думки щодо недостатньої уваги до проблеми конфліктної поведінки. Зазначено, що виявлення конфліктних особистостей допоможе викладачеві визначити методiku, за якою можна проводити заняття, вдало дібрати лекційний матеріал і культурологічні приклади, що мінімізують конфлікти. Розглянуто випадки виявлення стилів поведінки особистості під час конфліктних ситуацій. Показано вплив стилів поведінки на формування конфліктологічної культури. Рекомендовано не зводити поведінку особистості лише до одного із стилів, а зробити висновки за зальними результатами та обрати правильний підхід до формування конфліктологічної культури. Наведено діаграму дослідження діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки за тестом Тамаса К. Представлено результати тестування, зокрема, 32% респондентів мають стиль поведінки компромісний, 22% – протиборства, 13% – співпраці, 6% – поступливості, 3% – ухиляння. Доведено, що під час формування конфліктологічної культури викладач, обираючи методiku проведення занять, може використовувати і методи, що передбачають обговорення суперечливих питань; оскільки більшість осіб експериментальної групи не є конфліктними індивідами, то формування конфліктологічної культури здійснюватиметься у сприятливих для всіх респондентів умовах. Зроблено висновки: формування конфліктологічної культури є важливим елементом навчально-виховного процесу в технічних ВНЗ та пріоритетним аспектом як у формуванні професійної діяльності, так й у загальному розвитку людини; визначення стилів поведінки особистості під час конфлікту є не лише визначальним фактором для викладача в підготовці методики проведення занять, а й початковим рівнем з визначення конфліктологічної культури.

20. Керівник загальноосвітнього навчального закладу як суб'єкт конфліктологічної діяльності / І. І. Киричок, Н. Т. Шульженко // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія : зб. наук. пр. / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – Вип. 208, ч. 2. – С. 102–112. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauc_ped_2015_208\(2\)__12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauc_ped_2015_208(2)__12) (дата звернення: 09.05.17).

Окреслено проблему конфліктологічної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) як суб'єкта діяльності. Зазначено, що керівник ЗНЗ має передбачати появу конфліктів, прогнозувати можливий хід конфліктних протистоянь і поведінку опонентів, впливати на перебіг конфлікту, розв'язувати його на об'єктивній основі. Досліджено результати констатуючого експерименту щодо характеристик успішного керівника в оцінках учителів. Представлено результати опитувань директорів шкіл і педагогів, проведених у різних регіонах за методикою Н. Ключової «Вивчення взаємин адміністрації і педагогічного колективу». Виявлено чинники деструктивного впливу на психологічний клімат колективу. Наведено у вигляді

таблиці узагальнені результати письмового опитування за основними системоутворюючими характеристиками успішного керівника, а саме: «Інноваційний потенціал», «Організаційний потенціал», «Уміння використовувати владу», «Уміння приймати рішення», «Здатність до об'єктивної оцінки підлеглих», «Уміння підтримувати прагнення до розвитку в підлеглих», «Комунікативний потенціал». Схарактеризовано системоутворюючі характеристики керівника з середнім рівнем конфліктологічної компетентності для порівняння з узагальненою характеристикою керівника з високим рівнем конфліктологічної компетентності, представлену в сучасних психологічних дослідженнях.

21. Прогнозування конфліктів інтересів економічних суб'єктів для ефективного формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти/ О. В. Коломицева // Вісн. Одеського нац. ун-ту. Серія: Економіка/ МОН України, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2016. – Т. 21, вип. 1. – С. 157–160.– Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_1_37 (дата звернення: 11.07.17).

Висвітлено питання прогнозування конфліктів інтересів економічних суб'єктів для ефективного формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти – співвідношення оцінок макроцінності та мікроцінності. Зазначено, що механізми формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти являють собою сукупність заходів, спрямованих на максимальне задоволення інтересів органів місцевого самоврядування та громадян. З'ясовано, що в разі застосування витратного підходу, підходу оцінки соціальної значимості, соціально-економічного підходу необхідно ліквідувати окремі школи, що оптимізує існуючу мережу закладів загальної середньої освіти. Виявлено, що механізми формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти мають відповідати на питання, в який спосіб ліквідувати школи, щоб максимально задовольнити інтереси держави в економії бюджетних витрат і громадян у зручному отриманні якісних освітніх послуг, не спричинивши конфлікту та підвищення рівня невдоволення владою з боку громадян. Обґрунтовано необхідність прогнозування конфліктів інтересів економічних суб'єктів із метою їх запобігання та нівелювання. Зроблено прогноз щодо виникнення конфліктів інтересів економічних суб'єктів під час оптимізації територіальної організації закладів загальної середньої освіти в регіонах України та окреслено перспективи їх розв'язання. Подано результати аналізу останніх наукових досліджень щодо державного управління системою освіти та розміщення продуктивних сил. Розроблено матрицю варіантів конфліктів інтересів економічних суб'єктів, що можуть виникнути у процесі формування оптимальної територіальної мережі закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано залежність між оцінкою закладів загальної середньої освіти та зонами ризику виникнення конфлікту інтересів влади та громадян.

22. Практичні методи формування в молодших спеціалістів комерційних коледжів конфліктологічної компетентності у розв'язанні професійних конфліктів / У. М. Гураль // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2016. – Вип. 13, ч. 1. – С. 84–87. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13(1)_27) (дата звернення: 09.05.17).

Висвітлено проблему формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців сфери послуг. Здійснено аналіз наукових джерел за темою дослідження. Розглянуто сутність конфліктів та розкрито зміст конфліктологічної компетентності. Визначено конфлікт як складне і багатопланове явище. Схарактеризовано дію конфлікту. Зазначено, що фахівець з дипломом освітньокваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» у період навчання має здобути ґрунтовні знання в галузі конфліктології, оволодіти методами розв'язання конфліктів у визначеній професійній діяльності. Стверджується, що конфліктологічна компетентність є складовою загальної культури людини та відіграє вагомую роль у реалізації професійної діяльності фахівця. Виокремлено елементи конфліктологічної компетентності, зокрема, теоретичні знання з конфліктології визначеного професійного напрямку, уміння керувати конфліктом, навички діагностики конфлікту в професійному середовищі на початковій стадії його виникнення, застосування конструктивних технологій розв'язання конфлікту. Встановлено в результаті спостереження, що студенти-першокурсники освітньокваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» за спеціальностями 5.14010102 «ресторанне обслуговування», 5.03070102 «готельне обслуговування», 5.05170101 «Виробництво харчової продукції» технологічного відділення Тернопільського коледжу харчових технологій і торгівлі мають низький рівень конфліктологічної компетентності. Розглянуто питання управління конфліктами, проаналізовано методи запобігання конфліктам. Особливу увагу приділено висвітленню поглядів науковців щодо методів формування конфліктологічної компетентності студентів, які здобувають освіту в коледжах. Сформульовано висновки про те, що знання сутності та специфіки конфліктів підвищують професійну, інтелектуальну та особистісну компетентність майбутніх фахівців; практичні уміння дають змогу запобігати появі конфліктів, уникати деструктивних ситуацій, розв'язувати конфлікти на основі досягнення консенсусу.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити про наступне: через низку різних факторів конфліктологічна проблематика набуває сьогодні все більшої ваги в педагогічній теорії та освітній практиці; освітянин як менеджер освітньо-педагогічного процесу має усвідомлювати, що розв'язання конфліктних ситуацій на засадах конструктивної педагогіки є найефективнішим засобом управління дитячим колективом, безперечною умовою ефективного спілкування і раціональної поведінки; навички безконфліктоного спілкування, вміння вчасно розпізнавати, запобігати та локалізувати конфлікти створюють сприятливі умови для продуктивного розвитку взаємин всередині ієрархічної структури

педагогічного колективу, дитячого середовища, значно покращуючи результати спільної педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. **Осипова, Т. Ю.** Підготовка майбутніх учителів до запобігання і вирішення конфліктів у професійній діяльності як педагогічна проблема / Т. Ю. Осипова, К. В. Розум // *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / МОН України.* – Київ, 2012. – Вип. 15. – С. 149–155. – Бібліогр.: 9 назв.
2. **Карамушка, Л. М.** Особливості вияву організаційних конфліктів у професійно-технічних навчальних закладах / Л. М. Карамушка, О. Б. Радченко // *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.* – Київ, 2012. – Т. 1 : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія, вип. 35. – С. 78–82. – Бібліогр.: 8 назв.
3. **Грибок, О. П.** Психологічні особливості конфліктної поведінки студентів вищих навчальних закладів / О. П. Грибок // *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.* – Київ, 2012. – Вип. 14. – С. 112–119. – Бібліогр.: 10 назв.
4. **Цісецький, О.** Формування конфліктологічних компетенцій у студентів вищих навчальних закладів / О. Цісецький // *Регіон. аспекти розвитку продукт. сил України.* – 2012. – Вип. 17. – С. 56–59. – Бібліогр.: 6 назв.
5. **Матійків, І. М.** Роль конфліктологічної компетентності керівника у створенні безпечних психологічних умов праці у педагогічному колективі / І. М. Матійків // *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Серія психологічна / Львів. держ. ун-т внутр. справ.* – Львів, 2012. – Вип. 2 (1). – С. 434–444. – Бібліогр.: 17 назв.
6. **Мельнікова, О. В.** Педагогічний конфлікт та методи його подолання / О. В. Мельнікова // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, НДІ духов. розвитку людини, каф. «ЮНЕСКО» «Духовно-культурні цінності виховання та освіти».* – Северодонецьк, 2012. – Вип. 1. – С. 119–126. – Бібліогр.: 3 назви.
7. **Біленька, О. Б.** Соціально-педагогічні конфлікти у вищому навчальному закладі – причини виникнення та шляхи розв'язання / О. Б. Біленька, Т. В. Чайківський // *Наук. вісн. НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. / Нац. лісотехн. ун-т України.* – Львів, 2013. – Вип. 23.12. – С. 385–389. – Бібліогр.: 3 назви.
8. **Бартків, О.** Формування конфліктологічної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики / О. Бартків // *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Педагогічні науки.* – 2013. – № 7. – С. 165–170. – Бібліогр.: 10 назв.
9. **Холковська, І. Л.** Компетентнісний підхід доконфліктологічної підготовки педагогів / І. Л. Холковська // *Наук. зап. каф. педагогіки : зб. наук. пр.*

/ Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2013. – Вип. 31. – С. 323–330. – Бібліогр.: 7 назв.

10. **Бережний, А. І.** Емпатія як ефективний інструмент управління конфліктами в системі інноваційного розвитку закладів освіти / А. І. Бережний // Економіка буд-ва і міськ. госп-ва. - 2013. – Т. 9, № 3. – С. 229–234. – Бібліогр.: 14 назв.

11. **Холковська, І. Л.** Структурно-функціональна модель конфліктологічної підготовки майбутніх учителів / І. Л. Холковська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 35. – С. 507–513. – Бібліогр.: 7 назв.

12. **Шевченко, Н. В.** Соціальне партнерство в освіті: конфліктний підхід як методологічна орієнтація / Н. В. Шевченко // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – № 3. – С. 160–168. – Бібліогр.: 8 назв.

13. **Порохня, Л. А.** Педагогічна спадщина А. Макаренка: метод «вибуху» як засіб розв'язання міжособистісних конфліктних ситуацій в учнівському середовищі / Л. А. Порохня // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 29. – С. 73–76. – Бібліогр.: 3 назви.

14. **Холковська, І. Л.** Педагогічні прийоми формування конфліктологічної готовності майбутніх учителів / І. Л. Холковська, Л. В. Тимошенко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 36. – С. 449–455. – Бібліогр.: 3 назви.

15. **Дуткевич, Т. В.** Стиль поведінки у конфлікті керівника загальноосвітнього навчального закладу як чинник конфліктності вчителів / Т. В. Дуткевич // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 23. – С. 170–182. – Бібліогр.: 14 назв.

16. **Козич, І. В.** Асертивна поведінка як новоутворення процесу формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога вищої школи / І. В. Козич // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Педагогічні науки: [зб. наук. пр.] / Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – № 1. – С. 135–143. – Бібліогр.: 4 назви.

17. **Модестова, Т. В.** Конфлікт як шлях вирішення проблем у сфері міжособистісного спілкування / Т. В. Модестова, О. В. Нещерет // Збірник. Серія: Психологічні науки: проблеми і здобутки / Київ. міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політичної психології НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 8. – С. 130–143. – Бібліогр.: 11 назв.

18. **Мухіна, Л. М.** Теоретико-методологічні підходи до розгляду поняття конфліктологічної компетентності як складової професійної компетентності викладача / Л. М. Мухіна // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2015. – Т. 7 : Екологічна психологія, вип. 38. – С. 328–339. – Бібліогр.: 16 назв.

19. **Гречановська, О. В.** Значення стилів поведінки у формуванні конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ / О. В. Гречановська // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – Вип. 124. – С. 144–147. – Бібліогр.: 13 назв.

20. **Киричок, І. І.** Керівник загальноосвітнього навчального закладу як суб'єкт конфліктологічної діяльності / І. І. Киричок, Н. Т. Шульженко // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія : зб. наук. пр. / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – Вип. 208, ч. 2. – С. 102–112. – Бібліогр.: 7 назв.

21. **Коломицева, О. В.** Прогнозування конфліктів інтересів економічних суб'єктів для ефективного формування оптимальної територіальної організації закладів загальної середньої освіти / О. В. Коломицева // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Економіка / МОН України, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2016. – Т. 21, вип. 1. – С. 157–160. – Бібліогр.: 11 назв.

22. **Гураль, У. М.** Практичні методи формування в молодших спеціалістів комерційних коледжів конфліктологічної компетентності у розв'язанні професійних конфліктів / У. М. Гураль // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2016. – Вип. 13, ч. 1. – С. 84–87. – Бібліогр.: 7 назв.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

(рекомендаційний бібліографічний список)

Упорядник:

Горбенко Н. А., науковий співробітник
відділу наукової інформаційно-
бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Непередбачувана та неочікувана агресія проти України з боку Російської Федерації, окупація частини території, військовий конфлікт та бойові дії стали частиною щоденного життя. Окупація і війна зумовили близько півтора мільйона вимушених переселенців з Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, яких називають внутрішньо переміщеними особами.

Така ситуація актуалізувала потребув соціально-психологічній та педагогічній підтримці й супроводі цілих соціальних груп. Одночасно стала очевидною необхідність методологічного і методичного забезпечення цієї роботи, розроблення програм та методичного інструментарію для окремих її напрямів, підготовки методичних і навчальних посібників тощо.

З огляду на актуальність проблеми Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список з питань організації та здійснення соціально-психологічного супроводу й педагогічної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Список складається з трьох розділів:

- I. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні.
- II. Проблеми психологічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб.
- III. Теоретико-методичні аспекти організації та надання педагогічної, психологічної й соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні.

Посібник буде корисним науковцям, психологам, педагогам, соціальним педагогам, вихователям, методистам дошкільних навчальних закладів, здобувачам вищої освіти, фахівцям громадських організацій, батькам, широкому колу громадськості.

I. ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII : [ред. від 20 квіт. 2017 р.] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

2. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції» [Електронний ресурс] : постанова Верхов. Ради України від 31 берез. 2016 р. № 1074-VIII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-19> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

3. Про забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами, з числа переселенців із місць проведення антитерористичної операції [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 04 верес. 2014 р. № 1/9-445 // Міністерство освіти і науки України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – [Київ, 2014]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2775-> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

4. Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 11 берез. 2014 р. № 1/9-135 // Міністерство освіти і науки України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – [Київ, 2014]. – Режим доступу: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-135.doc (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

5. Щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах осіб, що проживають на тимчасово окупованій території в Автономній Республіці Крим, місті Севастополі та у місцях проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 14 жовт. 2014 р. № 1/9-535 // Міністерство освіти і науки України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – [Київ, 2014]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2957-> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

* * *

6. Аналіз проблем реалізації прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [Електронний ресурс] // ВОСТОК SOS. – Текст. дані. – [Б. м., б. р.]. – Режим доступу: <http://vostok-sos.org/problem/> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

У статті проаналізовано законодавство України щодо фактичної реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Окреслено коло проблем, пов'язаних з цим.

7. Афанасьєв, К. К. Дотримання прав і свобод вимушених переселенців на території України: окремі проблемні питання / К. К. Афанасьєв // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2011. – Вип. 3. – С. 150–159. –

Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2011_3_20 (дата звернення: 26.06.17).

У статті досліджено поняття та зміст правового статусу вимушених переселенців, питання надання адміністративних послуг цій категорії мігрантів як засіб дотримання їхніх прав і свобод, вносяться пропозиції щодо вдосконалення чинного міграційного законодавства.

8. **Войналович, І. А.** Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан та реалізація їх прав в Україні / Войналович І. А., Кримова М. О., Щетініна Л. В. // Соціально-трудові відносини: теорія та практика = Соціально-трудовыя отношения: теория и практика = SocialandLabourRelations: theoryandpractice : зб. наук. пр. / МОН України, Київ. нац. екон. ун-тім. В. Гетьмана, Ін-т соц.-труд. відносин. – Київ, 2014. – № 2. – С. 250–257. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_2_37 (дата звернення: 26.06.17).

У статті розглянуто стан проблеми збільшення чисельності внутрішніх переселенців зі східних регіонів України та АР Крим у різних аспектах – соціальному, правовому, демографічному та економічному. Для цього проведено порівняльний аналіз нормативно-правового забезпечення України, Грузії, Молдови, Азербайджану щодо врегулювання питань правового статусу, соціальної та інших видів допомоги вимушеним переселенцям, документального забезпечення їх прав тощо, на основі якого визначено резерви нормативно-правового захисту цієї категорії осіб.

9. **Грабова, Я. О.** Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні / Я. О. Грабова // Митна справа. – 2015. – № 2, ч. 2, кн. 2. – С. 47–51. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2%282.2%29_10 (дата звернення: 26.06.17).

Статтю присвячено питанню конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, яке перетворилося на одну із найбільш гострих політичних та гуманітарних проблем сьогодення. Проаналізовано відповідність українського законодавства, яким урегульовано правовий статус внутрішньо переміщених осіб, міжнародним стандартам. Акцентовано увагу на позитивному досвіді зарубіжних країн, які зіткнулися з проблемою внутрішньо переміщених осіб, що є корисним для формування вітчизняних правових механізмів реалізації та захисту прав цієї категорії осіб.

10. **Дяченко, В.** Визначення правового статусу внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / Валерій Дяченко // Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. прокуратури України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – № 1. – С. 89–98. – Бібліогр.: 5 назв. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2017/dyachenko.pdf> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

Досліджено сучасну військово-політичну ситуацію в Україні, зокрема військовий конфлікт на сході країни, питання внутрішньої та зовнішньої міграції. Катастрофічне збільшення внутрішньо переселених осіб зумовлює низку проблем, що потребують невідкладного розв'язання. Зроблено висновки про

важливість захисту прав таких громадян, та враховано досвід деяких європейських країн у цьому питанні.

11. **Дяченко, А. В.** Нормативно-правові засади державної політики реінтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні [Електронний ресурс] / Дяченко Андрій Васильович // Публічне адміністрування: теорія та практика : електрон. зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетров. регіон. ін-т держ. упр. – Текст. дані. – Дніпропетровськ, 2016. – Вип. 2. – Бібліогр.: 8 назв. – Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/12.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/12.pdf) (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

У статті розглянуто основні нормативно-правові акти, прийняті з метою забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. Проаналізовано й міжнародні норми, що регулюють права людини, яка має статус внутрішньо переміщеної особи, зокрема «Керівні принципи з питання переміщення осіб в середині країни». З метою удосконалення чинної нормативно-правової бази запропоновано розробити комплексну програму перепідготовки та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, програму інтеграції та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб.

12. **Крахмальова, К. О.** Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 // Крахмальова Катерина Олексіївна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : [б. в.], 2017. – 210 с. – Текст доступний в Інтернеті: http://idpnan.org.ua/files/krahmalova-k.o.-administrativno-pravove-zabezpechennya-statusu-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini-_d_.pdf (дата звернення: 26.06.17).

У дослідженні проаналізовано теоретичні засади адміністративно-правового забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні та обґрунтування наукових висновків і пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

13. **Кузнєцова, З. В.** Забезпечення реалізації основних прав вимушених переселенців / Кузнєцова З. В. // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : наук. пр. Екон.-прав. ф-ту / МОН України, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2014. – Т. 1, вип. 1/1. – С. 141–146. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_1_19 (дата звернення: 26.06.17).

Стаття присвячена розгляду інституту переміщених осіб, які вимушені мігрувати в зв'язку з подіями на сході України та в Криму. Досліджуються питання забезпечення реалізації основних прав внутрішньо переміщених осіб з метою створення цілісного механізму надання допомоги та захисту державою прав і законних інтересів вимушених переселенців.

14. **Кульчицький, Т. Р.** Особливості правового змісту поняття «внутрішньо переміщені особи» [Електронний ресурс] / Кульчицький Тарас Русланович // «Актуальна юриспруденція» : юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – [Київ], 2017. – Режим доступу: <http://legalactivity.com.ua/>

index.php?option=com_content&view=article&id=1458%3A220217-09&catid=174%3A3-0217&Itemid=217&lang=ru (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

У статті здійснено аналіз соціально-правових підходів до категорії «внутрішньо переміщені особи» в Україні.

15. **Лазаренко, А.** Риск вовлечения в военные силы и/или группировки учащихся профессионально-технических учебных заведений Донецкой области, расположенных в непосредственной близости от зоны проведения военных действий [Электронный ресурс]: ситуац. анализ и рекомендации / [Алексей Лазаренко]; Danish Refugee Council (Датский Совет по Беженцам), USAID. – [Б. г. : б. и.], 2016. – 42 с. – Текст дан. – Режим доступа: https://jfp.org.ua/system/reports/files/90/uk/DRC_Youth_Assessment_publication_%281%29.pdf (дата обращения: 30.08.17). – Загл. с екрана.

У матеріалі представлено результати дослідження проблеми дотримання прав дітей у регіоні конфлікту, проведеного протягом листопада 2015 – січня 2016 р. командою програми соціально-правового захисту Датської ради щодо біженців в Україні.

16. **Лушпієнко, Ю.** Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні / Юлія Лушпієнко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 188–193. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf> (дата звернення: 26.06.17).

Статтю присвячено дослідженню особливостей теоретико-правових засад конституційно-правового статусу біженців і внутрішньо переміщених осіб та формулюванню висновків і пропозицій вдосконалення конституційного законодавства в цій сфері.

17. **Микитенко, Є. В.** Загальні проблеми реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / Микитенко Є. В. // Юрид. наук. електрон. журн. / Запоріж. нац. ун-т. – Текст дані. – Запоріжжя, 2015. – № 4. – С. 173–176. – Бібліогр.: 6 назв. – Режим доступа: http://lsej.org.ua/4_2015/47.pdf (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

У статті розглянуто законодавчу базу та теоретичні підходи щодо визначення поняття «внутрішньо переміщені особи», правовий статус внутрішньо переміщених осіб, порядок реалізації громадянами невід’ємного права на встановлення відповідного правового статусу із законодавчих підстав та реалізацію цього права відповідними державними органами. Окреслено основні проблемні питання, що виникають у зв’язку із встановленням та реалізацією прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, визначено окремі шляхи та напрями розв’язання існуючих проблем щодо осіб цієї категорії з відповідним обґрунтуванням.

18. **Михайловский, В. І.** Внутрішньо переміщені особи – особливості національного та міжнародно-правового забезпечення / Михайловский В. І. // Наук. вісн. публічного та приват. права : зб. наук. пр. / НДІ публічного права. – Київ, 2016. – Вип. 4. – С. 151–155. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/4/37.pdf> (дата звернення: 26.06.17).

Статтю присвячено дослідженню національного та зарубіжного законодавства, у якому передбачено визначення поняття «внутрішньо переміщена особа», проаналізовано міжнародно-правовий генезис визначення цього поняття.

19. Михайлоський, В. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / Михайловський В. // Jurnalul juridic national: teorie și practică= Национальный юридический журнал: теория и практика = Nationallawjournal: theoryandpractice : науч.-практ. прав. изд. Респ. Молдова. – [Кишинев], 2017. – № 4. – С. 85–87. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/20.pdf> (дата звернення: 26.06.17).

У статті досліджено питання загальних засад адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. Проаналізовано наукові погляди щодо визначення цього поняття в доктрині адміністративного права. З метою повного й глибокого розуміння поняття адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб з'ясовано його співвідношення з правами та обов'язками, якими наділяються біженці як суб'єкти права, що найбільш наближені за правовим статусом до внутрішньо переміщених осіб. За результатами порівняльно-правового дослідження визначено основні ознаки та особливості адміністративно-правового статусу цієї категорії осіб. Окрему увагу приділено забезпеченню виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

20. Осауленко, А. В. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: реалії, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] // А. В. Осауленко, А. Є. Краковська // Вісн. студент. наук. т-ва ДонНУ ім. Василя Стуса / [Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса]. – Текст. дані. – Вінниця, 2016. – Т. 1, № 8. – С. 53–57. – Режим доступу: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/2207> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

Проаналізовано поняття «внутрішньо переміщені особи». Виокремлено дієві положення із законодавства зарубіжних країн щодо правового забезпечення статусу осіб, які вимушені покинути своє місце постійного проживання. Виявлено низку проблем у сфері забезпечення прав і свобод вимушених переселенців в Україні, запропоновано шляхи щодо їх подолання.

21. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны [Электронный ресурс]: приняты в 1998 г. / сост. Представителем Генерального секретаря по вопросу о внутренне перемещенных лицах // Организация Объединенных Наций : [офиц. сайт]. – Текст. дан. – [Б. г., б. г.]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml (дата обращения: 26.06.17). – Загл. сэкрана.

У документі висвітлено особливі потреби внутрішньо переміщених осіб у всьому світі. Визначено права і гарантії, що стосуються захисту осіб від насильницьких переміщень, та надання їм захисту й допомоги під час переміщень, повернення або переселення й реінтеграції.

22. **Фесенко, О. А.** Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Фесенко Ольга Анатоліївна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2016. – 256 арк. – Текст доступний в Інтернеті: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss_Fesenko.PDF (дата звернення: 26.06.17).

У дослідженні на основі аналізу міжнародних актів та національного законодавства щодо вимушених переселенців і практики його реалізації вивчено адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правової бази в цій сфері з урахуванням інтересів держави та зазначеної категорії осіб.

23. **Широкова Є. О.** Вимушені переселенці в сучасній Україні: політичні та соціальні аспекти проблеми / Є. О. Широкова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2016. – Вип. 69/70. – С. 190–197. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2016_69-70_25 (дата звернення: 26.06.17).

У статті розглянуто політичні та соціальні аспекти вимушеної міграції населення з тимчасово окупованої території Кримського півострова й районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України. Визначено основні проблеми, з якими стикаються вимушені переселенці, і фактори, що впливають на їх соціальну адаптацію та реінтеграцію. Порушено питання правового регулювання міграційних процесів.

ІІ. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

24. **Бевз, Г. М.** Тривожність як чинник зниження особистісної ресурсності дитини середнього шкільного віку в умовах вимушеного переселення із зони бойових дій / Галина Миколаївна Бевз, Єліна Володимирівна Ворожбієва // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2016. – № 1. – С. 35–38. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2016_1_9 (дата звернення: 26.06.17).

У статті розкрито особливості прояву тривожності у дітей середнього шкільного віку в умовах їх вимушеного переселення із зони бойових дій. Автори доводять, що психологічним ресурсом дитини є збереження її сімейного оточення, а ризиком – неготовність близьких до рефлексії травматичних подій. Зазначено, що тривожність як реакція на комплекс впливів знижує пізнавальний потенціал дитини, підсилює її нецільову активність та ініціює емоційну оцінку соціального середовища як стрес-фактора.

25. **Герасименко, Є. В.** Діагностика і психотерапія психогенних порушень у дітей з родин вимушених переселенців / Є. В. Герасименко // Мед. психологія. – 2016. – Т. 11, № 2. – С. 79–82. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2016_11_2_19 (дата звернення: 26.06.17).

Вивчено клініко-психологічні особливості дітей із родин переселенців, які пережили психотравмуючі події в періоді стресових та невротичних реакцій.

Діти разом із батьками відвідували групові та індивідуальні сесії казкотерапії на базі Харківської обласної бібліотеки для юнацтва. Результати психотерапії довели високу ефективність ранньої активної інтервенції за допомогою казкотерапії та приймання ГАМК-ергічного препарату ноофен.

26. Махашвили, Н. Психическое здоровье и психосоциальное благосостояние травмированных обществ [Электронный ресурс] / Нино Махашвили, Джана Джавахишвили; Программа развития Организации Объединенных наций, Проект «Поддержка реформы социального сектора в Украине»; Тренинг «Оказание первой психологической помощи семьям с детьми, детям, которые находятся/находились в зоне вооруженного конфликта» // Share and Discover Knowledge on LinkedIn SlideShare. – Текст.дан. – [Б. г., 2014]. – Режим доступа: <https://www.slideshare.net/undpukraine/ss-39468481> (дата обращения: 26.06.17). – Загл. с экрана.

Презентація спікерів семінару «Психологічна робота з переселенцями – досвід Грузії» (17 вересня 2014 року) – клінічного психолога Джани Джавахішвілі та психіатра, доктора медицини Ніно Махашвілі.

27. Самойлова, О. В. Вивчення депресивних проявів у дітей вимушених переселенців із посттравматичними стресовими розладами / О. В. Самойлова // Мед. психологія. – 2016. – Т. 11, № 3. – С. 87–91. – Бібліогр.: 20 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2016_11_3_20 (дата звернення: 26.06.17).

Досліджено прояви депресії та її рівні у дітей із сімей вимушених переселенців. Розкрито зв'язок психотравмуючих чинників із виникненням депресивних станів у таких дітей. Наголошено на необхідності корекції відхилень в емоційно-вольовій сфері й особистісних характеристик дітей переселенців та розробки й проведення спеціальних програм психореактивних тренінгів (занять) з ними.

28. Самойлова, О. В. Особистісна самооцінка дітей із сімей вимушених переселенців із проявами посттравматичного стресового розладу / О. В. Самойлова // Мед. психологія. – 2016. – Т. 11, № 2. – С. 26–31. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2016_11_2_9 (дата звернення: 26.06.17).

Вивчено клінічні прояви реактивної та особистісної тривожності, особистісні профілі їх рівнів у дітей із сімей вимушених переселенців. Виявлено високий рівень тривожності у таких дітей, що свідчить про необхідність більш пильної психологічної уваги до них, проведення програми спеціальних психокоригуючих тренінгів і занять, спрямованих на вироблення у дітей стійких психологічних захисних механізмів на вплив різних життєвих чинників.

29. Самойлова, О. В. Прояви агресивної поведінки та критерії психологічного захисту дітей із родин вимушених переселенців при посттравматичному стресовому розладі / О. В. Самойлова // Укр. вісн. психоневрології. – 2016. – Т. 24, вип. 4. – С. 83–89. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2016_24_4_20 (дата звернення: 26.06.17).

У статті за допомогою методики Басса – Даркі простежено наявність проявів агресії серед дітей – вимушених переселенців, встановлено показники та форми агресивної поведінки таких дітей й рівні індексів агресивності. Досліджено вплив складових чинників на формування їх агресивної поведінки. На тлі цього за методикою дослідження індексу життєвого стилю проведено діагностику прихованих емоційних порушень, визначено критерії психологічного захисту та стратегії подолання стресових ситуацій обстежених.

30. Самойлова, О. В. Характеристика клінічних проявів посттравматичних стресових розладів у дітей-переселенців / О. В. Самойлова // Психіатрія, неврологія та медична психологія = Психиатрия, неврология и медицинская психология = Psychiatry, Neurology and Medical Psychology. – 2016. – Т. 3, № 1. – С. 26–32. – Бібліогр.: 16 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psyneur_2016_3_1_7 (дата звернення: 26.06.17).

У дослідженні за допомогою шкали індексів посттравматичних стресових розладів встановлено основні клінічні прояви стресу у дітей із сімей вимушених переселенців. Виявлено важливі діагностичні закономірності клінічних проявів стресу залежно від переважаючого симптомокомплексу захворювання, а також визначено ступені тяжкості стресових розладів у обстежених дітей різних когортних груп. У досліджуваних групах дітей проаналізовано вираженість кожного з вивчених індексів клінічних синдромів за шкалою посттравматичного стресового розладу, що характеризували цілісну психопатологічну симптоматику у дітей із сімей вимушених переселенців.

31. Ушакова, І. М. Сенсожиттєві орієнтації вимушених переселенців як компонент переживання ними травматичної події / Ушакова І. М., Скидан Г. В. // Молодий вчений. – 2015. – № 10, ч. 2. – С. 194–198. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_10\(2\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_10(2)_50) (дата звернення: 26.06.17).

Стаття присвячена вивченню особливостей сенсожиттєвих орієнтацій вимушених переселенців як компонента переживання ними травматичної ситуації. Наведено визначення травмуючої ситуації і психічної травми та розглянуто питання про структуру й динаміку її переживання суб'єктом. Показано, що сенс життя та сенсожиттєві орієнтації є одним з важливих компонентів переживання психічної травми. Виявлено особливості сенсожиттєвих орієнтацій вимушених переселенців.

ІІІ. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ Й СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

32. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей : метод. рек. для педагогів дошк. навч. закл. / [авт.: Бойцова Н. А., Гелюх О. М., Григораш Т. М та ін.]; МОН України, НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи [та ін.]. – Київ : [Агентство «Україна»], 2016. – 100 с. – Текст видання доступний в Інтернеті:

звернення: 26.06.17).

У виданні розглянуто актуальні виклики для розвитку дітей дошкільних навчальних закладів, що пов'язані з адаптацією до нових умов, переживанням стресових ситуацій та травматичним досвідом. Висвітлено рекомендації для педагогів з формування готовності до роботи в екстремальних умовах, організації сприятливого психологічного мікроклімату підтримки. Подано основні питання просвіти для батьків (зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб) щодо допомоги дитині в подоланні психотравматичних подій, стану надмірного психічного напруження й втрати, прийоми ефективного впливу на поведінку дитини та її адаптацію до нового місця проживання. Подано програми занять і тренінгів, вправи з окресленої тематики.

33. Адаптація учнів-переселенців до нового навчального закладу [Електронний ресурс] // Українська ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 [міста Українки Обухівського району Київської області]. – [Українка, 2015]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://school2-ukr.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2015-02-11-09-46-15&catid=3:pokaklasnij-chas&Itemid=4 (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

Подано перелік нормативно-правових актів щодо забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців. Запропоновано рекомендації вчителям і батькам із профілактики посттравматичних стресових розладів у дітей.

34. Бартків, О. Соціально-педагогічна робота з внутрішньо переміщеними особами: сутність та зміст / Оксана Бартків // Молодь і ринок. – 2017. – № 6. – С. 71–75. – Бібліогр.: 10 назв.

У статті проаналізовано сутність та зміст соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами та їхніми сім'ями. Соціально-педагогічну роботу з внутрішньо переміщеними особами визначено як різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на забезпечення адекватної соціальної підтримки та здійснення соціального захисту внутрішньо переміщених сімей, зміцнення та активізацію їхнього адаптаційного потенціалу, створення сприятливих умов для життєдіяльності та позитивної соціалізації. Визначено мету, завдання, зміст та основні етапи соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами та їхніми сім'ями.

35. Гриньова, М. В. Формування саморегуляції навчальної діяльності студентів-переселенців / М. В. Гриньова // Імідж сучас. педагога. – 2016. – № 9. – С. 7–10. – Бібліогр.: 7 назв.

Проаналізовано та визначено основи адаптації студентів – внутрішньо переміщених осіб до нової життєвої ситуації засобами формування саморегуляції навчальної діяльності.

36. Діяльність психологічної служби системи освіти у наданні допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України / НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи. – [Київ : б. в., 2016]. – 29 с.

Висвітлено діяльність психологічної служби системи освіти. Розглянуто основні види роботи з надання допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України. Подано статистичні відомості про звернення до практичних психологів та соціальних педагогів різних категорій громадян. Оприлюднено результати моніторингу «Діяльність працівників психологічної служби з надання допомоги постраждалим внаслідок окупації Криму та бойових дій на Сході України».

37. **Дляжителів Донбасу і Криму** [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – [Київ, 2017]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/dlya-zhiteliv-donbasu-i-krimu/> (дата звернення: 21.07.17). – Назва з екрана.

Подано інформацію про забезпечення та реалізацію законних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні щодо здобуття освіти та отримання документів про освіту.

38. **Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту** : довід. вихователя дошк. навч. закл. / [кол. авт.: Н. В. Пророк, С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенкота ін. ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Слов'янськ : Канцлер, 2015]. – 83 с. – Бібліогр.: с. 76–79. – Текст довідника доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/10801/2/Довідн._дошк._виданий_влітку.pdf (дата звернення: 26.06.17).

Довідник вихователя дошкільного навчального закладу підготовлено на основі практичного досвіду працівників дошкільних навчальних закладів Києва та Слов'янська. Узагальнено наукові напрацювання, присвячені різним аспектам роботи з дітьми, які отримали психічну травму внаслідок екстремальних подій в Україні. Розглянуто як теоретичні, так і суто практичні проблеми надання допомоги постраждалим дітям, проаналізовано складні ситуації, подано рекомендації вихователям дошкільних навчальних закладів.

39. **Жданович, Ю. М.** Педагогічна анімація як засіб соціально-педагогічної підтримки дітей вимушених переселенців / Жданович Ю. М. // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 1. – С. 119–123. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp2016_1_23 (дата звернення: 26.06.17).

У статті визначено сутність педагогічної анімації, роль педагога-аніматора, функції, принципи, мету педагогічної анімації у роботі з дітьми вимушених переселенців. Розглянуто основні анімаційні форми, що сприяють налагодженню соціальної взаємодії, спілкуванню, регулюванню психічних станів. Висвітлено можливості педагогічної анімації у забезпеченні соціально-педагогічної підтримки адаптації дітей вимушених переселенців до нових умов поселення, їх інтеграції у групи ровесників та нове соціальне середовище.

40. **Жданович, Ю. М.** Соціально-педагогічна підтримка дітей вимушених переселенців як наукова проблема / Ю. М. Жданович // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2015. – Вип. 19, кн. 1. – С. 204–213. – Бібліогр.:

7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19(1)_21) (дата звернення: 26.06.17).

У статті обґрунтовано актуальність проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей вимушених переселенців в умовах сучасної соціально-політичної ситуації в державі. Розглянуто різні підходи до визначення поняття соціально-педагогічної підтримки. Проаналізовано педагогічну, психологічну та соціологічну літературу з означеної проблеми. Розкрито сутність понять «діти із сімей вимушених переселенців», «соціально-педагогічна підтримка дітей із сімей вимушених переселенців».

41. Жданович, Ю. М. Теоретичні засади організації змістовного дозвілля для дітей переселенців / Ю. М. Жданович // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / МОН України, Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2016. – Вип. 3. – С. 114–122. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2016_3_15 (дата звернення: 26.06.17).

Висвітлено теоретичні засади змістовного дозвілля, обґрунтовано та розкрито сутність понять «змістовне дозвілля», «організація змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців». Розкрито можливості змістовного дозвілля для адаптації дітей вимушених переселенців до умов нового поселення, їх культурної інтеграції. Розглянуто типи дозвілля, форми, функції та принципи організованого змістовного дозвілля, визначено структурні компоненти організації змістовного дозвілля дітей вимушених переселенців.

42. Каліман, О. Пошук резервів, або Психологічний супровід дітей-переселенців із зони проведення АТО та членів їхніх сімей / Олена Каліман // Психолог дошкілля. – 2015. – Листоп. (№ 11). – С. 4–20. – Бібліогр.: 10 назв.

У статті подано матеріали програми психодіагностичного обстеження дітей-переселенців із зони проведення АТО та корекційно-розвивальної програми «Пошук резервів у собі, або Екофасилітація для дітей».

43. Кириленко, М. Особливості роботи з вимушеними переселенцями / Марія Кириленко // Фармацевт Практик. – 2014. – № 10. – С. 56–57. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/farmpr_2014_10_27 (дата звернення: 26.06.17).

У статті запропоновано поради провізорам щодо правильного поводження з вимушеними переселенцями з районів проведення антитерористичної операції.

44. Леонова, І. М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні / Леонова І. М // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ф-т соціології, Ф-т психології. – Київ, 2015. – № 4. – С. 94–100. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_4_18 (дата звернення: 26.06.17).

Статтю присвячено проблемі масової міграції вимушених переселенців з Криму і Сходу України. Розглянуто негативні та позитивні чинники, що впливають на соціально-психологічну адаптацію вимушених мігрантів.

45. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги переміщеним особам [Електронний ресурс] / заг. ред. Іванова О. Л. –

Текст дані. – Київ, 2014. – 44 с. – Режим доступу: <http://cn.dsns.gov.ua/files/2016/9/6/bookfirstpsychologhelpall-141021031607-conversion-gate01.pdf> (дата звернення: 26.06.17). – Назва з екрана.

У посібнику подано рекомендації фахівців щодо надання першої допомоги переміщеному населенню.

46. Ми пережили: техніки відновлення для сімей, військових, цивільних та дітей : практ. посіб. / [авт.-уклад.: Г. Циганенко, О. Масик, О. Григор'єва та ін.] ; Психол. кризова служба ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій», Посольство Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні. – Київ : ЛОГОС, 2016. – 200 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://www.smcssdm.ck.ua/files/tekhniki_vidnovlennja.pdf (дата звернення: 26.06.17).

Практичний посібник містить матеріали, у яких розглянуто явище стресу та методики його саморегуляції. Матеріали підготовлено спеціалістами Психологічної кризової служби для сімей військових, демобілізованих, дітей дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку. У посібнику проаналізовано основні прояви стресу у дітей і дорослих. У доступній формі подано практики, техніки й методики психологічного відновлення. Запропоновано покрокову схему для обговорення емоцій та регулювання негативних почуттів, що впливають на міжособистісні стосунки.

47. Напрєєнко, О. К. Комплексна психологічна, психіатрична та наркологічна допомога постраждалим у збройних конфліктах, при мирних протестах і вимушеним переселенцям / О. К. Напрєєнко, Н. Ю. Напрєєнко // Укр. терапевт. журн. – 2015. – № 3. – С. 80–85. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UTJ_2015_3_14 (дата звернення: 26.06.17).

У статті висвітлено підходи до оптимізації психолого-психіатричної допомоги постраждалим унаслідок збройних конфліктів, мирних протистоянь та вимушеним переселенцям із психічними, психосоматичними, коморбідними соматичними й психічними та наркологічними розладами.

48. Омельченко, Я. М. Особливості психологічної допомоги дітям з вимушено переселених родин засобом наспівування колискових пісень / Я. М. Омельченко // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – Вип. 4. – С. 58–69. – Бібліогр.: 15 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2016_4_9 (дата звернення: 26.09.17).

У статті розкрито специфіку переживання гострих кризових подій дітьми, що зазнали травмування унаслідок переселення з зони бойових дій: втрата життєвих орієнтирів, розхитування чи руйнування образу базового спокою, безпечності та рівноваги, втрата опори на близьких дорослих тощо. Окреслено основні завдання психологічної допомоги травмованим дітям та визначено ефективний метод їх розв'язання. Обґрунтовано застосування наспівування колискових у процесі психологічної допомоги дітям, що зазнали травматизації унаслідок вимушеного переселення. Виокремлено основні складові,

що створюють потужний психотерапевтичний ефект у процесі застосування колискових з метою реабілітації травмованих дітей та їхнього близького оточення: психоемоційний стан психолога, тілесний контакт з дитиною, вібрація голосу, позитивні формули, константність та ритм, образність, контакт з ресурсами.

49. **Первая психологическая помощь:** руководство для работников на местах / [Всемир. орг. здравоохранения. – Женева : ВОЗ, 2014]. – 65 с. – Текст доступен В Интернете:
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44615/45/9789244548202_rus.pdf (дата
обращення: 29.08.17). – Загл. с экрана.

У посібнику розглянуто питання щодо надання першої психологічної допомоги, яка полягає у наданні загальнолюдської підтримки та практичної допомоги людям, постраждалим унаслідок важких кризових подій. Визначено принципи і методи надання допомоги на основі поваги людської гідності та врахування культурних особливостей і реальних можливостей постраждалих людей. Перша психологічна допомога включає, крім власне психологічної, також і соціальну підтримку.

50. **Потапчук, Н.** Психологічна допомога населенню щодо корегування тривожних і панічних станів в умовах надзвичайної ситуації / Наталія Потапчук // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. Серія: Психологічні науки / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – 2016. – № 1. – С. 180–194. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_1_17 (дата звернення: 26.06.17).

У статті розглянуто специфіку надання психологічної допомоги населенню в умовах надзвичайної ситуації, визначено етапи надання такого виду допомоги, проаналізовано основні форми і методи діяльності психологів з людьми, які опинилися в зоні лиха. Досліджено функціональні стани, що виникають у людей під час надзвичайної ситуації, а також етапи діяльності фахівців у корегуванні тривожних і панічних станів людей. З'ясовано, що психологічна допомога в умовах надзвичайної ситуації має бути комплексом медико-психологічних заходів щодо зниження гострих психотичних розладів, нормалізації психічного стану потерпілих та працівників «першого контакту» (лікарів, рятувальників).

51. **Правила безпеки та можливості отримання допомоги** в період конфлікту в Україні : метод. рек. / МОН України, НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практи. психології і соц. роботи. – Київ : [Агентство «Україна»]. – 2014. – 47 с. – Текст рекомендацій доступний в Інтернеті: http://la-strada.org.ua/ucp_mod_library_view_298.html (дата звернення: 26.06.17).

Подано методичні рекомендації з формування навичок безпечної поведінки у дітей в умовах суспільної кризи та збройного конфлікту в країні. Окрему увагу приділено можливостям отримання необхідної гуманітарної, психологічної, соціальної та правової допомоги дітям та їхнім сім'ям, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб.

52. Програма освітньої діяльності та спецкурс курсів підвищення фахової кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів з проблеми «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей» / за заг. наук. ред. Панка Віталія Григоровича ; уклад.: Богданов Сергій Олександрович, Гірник Андрій Миколайович, Залеська Оксана Володимирівна [та ін.] ; МОН України, НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи [та ін.]. – Київ : [б. в.], 2015. – 27 с. – Текст програми доступний в Інтернеті: http://psyua.com.ua/images/products/prod_img/429.pdf (дата звернення: 26.06.17).

Навчальна програма освітньої діяльності та спецкурс розроблено з метою забезпечення розвитку професійної компетентності працівників психологічної служби та підготовки їх до здійснення психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу дітей та їхніх родин, що постраждали внаслідок кризи, зменшення соціально-психологічних наслідків психічної травми, забезпечення сталого доступу до отримання психологічної допомоги.

53. Психологічна допомога вимушеним переселенцям : [метод. рек.] / Держ. служба України з надзвич. ситуацій, Нац. ун-т цивіл. захисту України. – Харків, 2014. – 26 с. – Текст рекомендацій доступний в Інтернеті: rda.hm.ua/files/4136_9730.doc (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

Вивчення психологами суспільного феномену вимушених переселенців обумовлено потребою подальшого розвитку теорії соціальної адаптації стосовно внутрішніх мігрантів, розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх приймання, облаштування, психологічної реабілітації з урахуванням накопиченого українського досвіду та міжнародної практики.

54. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ : [Логос], 2015. – 207 с.

Методичний посібник побудовано на основі осмислення й узагальнення отриманого власногосвіду психологічної допомоги постраждалим внаслідок екстремальних подій в Україні. Висвітлено окремі важливі теоретичні аспекти переживання кризових травматичних ситуацій та практику надання психологічної допомоги різним категоріям постраждалих. Розглянуто роботу служби «Телефон довір». Обговорено проблему психологічної підтримки волонтерів та викладено міркування щодо використання мас-медіа як простору психологічної допомоги населенню. У додатках подано методичний інструментарій, що ефективно застосовується у роботі з постраждалими.

55. Психологічна кризова служба [Електронний ресурс] : сайт ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій». – Текст. дані. – [Київ, ?-?]. – Режим доступу: <http://psyservice.org/про-нас/> (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

Представлено сайт громадської організації «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» або Психологічна кризова служба.

56. Психологічний супровід дітей в період військового конфлікту [Електронний ресурс] : соц.-психол. практикум / Департамент освіти Вінниц.

міськради, Міськ. метод. кабінет, Заклад «Гуманітарна гімназія № 1 ім. М. І. Пирогова Вінницької міської ради»; авт.-уклад. Черниш Ольга Анатоліївна. – Вінниця, 2016. – 59 с. – Режим доступу: <https://dorobok.edu.vn.ua/file/get/1410> (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

У соціально-психологічному посібнику висвітлено досвід закладу «Гуманітарна гімназія № 1 ім. М. І. Пирогова Вінницької міської ради» щодо організації допомоги дітям у період військового конфлікту.

57. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навч.-метод. посіб. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та упр. ; наук. ред. і керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. – Київ : [б. в.], 2012. – 273 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12349/1/Volnova_psyhosoc.dopomoga%20u%20krizy.PDF (дата звернення: 26.06.17).

У навчальному посібнику викладено теоретичні практичні основи психосоціальної роботи з кризовою особистістю. Зроблені висновки щодо сутності критичних і кризових ситуацій, їх типології, характерних особливостей кризових станів та специфіки їх переживання особистістю дають можливість студентам і практикуючим соціальним педагогам/працівникам підвищити рівень своєї обізнаності з означеною сукупністю питань. Розглянута методологія кризової психосоціальної допомоги (зміст, стратегії, напрями, форми і методи) сприятиме формуванню готовності розв'язувати типові задачі у сфері здійснення професійної допомагаючої діяльності.

58. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України [Електронний ресурс] : посіб. для практиків соц. сфери / [Грудій М. А., Мельник Л. А., Остапчук Г. В. [та ін.] ; МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», Представництво міжнар. орг. «Право на здоров'я» (HealthRightInternational). – Київ : Калита, 2015. – 70 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: <http://youth-worker.org.ua/downloads/psikhosocialna-dopomoga-vnutrishno-peremishhenim-dityam-yikhnim-batkam-ta-simyam-z-ditmi-zi-skhodu-ukrayini/> (дата звернення: 26.06.17).

Видання містить інформацію та поради щодо надання психосоціальної допомоги дітям та їхнім батькам з Луганської та Донецької областей. У підготовці посібника автори використали досвід України, який формується у відповідь на проблеми внутрішньо переміщених осіб, а також досвід Грузії і Боснії.

59. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : навч.-метод. посіб. / [авт.: Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Дацко О. В. та ін. ; Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи НАПН України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Громад. орг. «Ла Страда – Україна». – Київ : Стеценко В. В., 2016. – 191 с. + 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – Бібліогр. у кінці ст. – Текст посібника доступний в Інтернеті:

http://elibrary.kubg.edu.ua/16403/7/N_Lebid_Rozbudova%20mury_NDLKL_.pdf (дата звернення: 26.06.17).

У виданні йдеться про актуальні виклики профілактики зростання насильства та конфліктів у суспільстві й шкільному середовищі в умовах анексії частини території України та збройного конфлікту на Сході України. Посібник містить теоретичну й практичну інформацію та методичні поради з профілактики й розв'язання конфліктів мирним шляхом, запровадження медіації та відновних практик у навчальному закладі.

60. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах : метод. рек. / [авт.-упоряд.: В. Г. Панок, З. О. Гаркавенко, О. Г. Карагодіна] ; НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи, ВГО «Всеукраїнська асоціація практикуючих психологів». – [2-е вид., стер.]. – Київ : [УНМЦ практ. психології і соц. роботи], 2017. – 76 с. – Текст рекомендацій доступний в Інтернеті: http://lib.iitta.gov.ua/706236/1/Соц_пед_діагност_2.pdf (дата звернення: 26.06.17).

Методичні рекомендації розроблено на виконання НДР «Науково-методичні засади надання соціально-педагогічної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів». Висвітлено нормативно-правові засади діяльності соціальних педагогів щодо соціально-педагогічної діагностики дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах, та подано рекомендовані до застосування методики соціально-педагогічної діагностики.

61. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / [авт.: Андреевкова В. Л., Бочкор Н. П., Виходцева О. А. та ін. ; Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи НАПН України, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків. нац. ун-т внутр. справ [та ін.]. – Київ : [Агентство «Україна»], 2015. – 175 с. + 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – Бібліогр. у кінці розд.

Видання містить аналіз стану сімей з дітьми в Україні в умовах військового конфлікту. Висвітлено міжнародний та вітчизняний досвід соціально-педагогічної та психологічної роботи в такій ситуації. Подано теоретичні й методичні матеріали з надання психологічної допомоги постраждалим унаслідок масових зіткнень і бойових дій, вимушеним переселенцям, зокрема дітям. Проаналізовано зміст, концепції і стратегії соціально-педагогічної роботи в період конфлікту, а також запропоновано методичні рекомендації та розробки для педагогічних працівників, психологів, інших фахівців, які працюють із сім'ями, що постраждали внаслідок конфлікту.

62. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період [Електронний ресурс] // Відділ освіти виконкому Ржищівської МР. Методичний кабінет. – Текст. дані. – [Ржищів, 2017]. – Режим доступу: http://www.rzhyschiv-osvita.edukit.kiev.ua/misjkij_metodichnij_kabinet/psihologichna_sluzhba/socialjno-pedagogichna_ta_psihologichna_robota_z_ditjmi_u_konfliktnij_ta_postkonfliktnij_peri_od/ (дата звернення: 21.07.17). – Назва з екрана.

Матеріал містить окремі нормативно-законодавчі документи з питань організації соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми. Запропоновано соціально-психологічний інструментарій для здійснення такої роботи.

63. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / [авт.: Бочкор Н. П., Дубровська Є. В., Залеська О. В. та ін.]; МОН України, НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практи. психології і соц. роботи [та ін.]. – Київ: [Ла Страда – Україна], 2014. – 82 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/методичка%2008_09_14.pdf (дата звернення: 26.06.17).

У посібнику запропоновано рекомендації із соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми в період переживання соціально-політичних конфліктних і постконфліктних ситуацій. Окрему увагу приділено роботі з педагогічними працівниками та батьками.

64. Сьомкіна, І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан та перспективи / І. С. Сьомкіна // Зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соц. технологій Ун-ту «Україна» / МОН України, Хмельниц. ін-т соц. технологій Ун-ту «Україна». – Хмельницький, 2015. – № 11. – С. 102–105. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2015_11_26 (дата звернення: 26.06.17).

Стаття містить теоретичний аналіз з організації соціально-педагогічної роботи з сім'ями вимушених переселенців.

65. Утраченые связи [Електронний ресурс]: психосоц. підтримка людей, утративших зв'язь з членами своєї сім'ї: практи. посібник / [О-во Красного Хреста України; адаптація і підгот.: Наталя Думик, Людмила Обухова]. – [Київ: б. и.], 2016. – 76 с. – Текст дан. – Режим доступу: <http://pscentre.org/wp-content/uploads/Broken-links-Russian.pdf> (дата звернення: 26.06.17). – Загл. з екрана.

Посібник містить інформацію про діяльність з відновлення сімейних зв'язків, що проводиться Службою розшуку Товариства Червоного Хреста України, розглянуто наслідки для членів сімей, які втратили зв'язок з близькими через збройний конфлікт на Сході України, та способи надання психосоціальної підтримки сім'ям. Подано інформацію з надання першої психологічної допомоги співробітникам і волонтерам, що працюють у сфері діяльності з відновлення сімейних зв'язків і психосоціальної підтримки, а також практичні рекомендації із самопомоги.

66. Філяк, М. С. Огляд результатів дослідження ефективності інтеграції вимушених переселенців у соціальну структуру приймаючих громад у регіонах України / Філяк М. С., Завадовська Ю. Ю. // Причорномор. екон. студії. – 2016. – Вип. 7. – С. 202–207. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_41 (дата звернення: 26.06.17).

У статті запропоновано короткий огляд аналізу результатів дослідження у шести місцевих громадах – партнерах проекту «Підтримка інтеграції ВПО

через розвиток приймаючих громад», результати якого ще не публікувалися в наукових виданнях. Проаналізовано основні проміжні фактори ефективності зусиль ініціативних груп у сфері інтеграції вимушених переселенців у приймаючі громади, зокрема у контексті підприємницької діяльності та розвитку людського капіталу. Визначено ключові фактори успішності зусиль з інтеграції в ініціативних групах, виявлено тенденції щодо довгострокової інтеграції переселенців у соціальну структуру громади.

67. Харченко, В. Є. Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості: метод. посіб. / В. Є. Харченко, М. А. Шугай. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – 160 с. – Текст посібника доступний в Інтернеті: <http://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Shugai.%20Psychologichna%20diagnostyka%20ta%20korekcija.pdf> (дата звернення: 26.06.17).

Посібник містить психологічний аналіз проблеми посттравматичного стресового розладу. Запропоновано теоретичні й практичні матеріали із надання першої психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій та практичні рекомендації дітям і батькам в умовах суспільної кризи та військового конфлікту в країні.

68. Харченко, В. Є. Психологічні аспекти діагностики та корекції посттравматичного стресового розладу особистості: наук.-метод. посіб. / В. Є. Харченко; Департамент освіти і науки Луган. облдержадмін., Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Сєверодонецьк: [Резніков В. С.], 2015. – 187 с.: іл. – Текст посібника доступний в Інтернеті: <https://drive.google.com/file/d/0BzOotKzI95LGWndlZDAyWmMtZFK/view> (дата звернення: 26.06.17).

У посібнику подано психологічний аналіз проблеми посттравматичного стресового розладу та висвітлено міжнародні підходи до його діагностики й лікування. Запропоновано теоретичні й практичні матеріали з надання першої психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій. Викладено практичні рекомендації дітям і батькам в умовах суспільної кризи та військового конфлікту в країні.

69. Центр психічного здоров'я та психосоціального супроводу НаУКМА [Електронний ресурс] // Facebook. – Текст. та граф. дані. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/PsychosocialSupportNaUKMA/> (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

Представлено сторінку Центру психічного здоров'я та психосоціального супроводу Національного університету «Києво-Могилянська академія» на найбільшому в світі порталі соціальних мереж.

70. Центр психосоціальної реабілітації Києво-Могилянської академії надаватиме допомогу дітям із районів Сходу країни, де тривали бойові дії [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України: [офіц. портал]. – Текст дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/12/18/u-mogilyanczi-vidkrivsvya-czentr-psixosoczialnoyi/> (дата звернення: 22.07.17). – Назва з екрана.

У статті йдеться про відкриття Центру психосоціальної реабілітації, створеного за допомоги Мальтійської Міжнародної Служби (за підтримки Німецької Гуманітарної допомоги), ІТ-компанії «Інфопульс-Україна» та Київської міської державної адміністрації. Визначено мету та напрями діяльності Центру.

71. Цибулько, Л. Соціально-педагогічна робота з дітьми, вимушеними переселенцями, із зони воєнного конфлікту в спеціально створених містечках [Електронний ресурс] / Людмила Цибулько // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: наук. електрон. вид.: [зб. наук. пр.] / МОН України, Держ. вищ. навч. закл. «Донбаський державний педагогічний університет». – Слов'янськ, 2016. – Вип. 4. – С. 167–178. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://pptma.dn.ua/index.php/uk/arkhiv-vipuskiv/za-2016-rik/vipusk-4-2016/324-suchasni-zasobi-navchannya-inozemnoji-movi-v-pochatkovij-shkoli-18> (дата звернення: 20.07.17). – Назва з екрана.

У статті проаналізовано нормативні документи та статистичні дані стосовно вимушених переселенців. Вивчено окремі факти створення містечок для переселенців, узагальнено відомості, наведені в соціологічних і психологічних працях науковців. На основі аналізу визначено етапи діяльності соціального педагога з дітьми вимушених переселенців – підготовчий, організаційно-діяльнісний, аналітико-корекційний. Розкрито сутність діяльності, методи і форми роботи на кожному з етапів. Зазначено, що до реалізації роботи з дітьми-переселенцями слід залучати не лише працівників системи освіти, а й представників державних установ, громадських організацій, благодійних фондів, волонтерів, студентів педагогічних та інших вищих навчальних закладів, які мають відповідну спеціалізацію або спеціальну підготовку. З'ясовано, що ефективність адаптації та соціалізації дітей, вимушених переселенців, буде вищою за умови залучення батьків до соціально-педагогічної роботи.

72. Яснівська, Г. Могилянці допомагають військовим і переселенцям / Ганна Яснівська / Вечір. Київ. – 2015. – 24 груд. (№ 51). – С. 18.

Про відкриття в одному з навчальних корпусів Національного університету «Києво-Могилянська академія» Центру психосоціальної реабілітації постраждалих унаслідок військових дій у зоні АТО.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Довідковий бюлетень
«АНАЛІТИЧНИЙ ВІСНИК У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ»**

Вип. VI

Електронне періодичне видання
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Головний редактор – Л. Д. Березівська

Відповідальний за випуск – А. В. Селецький

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Українтел. (044)467-22-14, тел./факс (044)440-35-48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>